ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ՄԺԵ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ՀՌՈՄԷԱԿԱՆ ԴՐԱՄՆԵՐ ԵՒ ՄԵԴԱԼԻՈՆՆԵՐ

ԳՐԵՑ
ԶԱՐԵՀ ՊՏՈՒԿԵԱՆ

ՎԻԵՆՆԱ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ
1971

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՏՈՐ ՄԺԵ.

NATIONALBIBLIOTHEK

BAND 215

ROMAN COINS AND MEDALLIONS RELATING TO ARMENIA

BY

PAUL Z. BEDOUKIAN

VIENNA

1971

PRINTED IN AUSTRIA

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ՀՌՈՄԷԱԿԱՆ ԴՐԱՄՆԵՐ ԵՒ ՄԵԴԱԼԻՈՆՆԵՐ

ԳՐԵՑ
ԶԱՐԵՀ ՊՏՈՒԿԵԱՆ

ՎԻԵՆՆԱ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ
1971

CONTENTS

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳՐՔԻՍ ՄԷՋ ԳՈՐԾԱԾՈՒԱԾ ԿՐՃԱՏՈՒՄՆԵՐ

Բրիտ. Թանգարան — British Museum

Պարիսի Թանգարան — Bibliothèque Nationale

B — E. Babelon, Monnaies de la Republique Romaine (1885).

CRR — H. A. Grueber, Coins of the Roman Republic (1910).

C — H. Cohen, Description Historique des Monnaies frappées sous l'Empire Romaine, 8 vols. Rep. (1966).

BMC — H. Mattingly, Coins of the Roman Empire in the British Museum (1968).

RIC — H. Mattingly, and E. A. Sydenham, Roman Imperial Coinage (1926).

Պատկերները ու գծագրութիւնները կը ներկայացնեն դրամներու իսկական մեծու-թիւնը :

PREFACE

The purpose of this volume is to bring together all the information known on Roman coins relating to Armenia. Heretofore, such material could only be found in scattered reference works and diverse publications. In addition, records of unpublished specimens from various museums and private collections are now available to the reader. Hopefully, no existing important types have been omitted.

Photographs of most varieties appear in the plates. Also, the large number of drawings of the many coin types should help make this work a handy reference volume for student and collector alike. The drawings were prepared by making India ink tracings on enlarged photographs, bleaching out the photographs, and then reducing the drawings to normal size.

Unfamiliarity with the Armenian language should not discourage the reader from utilizing the information in this book as the illustrations, drawings, legends, and references clearly identify each coin.

Acknowledgements are due to many for

their assistance in the preparation of this volume.

To the British Museum for permission to use many of the illustrations appearing in "Coins of the Roman Empire in the British Museum" and to Mr. R. C. Carson for sending plaster casts of a number of their coins and medaillons.

To Mme. de Roquefeuille of the Bibliotheque Nationale for supplying casts of coins and medaillons from their rich collection.

To Dr. Joan Fagerlie of the American Numismatic Society for casts from the Society's collection.

To Dr. H. D. Schultz of the Berlin Museum for casts of several Greek Imperial coins.

The writer is also indebted to Mr. Edwin P. McIntyre for all the photographic work appearing in this volume. The drawings were made according to the technique described by R. I. Nesmith in NNM No. 131.

Finally, many thanks to His Grace Archbishop Habozian for encouraging the preparation of this work and for making possible its publication.

SUMMARY

As the title indicates, this book is devoted to Roman coins relating to Armenia. For the purpose of this study, any Roman or Roman-Armenian coin bearing the likeness or name of an Armenian ruler, the image of an Armenian ruler, the image of an Armenian, Armenian arms, the crown-tiara of Armenia, the name Armenia or Armeniacus, or indicating an event pertaining to Armenia, is considered a Roman coin relating to Armenia, irrespective of the location of its mint.

Such coins constitute prime source material for the study of Armenian and Roman history covering a period of over two hundred years, from 69 B. C. when the legions of Lucullus first invaded Armenia until 180 A. D. when Armenia became a Roman province.

The expansion of the Roman Empire eastward began with the subjugation of the minor Greek kingdoms of Asia Minor, followed by the destruction of the kingdom of Mithradates Eupator of Pontus. These victories brought the Roman legions to the borders of Armenia, then a powerful kingdom

under Tigranes the Great. The expansionist policies of Rome necessitated the capture of Pontus to make possible the conquest of Armenia, and, in turn, of Parthia.

The history of these conquests appears on coin relating to Armenia, although Roman claims of victories were often exaggerated. Understandably, coins were not struck to commemorate the numerous Roman defeats during the two centuries before organized Armenian power was finally broken up and the Artaxiad dynasty destroyed.

The first Eastern coinage indicating Armenia's dependency on Rome was struck by Tigranes IV, probably around 2 A. D. (Coin No. 1). On one side is the image of Tigranes IV wearing the Armenian tiara and on the other side, that of Augustus. The next Roman-Armenian coin (No. 2) is a completely Romanized type showing the Armenian King Artavasdes IV on one side and Augustus on the other. It was probably struck around 4—6 A. D. in Armenia. Following these are a didrachm and a drachm of Germanicus (Nos. 3, 4) struck in 18 A. D. showing Germanicus crowning Artaxias king of Armenia. These pieces show the gradual increase of Roman power over Armenia.

Even prior to these dates, Mark Anthony had struck in Rome silver denarii (No. 5) showing the Armenian tiara and arms on the

reverse, thus indirectly claiming victories over Armenia. The Armenian tiara is also seen on a silver coin of Anthony-Cleopatra (No. 6) struck in 32 B. C.

With the establishment of the power of Augustus appeared a whole series of coins relating to Armenia. A gold (No. 7) and a number of silver coins (Nos. 8—19) struck in Rome in 20—18 B. C. proclaimed the victories of Augustus with an exaggerated claim in the legend ARMENIA CAPTA.

The didrachm (No. 20) and hemidrachm (No. 21) of Nero, struck in Caesarea in 59 A. D. represent the continued effort of Rome to subjugate Armenia. The title ARMENIAC on these coins may mean Armeniaca rather than Armeniacus, since Nero never assumed the title of conqueror of Armenia.

After the death of Nero, Rome did not pursue its eastward expansion for several decades because of troubles within the Empire. During the reign of Trajan (98—118 A. D.) Rome was again able to resume its efforts in this direction. Trajan's victories over the Armenians and Parthians are portrayed on a number of sestertii relating to Armenia (Nos. 22—24). It is interesting also to note the appearance of Greek imperial coins with the legend APMENIA (Nos. 25—33).

Trajan's successor, Hadrian, did not strike any coins relating to Armenia, perhaps

indicating a lessening of Roman influence over Armenia. Hadrian's successor, Antonius Pius, has a sestertius showing the crowning of the Armenian king with the legend REX ARMENIIS DATUS (No. 34) and another one with ARMENIA (34a).

Following these relatively few and rare issues of Roman coins relating to Armenia came the extensive series of coins issued by Marcus Aurelius and Lucius Verus during the years 165—169 A. D. Both emperors assumed the title of Armeniacus and struck a large number of gold (Nos. 35—89, 325—373), silver (Nos. 90—143, 400—457), and copper (Nos. 144—302, 500—590) coins. In addition, a small number of Greek imperial coins appeared bearing the APMENIA legend (Nos. 310—316, 598—601).

Finally, mention must be made of two copper coins, attributed to Commodus (each type represented by a single known specimen) which were struck in Artaxata probably around 180 A. D.

The medallions of Marcus Aurelius and Lucius Verus relating to Armenia are discussed in a separate chapter (Nos. 1—53).

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Այս հատորին մէջ ամփոփուած են Հայաստանի վերաբերեալ Հռոմէական բոլոր դրամներու նկարագրութիւնները, որոնք մինչեւ հիմայ ցրուած էին միջազգային դրամագիտական զանազան գրքերու կամ պարբերաթերթերու մէջ: Հայ գրականութեան համար նորութիւն մըն է այս ուսումնասիրութիւնը:

Արդէն հրատարակուած դրամներէն զատ, հոս կը ներկայացուին նաեւ մինչեւ օրս անտիպ օրինակներ, որոնք կը գտնուին թանգարաններու կամ անհատական հաւաքածոներու մէջ:

Դրամներու մեծամասնութեան պատկերները կը տեսնուին տախտակներու մէջ: Ասկէ զատ գրքին մէջ կը գտնուին բազմաթիւ գծագրութիւններ, որոնք կը դիւրացնեն դրամներու ուսումնասիրութիւնը եւ սով ընթերցողին համար կը բարձրանայ գրքին արժէքը: Ասոնց պատրաստութեան եղանակի մասին անհրաժեշտ բացատրութիւնը տուած է առաջին Գլուխին մէջ:

Հեղինակը իր մասնաւոր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ իր բազմաթիւ բարեկամներուն, որոնք նպաստեցին իրեն այս գրքին

պատրաստութեան համար։ Յիշատակու-թեան արժանի են Բրիտանիական Թանգա-րանի դրամագիտական վարչութիւնը, որ ինծի թոյլատրեց գործածելու իրենց հրատա-րակութեանց պատկերները, ինչպէս նաեւ Պր. R. C. Carsonի, որ Բրիտանիական Թան-գարանի դրամներէն քագմաթիւ գանի նմա-նահանութիւններ դրկեց ինծի։ Տիկին De Roquefeuilleի, որ Պարիսի Թանգարանի դրամներու եւ շfադրամներու գաները պատ-րաստեց ինծի համար. Դկտ. Joan Fager-lieի, որ Ամերիկեան դրամագիտական Ըն-կերութեան դրամներու գաները. եւ նոյնպէս Դկտ. H. D. Schultzի Բերլինի Թանգարանի յունագիր դրամներու գաները հայթայթեցին ինծի համար։

Վերջապէս, հեղինակը շնորհապարտ է Պր. Edwin P. McIntyreի որ պատրաստեց այս հատորին լուսանկարները եւ Պր. R. I. Nesmithի, որուն նարտար արուեստով կազ-մուեցան գծագրութիւնները։

Խորին շնորհակալութիւններս նաեւ վիեննայի Մխիթարեան Միաբանութեան Աբբահայր Գեր. Հ. Մեսրոպ Հապոզեանի, որ fաջալերեց զիս՝ պատրաստելու այս աշխատութիւնը։

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՀՌՈՄԷԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՐԱՄՆԵՐ

(Ք. Ե. 2—19)

Այս դրամները կը տարբերին նախկին զուտ Արտաշէսեան դրամներէն[1], թէ՛ ոճով եւ թէ՛ երկրորդ կողմի գրութեամբ եւ պատկերով: Ուստի՝ անոնք թէեւ հայկական դրամներ են, սակայն կամուրջ մը կը կազմեն զուտ Արտաշէսեան դրամներու եւ Հայաստանի վերաբերեալ Հռոմէական դրամներու միջեւ: Այս պատճառով ալ կ՚արժէ անոնք ներկայացնել հոս իբրեւ ներածում՝ Հայաստանի վերաբերեալ Հռոմէական դրամներու:

Տիգրաններու եւ Արտաւազդներու ինքնատիպ դրամներէն վերջ, առաջին անգամ

[1] Paul Z. Bedoukian, A Classification of the Coins of the Artaxiad Dynasty of Armenia, The American Numismatic Society, Museum Notes 14, pp. 41—66, Pl. IX, X, XI, New York (1968).

Զարեհ Պտուկեան, Հայաստանի Արտաշէսեան Հարստութեան թագաւորներու դրամներու դասաւորումը. Հանդէս Ամսօրեայ, թիւ 7—9, 1968, էջ 319—353:

Զարեհ Պտուկեան, Արտաշէսեան Հարստութեան դրամները, Վիեննա, Մխիթ. տպ. 1969:

ըլլալով՝ կը հանդիպինք Տիգրան Դ.ի պղնձի մը, որուն երկրորդ կողմին վրայ կը տեսնենք Աւգուստոս կայսեր անունը։

Այս դրամը, որ իր տեսակին մէջ եզակի է, կը պատկանէր Մոսկուայի դրամագէտ Պրովէի[2] եւ ուրիշ կարգ մը հազուագիւտ Արտաշէսեան դրամներու հետ ծախուեցաւ Վիեննայի Էգգերի[3] աճուրդին մէջ 1904ին։ Անկէ վերջ այդ դրամին հետքը կորսուեցաւ. բայց բարեբախտաբար իմ 1968ին լոյս ընծայած Արտաշէսեան դրամներու յօդուածիս հետեւանքով[1], յայտնի եղաւ որ ան ներկայիս կը գտնուի Օքսֆորդի Համալսարանի Ashmolean թանգարանի՝ Heberden դրամագիտական բաժնին մէջ[4]։

[Դրամներու թուահամարին կից ա տառը կը նշանակէ թէ դրամին գծագրութիւնը տրուած է. իսկ բ տառը թէ դրամին պատկերը կայ տախտակներուն մէջ։]

---

[2] The Prowe, Transactions of the Moscow Numismatic Society, III, (1905) pp. 151—155, Pl. IV, No. 21.

[3] B. Egger Auction Sale of the Prowe Collection, Vienna, (1904) p. 86, No. 1522.

[4] Այս առթիւ մասնաւոր շնորհակալութիւններս կը յայտնեմ Oxford Universityի Prof. D. M. Metcalfի, որ Արտաշէսեան դրամներու վերաբերեալ յօդուածս կարդալէ յետոյ, ինծի գրեց թէ այդ դրամը իրենց քովն էր։ Prof. Metcalfի նամակէն յայտնի եղաւ որ դրամը իրենց նուիրուած էր Dr. I. G. Milne կողմէ, որ իր կարգին զայն գնած էր E. Rogersէն 1934ին։ Կ'երեւի թէ այս վերջինս զայն գնած էր Վիեննայի Eggerի աճուրդէն՝ 1904ին։

1. ա, բ. *Այս դրամին վրայ կը տեսնենք հետեւեալ գրութիւնը՝*

Ա. կողմը՝ *Տիգրանի գլուխը աջ դարձած եւ հայկական խոյրով ու պսակով.*

BACIΛEYC MEΓAC NEOC TIΓPANHC

Այսինքն՝ ՄԵԾՆ ԹԱԳԱՒՈՐԻ, ՆՈՐ ՏԻԳՐԱՆԻՆ

Բ. կողմը՝ *Օգոստոս կայսեր գլուխը ձախ դարձած:*

KAICAP ΘEOC ΘEOY YIOC CEBACTOC

Այսինքն՝ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ — ՕԳՈՍ-ՏՈՍ — ԿԱՅՍԵՐ, ՈՐԴԻ ԱՍՏՈՒԾՈՅ:

Կշիռ 15.02 *կրամ:*

Ashmolean *Թանգարան:*

1. ՏԻԳՐԱՆ Դ.Ի ԵՒ ՕԳՈՍՏՈՍԻ

Պղինձէ դրամը

Պատմական դէպքերը կը հաստատեն, որ այս դրամը կը պատկանի Տիգրան Դ.ի, իսկ այս տեսակ դրամի մը գոյութիւնը կը վաւերացնէ որոշ պատմական դէպք մը:

Հոմէացիք առաջին անգամն ըլլալով Հայաստան մտան Ք. ա. 69ին, երբ Լուկուլ-

լոս նենգօրէն եւ առանց ծերակոյտի հրամանին արշաւեց Հայաստան։ Հակառակ Մեծն Տիգրանի եւ իր յաջորդներուն երկարատեւ դիմադրութեան՝ Հռոմէացիք յաջողեցան Հայաստանի պարտադրել, որ ըլլայ Հռոմի հակամէտ չէզոք գօտի մը՝ ընդդէմ Պարթեւաստանի։ Այնուհետեւ հռոմէական նուաճողական քաղաքականութիւնը տկարացուց Արտաշէսեան հարստութիւնը եւ վերջապէս յաջողեցաւ վերջ տալ անոր գոյութեան։ Արդէն Արտաւազդ Բ.էն ետք, Արտաշէսեան թագաւորները ստիպուեցան գահ բարձրանալ միայն Հռոմի հաւանութեամբ։

Այսպէս, երբ Աւգոստոս կայսեր ընտրած Տիգրան Գ. մեռաւ, կարճատեւ իշխանութենէ մը յետոյ — Ք. ա. 6 — Հակահռոմէական կուսակցութիւնը գահ բարձրացուց անոր որդին՝ Տիգրան Դ.ը։ Յայտնի է որ Հայաստան այդ ժամանակ դեռ զօրաւոր պետութիւն մըն էր եւ նոյն իսկ յանդգնութիւնն ունէր, Աւգոստոս կայսեր կամքին հակառակ թագաւոր մը ընտրել։ Այս շրջանի Հայոց պատմութիւնը շատ խրթին եւ մութ է[5]։ Ըստ պատմական աղբիւրներու, Տիգրան Դ. հազիւ մէկ երկու տարի իշխեց, երբ իր հօրեղբայր Արտաւազդ Գ.ը գահը խլեց հռոմէական բանակին օգնութեամբ։ Հազիւ երկու երեք տարի յետոյ, Հայերը նորէն գահ

---

[5] Տես Հ. Մանանդեան, Քննական Տեսութիւն Հայ Ժողովրդի Պատմութեան. Ա. հատոր, էջ 296—302, Երեւան, 1944։

բարձրացուցին Տիգրան Դ., այս անգամ Պարթեւ թագաւոր Հրահատ Դ.ի օգնութեամբ: Այսպէս՝ Հայաստան ընդդիմացաւ Հռոմի եւ դաշնակցեցաւ Պարթեւներու: Ահա այս ժամանակամիջոցին էր, որ Տիգրան Դ. հաւանաբար նորէն կոխեց դրամներ որոնք զուտ Արտաշէսեան ոճ ունին, սովորական տիպարներով, որ կը ժխտեն Հռոմէական ազդեցութիւնը Հայաստանի վրայ: Այս դրամներու զանազան տեսակներու գոյութիւնը կ՚ապացուցանէ, որ Տիգրան Դ. տիրեց աւելի երկար ժամանակ անկախ, քան որ ծանօթ է պատմական աղբիւրներէ, թէեւ ոչ իբրեւ հակահռոմէական թագաւոր:

Աւգոստոս կայսրն տախպուեցաւ իր թոռը, Կայոս Կեսար, Արեւելք ղրկել մեծ բանակով մը: Այս առթիւ թէ Հայերը եւ թէ Պարթեւները խոհեմութիւն համարեցան՝ համաձայնութեան գալ Հռոմայեցիներուն հետ:

Այնպէս կ՚երեւի թէ Ք. ե. 1ին առենները Տիգրան Դ. նուէրներ ղրկեց Աւգոստոս կայսեր եւ իր նամակին մէջ ինքզինքը թագաւոր չկոչեց. այս ձեւով յարգեց նախկին դաշինքները, որոնց համաձայն Հայաստանի թագաւորները պէտք է Հռոմէն ընդունէին իրենց տիտղոսը[6]: Այս դիւանագիտական վարուելակերպը՝ բոլորովին գոհացուց Հռոմը, եւ շատ հաւանական է որ վերի դրամը կոխուեցաւ այս դէպքին առիթով:

---

[6] Xiphilinus, Epitome, 55, 100, 3.

Ասիկա տեսակ մը օծման-դաշնակալութեան դրամ մըն է, որ գոհացուց Հռոմի պահանջքները։

Այս առթիւ կ՚արժէ յիշել որ գոյութիւն ունին երկու տարբեր պղինձ-դրամներ [1], որոնք այս դրամին ոճով կոխուած են եւ բոլորովին կը տարբերին Տիգրան Դ.ի նախկին զուտ Արտաշէսեան դրամներէն։ Ասոնք, Ա. կողմը կը կրեն Տիգրանի անունը, իսկ Բ. կողմը՝ իր քոյր-թագուհի Երատոյի անունը։ Տարակոյս չկայ որ այս երկու Տիգրան-Երատօ եւ Տիգրան – Աւգոստոս դրամները կը պատկանին նոյն շրջանին։ Հետեւաբար, շատ հաւանական է որ Տիգրան Դ. իշխեց ժամանակ մը իր քրոջ հետ, առանց Աւգոստոս կայսեր հաւանութեան։ Այս ենթադրութիւնը չի համաձայնիր Կասիոսի [7] այն վկայութեան հետ, թէ Տիգրան Դ. չուտով սպանուեցաւ բարբարոսներու դէմ մղած պատերազմի մը մէջ։

Աւգոստոս կայսրը՝ թագաւոր կարգելով Տիգրանը, ինքզինք Հռոմի ներկայացուց իբրեւ յաղթական եւ Հայաստանը նուաճող։ Արդէն շատոնց սովորութիւն եղած էր, որ հաստատելու համար իրենց ժողովրդականութիւնը, կայսրերն՝ իրենց մեծ ու փոքր յաջողութիւնները կը յաւերժացնէին որոշ դրամներու վրայ։ Այսպէս զարմանալի չէ ուրեմն տեսնել Աւգոստոս կայսեր դրամներու ոմանց վրայ ARMENIA CAPTA

---

[7] Cassius, Dio, LV, 10 a, 5.

այսինքն Հայաստան դրուած կամ նուաճուած դրութիւնը ։ Այդ դրամներուն վրայ պիտի խօսինք աւելի մանրամասնօրէն իրենց կարգին ։ Յիշենք սակայն որ տեսնուած դրութիւնները շատ անգամ չափազանցութիւններ էին եւ կը ծառայէին կայսեր փառքը բարձրացնելու ։

Այս առթիւ կ՚արժէ նաեւ յիշել որ Ատրպատական, որ նախապէս Արտաշէս Բ.ի իշխանութեան ներքեւ կը գտնուէր, ասոր մահէն վերջ խնդրեց Աւգոստոս կայսրէն՝ ընտրել կամ նշանակել թագաւոր մը իրենց համար եւս ։ Կայսրը անոնց խնդրանքին ընդառաջ երթալով, Արիոբարզանէսը թագաւոր կարգեց ։ Այս վերջինը, Ատրպատականի նախկին թագաւոր Արտաւազդի որդին էր ։ Արտաւազդ Փոքր Ասիա փախած էր, երբ Արտաշէս նուաճեց Ատրպատականը ։

Երբ Տիգրան Դ.ի մահուամբ Հայաստանի գահը թափուր մնաց, Աւգոստոս՝ Հայաստանի թագաւոր կարգեց Արիոբարզանէսը, եւ այսպէս նորէն երկու երկիրները միացան մէկ թագաւորի իշխանութեան տակ ։ Արիոբարզանէս սիրուած էր հայերէն եւ հաւանաբար արենակցական կապեր ունէր Արտաշէսեան տոհմին հետ ։ Հազիւ երկու տարի իշխելէ վերջ Արիոբարզանէս մեռաւ ։

Այս թագաւորէն որեւէ դրամ ծանօթ չէ մեզի· բայց կը յուսացուի որ ապագային Արիոբարզանէս — Աւգոստոս անունով դրամներ երեւան ելլեն ։

Արխորարդանէջսի մահէն յետոյ, Աւգոստոս Հայոց թագաւոր կարգեց անոր որդին՝ Արտաւազդը, որ սակայն սպանուեցաւ հազիւ երկու տարի տիրելէ յետոյ[8]*. Ք. Ե. 4ին։*

Երբ Աւգոստոս Արտաւազդը Հայաստանի եւ Ատրպատականի թագաւոր կարգեց, այս առթիւ դրամներ կոխուեցան, ինչպէս կոխուած էին Տիգրան Դ.ի պաշտկալութեան առթիւ. եւ նորէն դրամին մէկ կողմը կը յիշուի հայ թագաւորը եւ միւս կողմը Աւգոստոս կայսրը։ Միայն մէկ տեսակ Արտաւազդ — Աւգոստոսի դրամ ծանօթ է, այն ալ արծաթ, որմէ միայն երկու օրինակ կը գտնուին. մէկը Բրիտանական թանգարանի մէջ եւ միւսը իմ հաւաքածոյիս մէջ։ Այս դրամի առաջին անգամի մանրամասնօրէն նկարագրուեցաւ Գարդնէրի կողմէ 1876ին։ Նկատելի է որ այս դրամին վրայ Արտաւազդ հայկական խոյրը չի կրեր, այլ սելեւկեան թագաւորներու դրամներուն նման ապարօշ մը։ Ճիշդ է որ այս դրամը հռոմէական չէ, եւ Հայաստանի կը պատկանի. բայց արդէն շատ հեռու է Արտաշէսեան դրամներու նմանելէ։

2\. ա, բ. *Այս դրամին վրայ կը տեսնենք.*

Ա. կողմը՝ *Արտաւազդի գլուխը աջ դարձած եւ ապարօշով.*

ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΡΤΑΥΑΖΔΟΥ

այսինքն՝ ***ԱՐՔԱՅԻ ՄԵԾԻ — ԱՐՏԱՒԱԶԴԱՅ***

[8] Res Gestae 27; Tacitus, Ann. II, 4.

Բ · կողմը՝ *Աւգոստոս կայսրը, աջ դար-ձած դափնեպսակով,*

ΘΕΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ

այսինքն՝ ***ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ԲԱՐԵՐԱՐԻ :***

Կշիռ 3 ·53 *կրամ :*

Բրիտանական Թանգարան :

2· ԱՐՏԱՒԱԶԴ Դ·Ի ԵՒ ՕԳՈՍՏՈՍԻ

Արծաթ դրամը

Այս չատ հետաքրքրական դրամին գո-յութիւնը լոյս կը ներշնչէ, թէ անոր յաջոր-դող ոչ–Արտաշէսեան թագաւորները, որոնք պարբերաբար իշխեցին Հայաստանի վրայ, թերեւս ձգած են դրամներ :

Այսպէս, Վոնոնը՝ որ Պարթեւաստանի թագաւոր էր, երբ պարտուեցաւ Արտաւանէն եւ Հայաստան փախաւ Ք · ե · 11 *թուականին, Հայոց կողմէ թագաւոր ընտրուեցաւ եւ իշխեց մօտ հինգ տարի : Ան Պարթեւաստանի տիրեց երեք տարի եւ կոխեց բազմաթիւ Պարթեւ դրամներ · իսկ Հայաստանի տիրեց մօտ հինգ տարի, բայց անկէ դրամներ ծա-նօթ չեն մեզի : Թերեւս կոխած ըլլայ դրամ-ներ, որոնք մինչեւ այսօր անծանօթ կը մնան :*

Պարթեւաստանի թագաւոր Արտաւանը սակայն չէր կրնար թոյլատրել, որ Վոնոն Հայոց գահին վրայ մնայ իբր թշնամի թագաւոր, եւ իր հայ կողմնակիցներուն հետ տապալեց Վոնոնը, որ Ասորիք Հռոմէացիներուն մօտ ապաստանի:

Երբ նորէն թափուր մնաց Հայաստանի գահը, Տիբերիոս կայսրը Արեւելք ղրկեց իր եղբօրորդին Գերմանիկոսը, որ հայկական հարցը լուծէ:

Գերմանիկոս քաջ զինուորական եւ հմուտ դիւանագէտ ըլլալով, զգաց թէ Հայաստան խաղաղութիւն բերելու համար պէտք էր թէ Հայերը գոհացնել եւ թէ թշնամութիւն չստեղծել Պարթեւներու դէմ: Գերմանիկոս նախ Կապադովկիոյ, Կոմագենէի եւ միւս փոքր թագաւորութիւնները միացուց հռոմէական կայսրութեան եւ այսպէս Հայաստան եղաւ սահմանակից պետութիւն մը: Պէտք է Հայաստան ըլլար չէզոք գօտի մը եւ ենթակայ հռոմէական քաղաքական ազդեցութեան:

Գերմանիկոս մեծ շքախումբով այցելեց Արտաշատ եւ հասկցաւ ու գնահատեց Հայոց զգացումները: Տեսաւ որ Պոնտոսի թագաւորին որդին Զենոնը, որ Հայաստան մեծցած էր եւ ընդունուած Հայերէն, յարմար անձն էր Հայաստանի գահուն համար: Այսպէսով, Արտաշատի մէջ, հայ մեծամեծներու եւ խուռն ժողովուրդի ներկայութեան, Զենոնը Հայոց թագաւոր պսակեց եւ անոր

տուաւ Արտաշէս անունը, չոյելով տալով Հայոց հայրենասիրական զգացումները[9]: Այս կարգադրութիւնը այնքան գոհացուցիչ էր, որ Արտաշէս տիրեց խաղաղօրէն մինչեւ իր մահը Ք. Ե. 34ին:

Տիրելով ամբողջ 16 տարի, կը սպասուէր որ Արտաշէս Գ. ձգէր բազմաթիւ դրամներ: Սակայն միակ տեսակ դրամը որ գիտենք, կոխուած է յաւերժացնելու համար Գերմանիկոսի Արտաշատ այցելութիւնը եւ Արտաշէսը Հայոց թագաւոր պսակելը:

3. ա, բ. Այգ դրամն ունի.

Ա. կողմը՝ Գերմանիկոսի կիսանդրին, գլուխը աջ դարձած՝ հետեւեալ գրութեամբ.

GERMANICVS CAESAR TI. AVG.
F. COS. II

(Germanicus Caesar Tiberius Augustus filius consul II)

Այսինքն՝ ԳԵՐՄԱՆԻԿՈՍ ԿԵՍԱՐ, ՈՐԴԻ ՏԻԲԵՐԻՈՍ ԱՒԳՈՍՏՈՍԻ, ԿՈՆՍՈՒԼ, ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՆԳԱՄ.

Բ. կողմը՝ Գերմանիկոս կանգնած աջ կողմը, զրահաւոր, եւ գլուխը ձախ դարձած, իր ձախ ձեռքին մէջ ունի նիզակ մը, իսկ աջով հայկական խոյրը կը դնէ Արտաշէսին գլուխը: Արտաշէս կանգնած դիմահայեաց, ձախ կողմը, եւ աջ ձեռքով կը բռնէ խոյրը, իսկ ձախ ձեռքը վար կախուած: Նոյնպէս գրահապատ:

---

[9] Tacitus, Ann. II, 56.

Արտաշէսին ձախ կողմը վերէն վար՝
ARTAXIAS
Գերմանիկոսին աջ կողմը վերէն վար՝
GERMANICUS
Կշիռ . . . կրամ :

3· ԱՐՏԱՇԷՍ Գ·Ի ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԿՈՍԻ
Արծաթէ երկդրամը

Այս շատ հետաքրքրական դրամէն քանի մը հատ ծանօթ են : Շատ գեղեցիկ օրինակ մը կը գտնուի Վենետիկի Մխիթարեան թան–գարանին մէջ : Հետաքրքրական է նաեւ նկա–տել որ թէ երկդրամ եւ թէ դրամ (Didrachm *եւ* drachm) *գոյութիւն ունին :*

4. ա· *Այսպէս*, drachm*ի մասին*, (*Պատկ· թիւ* 4) *առաջին անգամ գրեց* De Luynes, 1838*ին*[10] *եւ տուաւ անոր գծագրութիւնը առանց սակայն տալու անոր կշիռը· բայց գծագրութենէն յայտնի կ'երեւի որ երկ–դրամներէն փոքր է : Լանգլուա*[11] *կը նկարա–*

---

10 De Luynes, Revue Numismatique, 1838, p. 338.

11 V. Langlois, Numismatique de l'Armenie dans l'Antiquité, 185, pp. 43, Pl. III, No. 9.

գրէ նոյն դրամը առանց որեւէ նորութիւն աւելցնելու եւ առանց յայտնելու թէ ուր կը գտնուի ան: Պտկ. թիւ 4:

4. ԱՐՏԱՇԷՍ Գ.Ի ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԿՈՍԻ

Արծաթէ դրամը

Երկդրամը առաջին անգամ նկարագրուեցաւ Դրեսելի կողմէ[12] 1898ին, որ տուաւ դրամին պատկերը եւ կշիռը՝ 7.67 կրամ: Ուրիշ օրինակ մը նկարագրած է Mattingly[13] 1923ին — 7.32 կրամ — իսկ Դրեսելի նկարագրած դրամը նորէն յիշուեցաւ Sydenham-ի[14] կողմէ 1933ին:

Անցեալին մէջ յայտնի դրամագէտներ այս դրամը նկատած են Հռոմէական դրամ, կոխուած Կեսարիոյ մէջ: Դրեսէլ սակայն հարցական նշանով մը (Armenia?) կը համարի թէ այս դրամը կրնայ Հայաստանի մէջ կոխուած ըլլալ:

---

12 H. Dressel, Zeitschrift für Numismatik, 1898, p. 228.

13 H. Mattingly, A Catalogue of the Roman Coins in the British Museum, Coins of the Roman Empire, 1923, cxlviii, 162.

14 E. A. Sydenham, The Coinage of Caesaria in Cappadocia 1933, 32.

Իմ կարծիքովս այս դրամը կոխուած է Արտաշատի մէջ եւ հետեւաբար կարելի է զայն բաղդատել Արտաւազդ — Աւգոստոս դրամին հետ:

Պատմական դէպքերը կը ցուցնեն թէ Գերմանիկոս Արեւելք եկաւ Ք. Ե. 18ին [15], եւ շուտով Արտաշէսը թագաւոր պսակեց: Արտաշէս մեռաւ Ք. Ե. 34ին, մօտ 16 տարի իշխելէ յետոյ: Գիտենք որ Գերմանիկոս Կապադովկիան վերածեց կարեւոր Հռոմէական նահանգի մը եւ Տիբերիոս Ք. Ե. 30ին հոն հաստատեց Կեսարիոյ արքայական փողերանոցը: Ուրեմն եթէ այս դրամը կոխուած է Կեսարիոյ մէջ՝ ան կոխուած է 30էն յետոյ: Mattingly [13] կը խորհի թէ այս դրամը կը պատկանի Կալիգուլայի եւ կոխուած է Կեսարիոյ մէջ Ք. Ե. 34—35ին. ուրեմն Արտաշէսի մահուան տարիները եւ գահակալութենէն 16 տարի յետոյ: Այս բացատրութիւնը շատ դժուար է ընդունիլ, երբ մանաւանդ Երկդրամեաններուն վրայ կը տեսնենք COS II այսինքն Consul երկրորդ անգամ, որ Ք. Ե. 18 թուականը կը չեշտէ: Եթէ ընդունինք որ այս դրամը Արտաւազդ–Աւգոստոսի դրամին նման կոխուած է Ք. Ե. 18ին եւ Արտաշատի մէջ, այն ատեն ամէն ինչ կը բացատրուի տրամաբանօրէն: Այս կէտերը նկատի առնելով՝ այս դրամը կոչած են հռո-

---

15 P. Gardner, On an Unpublished Coin of Artavasdes II, King of Armenia. Numismatic Chronicle, Vol. III, 1872, pp. A—15, Pl. I.

մէահայկական դրամ, եւ ոչ թէ Հայաստանի վերարբերեալ համէական դրամ:

Արտաշէս Գ.էն վերջ, Հայաստանի վրայ իշխեցին պարթեւարար՝ համէական եւ պարթեւական թեկնածուներ: Այսպէս. Ք. ե. 34 թուականին, այսինքն Արտաշէսի մահէն անմիջապէս յետոյ, Հայաստանի թագաւոր կարգուեցաւ Արշակը, որ պարթեւ Արտաւան Գ.ի որդին էր: Այս կարգադրութիւնը անհաճոյ թուելով Համի, Տիբերիոս կայսրը Հայաստան ղրկեց Լուկիոս Վիտելլիոս կարող զօրավարը, որ Հայաստանի գահ բարձրացուց Վրաստանի Փարսման թագաւորին եղբայրը՝ Միհրդատը: Այսպէս կ՚երեւի թէ Միհրդատ տիրեց ընդհատաբար Ք. ե. 35—37 եւ 43—51 թուականներուն: Կը սպասուէր որ Արտաւազդ–Աւգոստոսի եւ Արտաշէս–Գերմանիկոսի դրամներուն նման, գտնուէին նաեւ Միհրդատ–Տիբերիոս դրամներ: Սակայն այս տեսակ դրամներ առ այժմ անծանօթ են:

Նոյնպէս գոյութիւն չունին դրամներ Միհրդատի յաջորդող թագաւորներէն: Հռոմէական նուաճողական քաղաքականութիւնը յաջողած էր. իսկ քաղաքական կացութիւնը անկարելի դարձուցած էր շարունակել Արտաշատի փողերանոցին գործունէութիւնը:

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՄԱՐԿՈՍ ԱՆՏՈՆԻՈՍԻ ԴՐԱՄՆԵՐԸ

(Ք. ա. 43—30)

Առաջին դրամը, որուն վրայ կը տեսնենք Հայաստանի թագը, կը պատկանի Մարկոս Անտոնիոսի։ Այս եւ ուրիշ դրամներու մասին խօսելէ առաջ կ՚արժէ անդրադառնալ պատմական այն դէպքերուն, որոնց հետեւանքով այս դրամները կոխուեցան։

Մարկոս Անտոնիոս, որ Հռոմի Եռապետութեան անդամներէն մէկն էր, մտադիր էր՝ երբ Արեւելք եկաւ Ք. ա. 38ին, նուաճել Հայաստանը, ինչպէս եւ ուրիշ երկիրներ։ Սակայն Պարթեւաց թագաւորին՝ Բագուրի՝ Միջագետք յարձակիլը եւ այդ տարուան պատերազմները՝ տապալեցին գինք որ Հայաստան նուաճելու ծրագիրն յետաձգէ։ Յաջորդ տարին Անտոնիոս իր զօրավարը՝ Պ. Կանիդիոս Կրասսոը ղրկեց Հայաստանի թագաւոր Արտաւազդի դէմ։ Արտաւազդ, որ 16 տարի Պարթեւներու դաշնակից եղած էր, տխրութեամբ ընդունիլ Հռոմէացիներու պայմանները եւ հակիլ անոնց՝ ընդդէմ Պարթեւներու։ Հայաստանի քաղաքական նպատակն էր՝ պահել իր անկախութիւնը կամ մէկուն եւ կամ միւսին դաշնակցելով․ թէեւ տարա–

կոյս չկար, որ իր կապերը շատ աւելի զօրաւոր էին Պարթեւներու հետ քան թէ նուաճողական Հռոմին հետ: Անտոնիոսի անմիջական նպատակն էր հայկական ուժերը գործածել Պարթեւներու դէմ, Հայաստանի անխախութիւնը ջնջելէ առաջ:

Այս առթիւ Անտոնիոս դրամ մը կոխել տուաւ՝ չափազանցելով իր յաջողութիւնները եւ Հայաստանը իրեն հպատակ նկատելով:

5. ա, բ. *Արծաթ* (Denarius) [B-94; CRR-72]

Ա. կողմը՝ *Անտոնիոսի գլուխը աջ դարձած եւ շրջանակի մէջ գրուած՝*

ANTONIVS. AVGVR. COS. DES. ITER. ET. TERT.

(Antonius, augur, consul designatus iterum et tertio)

Այսինքն՝ ԱՆՏՈՆԻՈՍ, ՔՐՄԱՊԵՏ, ԿՈՆՍՈՒԼ ՆՇԱՆԱԿՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ ԵՒ ԵՐՐՈՐԴ ԱՆԳԱՄ.

Բ. կողմը՝ *Հայկական խոյրը աջ դարձած, վզկալով եւ ականջակապով: Խոյրին վերի մասը ունի երեք ութատամեան աստղեր. խակ աստղերուն տակը զարդարանք մը որ անորոշ է: Խոյրին ետեւ կը տեսնուի նետ եւ աղեղ: Շրջանակի գրութիւնն է՝*

IMP. TERTIO, III. VIR. R. P. C.

(Imperator tertio, triumvir reipublicae constituendae)

Այսինքն՝ ԻՄՊԵՐԱՏՈՐ ԵՐՐՈՐԴ ԱՆԳԱՄ, ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՍՏԱՏՈՂ ԵՌԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄ·

Կշիռ 4 կրամ։
Պատկեան հաւաքածոյ։

5· ՄԱՐԿՈՍ ԱՆՏՈՆԻՈՍԻ
Արծաթէ դրամը

Այս չափ հետաքրքրական եւ հազուագիւտ դրամէն քանի մը տեսակներ ծանօթ են։ Նկատելի է որ՝ թէեւ տարակոյս չկայ թէ երկրորդ կողմը կը ներկայացնէ հայկական խոյրը, դրամին պատկերացումը քիչ մը կը տարբերի Տիգրանեան դրամներու վրայ տեսնուած խոյրերէն։ Այսպէս, փոխանակ հինգ ժանեակներ ունենալու, Անտոնիոսի դրամներու[1] խոյրերն ունին եօթը — հեղի-

[1] Այս դրամը գնուեցաւ Լոնտոնի Glendiring & Co. Ապրիլ 2, 1952ի V. J. E. RYAN հաւաքածոյի աճուրդէն (թիւ 12, էջ 11, նաեւ Տխ. II)։ Ան կը պատկանէր Vierordtի հաւաքածոյին. վերջը անցաւ Ryanի ձեռքը եւ ներկայիս մաս կը կազմէ իմ Հայաստանի վերաբերեալ Հռոմէական դրամներու հաւաքածոյին։

նակին օրինակը, ուրը — տես՝ Բաբելոն[2] եւ Grueber[3]։ Նոյնպէս փոխանակ ութատամեան տապի երկու կողմը հայկական արծիւներու, հոս կը գտնենք ուրիշ երկու տապեր։ Ատապերուն տակի զարդարանքը չի տեսնուիր Արտաշէսեան դրամներու վրայ։

Խոյրին եւեւ տեսնուած խաչաձեւուած նետն ու աղեղը կը ներկայացնեն հայկական բանակին գործածած զէնքերը։

Այդ դրամին քանի մը տարբերակները ծանօթ են։

5–1․ ANTCNIVS փոխանակ ANTONIVSի[2]։

5–2․ TER փոխանակ TERTի[3]։

5–3․ ANT. IMP. III. VIR. R. P. C. փոխանակ IMP. TERTIO. III. VIR. R. P. C.ի[4]։

Այս դրամին ճշգրտօրէն որ տարին կոխուած ըլլալն ալ վիճաբանութեան նիւթ եղած է։ Բաբելոն[2] կը խորհի թէ քանի որ Անտոնիոս Կոնսուլ եղաւ երկրորդ անգամ 36—34 Ք. ա., ուրեմն այս դրամը կոխուած ըլլալու է այդ ժամանակամիջոցին։ Աւելի հաւանական կը նկատէ Ք. ա. 34 թուականը, երբ Անտոնիոս՝ Արտաւազդի վրայ տարած յաղթանակը տօնեց Աղեքսանդրիոյ մէջ։ Grueber սակայն կը դնէ թէ Անտոնիոս

[2] E. Babelon, Monnaies de la Republique Romaine, Vol. 1, էջ 195 (1885).

[3] H. A. Grueber, Coins of the Roman Republic. Vol. II, էջ 520 (1910).

[4] Bahrfeldt. Num. Zeitschrift, էջ 43, 1896.

կոնսուլ նշանակուեցաւ երկրորդ եւ երրորդ անգամ, այս դրամը պէտք է կոխուած ըլլար Ք. ա. 34էն առաջ, երբ ան կոնսուլ եղաւ երկրորդ անգամ։ Իսկ Բ. կողմի Թագը նշանակ չէ Վենդիտախոսի յաղթութեան, — Ք. ա. 38—37. քանի որ այդ ժամանակ Անտոնիոս դաշնակից էր Արտաւազդի, եւ օգնութիւն կը ստանար հայերէն։ Grueber կը խորհի թէ այս դրամը կոխուած է Ք. ա. 35ին, երբ Անտոնիոս Հայաստանի վրայ քալեց, պատժելու համար Արտաւազդը, որ Ք. ա. 36ին զինք լքած էր, երբ ձախողեցաւ պատերազմը Պարթեւաստանի դէմ։ Սակայն ինծի կը թուի թէ այս դրամի վրայ տեսնուած հայկական խոյրը՝ թշնամական–նուաճողական նշան մը չէ. այլ աւելի դաշնակից–հպատակութեան նշան մը եւ աւելի հաւանական կը թուի Տառնի[5] կարծիքը թէ՝ երբ Կանիդիոս Ք. ա. 36ին ստիպեց Արտաւազդը, որ լքէ Պարթեւները եւ Հռոմի դաշնակից ըլլայ, Անտոնիոս կոխեց այս դրամը։ Ուրեմն, այս դրամը կոխուած է հաւանօրէն Ք. ա. 36ին։

Երբ Կանիդիոս Ք. ա. 37ին Հայաստան եկաւ եւ Արտաւազդի բարեկամութիւնը ապահովեց, նոյն տարին դաշնակցութիւն պարտադրեց Աղուաններուն եւ Վրացիներուն, որոնք Կովկասեան ռազմիկ ժողովուրդներ

[5] W. W. Tarn, The Cambridge Ancient History, Vol. X, էջ 72 (1966).

էին։ Արդէն Ատրպատականի Արտաւազդը դաշնակից էր Հռոմի։

Այսպէս Անտոնիոս կը մտածէր Պարթեւները ջախջախել տեղական ժողովուրդներու օգնութեամբ։ Սակայն Հայերն եւ միւս ժողովուրդները պարզօրէն կը տեսնէին իրենց գլխուն գալիք փորձանքը, եւ հակառակ իրենց Հռոմի հետ բռնի դաշնակցութեան՝ կը մտածէին օգնել Պարթեւներուն, չիյնալու համար Հռոմի ծանր լուծին ներքեւ։

Ատրպատականի Արտաւազդը միացաւ Պարթեւ Հրահատ թագաւորին. մինչ Հայոց Արտաւազդը՝ ընաւ չխզեց իր կապերը Պարթեւներու հետ։

Ք. ա. 36ին, Մայիս 26ին, Անտոնիոս Եփրատի եզերքի Զեւգմա քաղաքէն սկսաւ քալել դէպի հիւսիս, հասաւ Մալաթիա եւ յետոյ կանգ առաւ Կարնոյ առջեւ։ Հոս իր բանակը քննեց — 16 լէգէոններ, 60.000 զինուորներով, ասոնց վրայ ունէր 10.000 հեծեալ Գալլիական եւ Սպանիական զօրքեր։ Տեղական դաշնակից ուժերէն Արտաւազդ բերաւ 6000 հեծելազօր եւ 7000 հետեւակազօր. եւ գրեթէ նոյնչափ ալ եկան միւս դաշնակից-հպատակ թագաւորներէն։ Յայտնի էր որ այս հսկայ ուժերով Անտոնիոս կը ծրագրէր լուծել Արեւելքի խնդիրը։ Իր բերած բարանները եւ պատերազմական ուրիշ գործիքները ապացոյց էին թէ այս պատերազմը պիտի տեւէր աւելի քան տարի մը։ Թերեւս Անտոնիոս կը ծրագրէր գրաւել Ատրպատա-

կանի մայրաքաղաքը Ֆրաասպան եւ յետոյ գրաւել Եկբատանը:

Հռոմէական բանակը քալեց արեւելք, Ուրմիոյ լճի ուղղութեամբ: Տեսնելով ժամանակի սղութինը, Անտոնիոս իր բանակի մեծ մասով առաջ անցաւ եւ ձգեց գործիքները Արտաւազդի եւ երկու լէգէոնի պաշտպանութեան տակ, որոնք պիտի հետեւէին իրեն: Սակայն լուր չունէր թէ որքա՞ն եւ ո՞ւր էր պարթեւական բանակը: Անտոնիոս գնաց եւ պաշարեց Ֆրաասպան. բայց Պարթեւները ամէն բանէ տեղեակ ըլլալով, Մոնեսի առաջնորդութեամբ եւ իրենց 40.000 հեծելազօրքով, որուն միացած էին Մարական 10.000նոց ուժ մը, յարձակեցան Ստատիանոսի երկու լէգէոններուն վրայ եւ կոտորեցին Հռոմէացիները, միաժամանակ հրկիզելով ոչնչացուցին հռոմէական պատերազմական գործիքները: Թերեւս Արտաւազդ չմասնակցեցաւ այս կռուին, չուզելով իր վաղեմի դաշնակից Պարթեւներուն դէմ ելլել[6]: Արդէն իսկական թշնամին Հռոմն էր եւ ոչ թէ Պարթեւաստան:

Ամէն պարագային, Օգոստոսի կէսին Անտոնիոս ինքզինքը գտաւ Ֆրաասպայի առջեւ, բայց առանց պատերազմական գործիքներուն: Շատով հատաւ ուտելիքը. իսկ առանց գործիքներու ալ անկարելի էր լաւ պաշտպանուած Ֆրաասպան գրաւել: Միաժամանակ Պարթեւական հեծելազօրքը միշտ

6 Cassius, Dio, XLIX, 25, 5—26, I.

կը նեղէր Հռոմէական բանակը: Հոկտեմբերին երբ ցուրտն սկսաւ, Անտոնիոս ստիպուեցաւ նահանջել, ապաստանելու համար ձմրան եղանակէն: Անկարելի էր հարաւ քալել, քանի որ Պարթեւները հոն էին. եւ նահանջը տեղի ունեցաւ Դուրիզ–Արտաշատի ուղղութեամբ: Բայց այս նահանջը շատ սուղի նստաւ. որովհետեւ Պարթեւները միշտ կը հարուածէին բանակին թիկունքներն ու յետսամնաց մասերը: Մինչեւ Հայաստանի սահմանն հասնիլը տեւեց 27 օր եւ Հռոմէացիք կորսնցուցին մօտ 24·000 զինուոր, որոնց մեծամասնութիւնը մեռաւ անօթութենէ, ծարաւէ եւ հիւանդութիւններէ:

Երբ Հռոմէական բանակը Արաքսն անցաւ ու Հայաստան մտաւ, Հայոց Արտաւազդն անոնց օգնեց՝ մեղմացնելով հռոմէացիներուն պարտութիւնը[7]: Անտոնիոս չուզեց ձմերել Հայաստանի մէջ, եւ շտապեց Սուրիա հասնիլ. հիւանդութիւն եւ ցուրտ պատճառ եղան որ 8000 զինուոր եւս կորսնցնէ: Իսկապէս այս նահանջը Հայաստանի ձիւնապատ լեռներէն, կը նմանէր Նաբոլէոնի Մոսկուայէն նահանջին:

Այսպէս, Անտոնիոս անխոհեմութեամբ կորսնցուց իր բանակին մէկ երրորդը, մէջն ըլլալով 22·000 վաղեմի լէգէոնականներ: Իսկ Արեւելքը նուաճելու եւ Հռոմէական նահանգի վերածելու իր ծրագիրը ջուրն ինկաւ:

---

7 Plutarch, Antonius XLIX, 2.

Անտոնիոսի ձախողութիւնը բացարձակապէս իր յանցանքովը էր, եւ հետեւանք իր սխալ քայլերուն: Սակայն նախ՝ պէտք էր այս ձախողութեան քաւութեան նոխազ մը գտնել, եւ երկրորդ՝ իր նախկին ծրագիրը, այն է Հայաստանը հռոմէական նահանգի մը վերածելը՝ գործադրել: Այս դիտումներով Անտոնիոս իր պարտութիւնը Արտաւազդի դաւաճանութեան վերագրեց ու որոշեց վրէժ լուծել[8]:

Կը թուի թէ Ք. ա. 35ին Անտոնիոս Արտաւազդն Եգիպտոս հրաւիրեց խորհրդակցութեան համար. բայց Արտաւազդ այս հրաւէրը մերժեց վախնալով դաւադրութենէ:

Յաջորդ գարնան Անտոնիոս մեծ բանակով մտաւ Հայաստան ու քալեց Արտաշատի վրայ: Արտաւազդ հարկադրուած ընդունեցաւ խորհրդակցութեան երկրորդ հրաւէրը. եւ երբ հասաւ Անտոնիոսի մօտ, ձերբակալուեցաւ իր երկու որդիներուն հետ ու տարուեցաւ Եգիպտոս: Այսպէս Հայաստան Հռոմէական նահանգի մը վերածուեցաւ ու մտանուեցաւ կողոպուտի, մէջն ըլլալով Անահիտի ոսկէ արձանը, որ կը գտնուէր Եկեղեաց գաւառին մեհեանին մէջ[9]: Հայերը փորձեցին Արտաւազդի որդւոյն՝ Արտաշէսի

---

[8] T. Mommsen, Römische Geschichte, V. 1886 էջ 362.

[9] W. W. Tarn, The Cambridge Ancient History, Vol. X, էջ 78 (1966).

գլխաւորութեամբ դիմադրել Հռոմէացիներուն, բայց ձախողեցան. եւ Արտաշէս ապաստանեցաւ Պարթեւներուն քով:

Անտոնիոս մեծ աւարով ու գերիներով վերադարձաւ Աղեքսանդրիա եւ մեծ հանդիսութեամբ ինքզինք յայտարարեց աշխարհակալ եւ իր տարփուհին Կղէոպատրան՝ թագաւորներու թագուհի: Փոքր Ասիոյ երկիրները տրուեցան Կղէոպատրայի որդիներուն, որոնց կարգին վեց տարեկան Աղեքսանդրը ստացաւ Հայաստանը, Մարաստան ու Պարթեւաստանը, որ դեռ նուաճուած իսկ չէին, ստանալով թագաւոր թագաւորաց տիտղոսը: Այս Աղեքսանդրէն դրամ չունինք:

Այս յաղթական հանդէսներուն յիշատակման առթիւ էր, որ թերեւս Անտոնիոս կտրել տուաւ կարգ մը դրամներ: Եթէ այդպէս է, այս դրամները կոխուած են Աղեքսանդրիա[10]: Բայց աւելի հաւանական է որ անոնք կտրուած ըլլան Աթէնքի մէջ[11]:

Աղեքսանդրիոյ խրախճանքներէն յետոյ, Անտոնիոս սկսաւ պատրաստուիլ իր հակառակորդին՝ Ոկտաւիանոսին դէմ կռուելու: Ք. ա. 32ին, գարնան, հաւաքեց իր լէգէոնները ու գնաց Եփեսոս, ուր իրեն միացաւ իր տարփուհին Կղէոպատրան: Միասին գացին Սամոս ու մտան Աթէնք, ուր նորէն յաղթական հանդէսներ տեղի ունեցան: Այս առի–

[10] Friedländer, Zeit. für Num. 1875, էջ 298.
[11] Friedländer, անդ Տի. 3, էջ 526.

թով կոխուեցան նորէն դրամներ։ Ա․ կողմի վրայ տեսնուած հայկական խոյրը ցոյց կու տայ Հայաստանի նուաճումը․ իսկ Բ․ կողմի գրութիւնը կը յայտարարէ Կղէոպատրան «Թագուհի Թագաւորաց»։ Նաւին ցռուկը կը նշէ Կղէոպատրայի նաւային կարեւոր օգնութիւնը՝ Անտոնիոսի բանակին։ Ուշադրութեան արժանի է նաեւ որ Անտոնիոսի նկարը եւ դրամին ձեւը շատ կը նմանին ոսկեդրամներուն, որոնք աւելի առաջ կոխուած էին Աթէնքի մէջ, Ք․ ա․ 36ին[12]*։*

Այս դրամները նախկինին — թիւ 5 — չափ հազուագիւտ չեն, թէեւ դժուարաւ կը գտնուին։

6. ա, բ․ *Արծաթ* (Denarius) [B-95; CRR-179]

Ա․ կողմը՝ *Անտոնիոսի գլուխը աջ դարձած եւ գլխուն ետեւը վկին քով կը տեսնուի հայկական խոյրը։ Շրջանակի գրութիւնը՝*

ANTONI. ARMENIA, DEVICTA.

Այսինքն՝ ԱՆՏՈՆԻՈՍԻ — ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՊԱՐՏՈՒԱԾ․

Բ․ կողմը՝ *Կղէոպատրայի կիսանդրին աջ դարձած ապարօշով եւ առուով։ Գլխուն ետեւի մասը դոհարազարդ։ Կիսանդրիին առջեւ կը տեսնուի նաւու մը ցռուկը։ Շրջանակի գրութիւնը՝*

---

[12] G. G. Belloni, Le Monete Romani dell'età Repubbblicana, (1960) *թիւ* 2305—2307.

CLEOPATRAE, REGINAE. REGVM, FILIORVM. REGVM

Այսինքն՝ ԿՂԷՈՊԱՏՐԱՅԻ, ԹԱԳՈՒՀԻ ԹԱԳԱՒՈՐԱՑ ԵՒ ԻՐ ՈՐԴԻՈՑ, ԹԱԳԱՒՈՐԱՑ :

Կշիռ՝ 3·75 կրամ :

Պատուկեան հաւաքածոյ :

6· ՄԱՐԿՈՍ ԱՆՏՈՆԻՈՍԻ ԵՒ ԿՂԷՈՊԱՏՐԱՅԻ

Արծաթէ դրամը

Այս դրամին վրայ կը տեսնուին տարբերակները՝

6–1· ARMENTA *փոխանակ* ARMENIA (3)·

6–2· CLEOPAT. *փոխանակ* CLEOPATRAE (2)·

6–3· SESINAE *փոխանակ* REGINAE (2)·

6–4· CLEOPATRAE REGINAE REGVM (12)·

6–5· ARMENIA. ANTONI. ARMENIA. DEVICTA (12)·

Անտոնիոսի եւ Կղէոպատրայի բանակները իրենց ձմեռն անցուցին արեւմտեան

Յունաստանի Պատրասի շրջանը եւ պատերազմի Աւգոստոսի դէմ։ Ակտիոնի կռիւը վերջացաւ Աւգոստոսի յաղթութեամբ, եւ Կղէոպատրա իր նաւատորմիղով վերադարձաւ Աղեքսանդրիա, իսկ պարտուած Անտոնիոսը հետեւեցաւ անոր։

Անտոնիոս փորձեց հաւաքել իր ուժերն ու նորէն ոտքի կանգնիլ։ Իր դաշնակից Ատրպատականի Արտաւազդը հաճեցնելու համար, Հայոց թագաւորը՝ Արտաւազդ գլխատել տուաւ. այսպէսով Ատրպատականը Հայաստանի ենթարկուելու վտանգէն ազատելով։ Այս եւ ուրիշ միջոցներ օգուտ չունեցան սակայն, եւ երբ Ք. ա. 30ին Աւգոստոս Եգիպտոս եկաւ, Անտոնիոս անձնասպան եղաւ, որուն օրինակին հետեւեցաւ քիչ յետոյ Կղէոպատրա։

Հռոմէական կայսրութիւնը անցաւ Աւգոստոսի ձեռքը եւ Հայաստանի վիճակուեցաւ պայքարիլ Հռոմի այս նոր իշխանին դէմ։

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՈԿՏԱՒԻԱՆՈՍ ԱՒԳՈՍՏՈՍԻ ԴՐԱՄՆԵՐԸ

(Ք. ա. 27—Ք. ե. 14)

Երբ Անտոնիոս իր բանակով Յունաստան գնաց Ոկտաւիանոսի դէմ կռուելու, Պարթեւները առիթէն օգտուելով օգնեցին Հայոց Արտաւազդի որդւոյն՝ Արտաշէսին, որ Պարթեւաստան փախած էր չիյնալու համար Անտոնիոսի ձեռքը: Հայ ժողովուրդը ուրախութեամբ ընդունեցաւ իր օրինաւոր գահաժառանգը եւ Արտաշէս Բ. ոչ միայն Հայաստանի տէր եղաւ՝ այլ եւ յաղթելով Մարաց, որոնք միշտ Հռոմէացիներուն կողմնակից էին, նուաճեց Ատրպատականը եւ միացուց Հայաստանին: Նախորդ երկու տարիներու ընթացքին Հայաստան հռոմէական նահանգի վերածուած էր եւ այս միջոցին հռոմէական վաճառականական տարրեր եկած էին Հայաստան եւ կը ճնշէին ժողովուրդը: Արտաշէսի առաջին գործն եղաւ Հայաստանը մաքրել այս մակաբոյծներէն, կոտորել տալով զանոնք: Այս արարքով Հայաստան կ'ազատէր Հռոմի ազդեցութենէն եւ միաժամանակ վրէժ կ'առնէր Արտաւազդի նենգամիտ սպանման:

Նոյն տարին — Ք. ա. 30 — Օկտաւիանոս կարգադրեց Եգիպտոսի խնդիրը. կը սպասուէր որ Արեւելք դայ մաքրելու Հայաստանի եւ Պարթեւաստանի հաշիւը: Սակայն ան դարձաւ Հռոմ, լուծելու համար աւելի կարեւոր հարցեր: Հռոմ, երկարատեւ քաղաքացիական պատերազմներու հետեւանքով, քայքայուելու վտանգին տակ էր. խոհեմութիւնը կը ստիպէր, որ կեդրոնական իշխանութիւնը հաստատուէր զօրաւոր եւ տեւական հիման մը վրայ: Հայաստան եւ Պարթեւաստան վտանգ չէին ներկայացներ Հռոմի եւ անոնց հաշիւը կարելի էր կարգադրել յարմար պահուն: Հռոմի կայսրութեան վերահաստատումը տեւեց մօտ 10 տարի, եւ այս միջոցին Հայաստան բոլորեց խաղաղ շրջան մը Արտաշէս Բ.ի իշխանութեան տակ:

Ք. ա. 27ին Հռոմի ծերակոյտը Օկտաւիանոսին տուաւ Աւգոստոս — Սրբազան — պատուոյ տիտղոսը: Աւգոստոս կրնար այլեւս ազատօրէն շարժիլ իր ուզած ձեւով: Քանի մը տարի եւս անցաւ, մինչեւ որ Արեւելքի խնդիրը լուծելը յարմար դատուեցաւ:

Ք. ա. 21—20ին ձմեռը, Աւգոստոս անցուց Եգէականի Սամոս կղզիին վրայ եւ գարնան մտաւ Փոքր Ասիա, նոյն ատեն հրամայելով իր որդեգիր 21 տարեկան Տիբերիոսին, որ բանակով իրեն հետեւի: Տեսնելով Աւգոստոսի մօտաւորութիւնը, եւ Հայաստանի սպառնացող վտանգը, մաս մը հայ մեծամեծներ պատգամաւորութիւն մը ղըր-

կեցին Աւգոստոսին՝ խնդրելով որ Արտաշէսի տեղ Հայաստանի թագաւոր կարգուի անոր եղբայրը՝ Տիգրանը: Այս վերջինը Արտաւազդի սպանութենէն յետոյ պատանդ տարուած էր Հռոմ: Նոյն ատեն Պարթեւներու թագաւոր Հրահատը, ընդունեցաւ Աւգոստոսի պայմանները եւ վերադարձուց հռոմէական գինանշաններն ու գերիները:

Հայաստանի հռոմէատէր կուսակցութիւնը դաւաճանութեամբ սպաննեց Արտաշէսը եւ շուտով Հայաստան մտաւ Տիբերիոս ու հանդիսաւոր կերպով Հայոց թագաւոր կարգեց Տիգրան Գ.ը — Ք. ա. 20ին: Իսկ Ատրպատականը նորէն բաժնուեցաւ Հայաստանէն եւ տրուեցաւ իր նախկին թագաւորին որդւոյն՝ Արիոբարզանին:

Այսպէս Հայաստան, թէեւ ոչ նահանգ, նորէն դարձաւ դաշնակից հպատակ Հռոմի: Այս առթիւ Աւգոստոս կտրեց դրամներ, որոնց վրայ կը յիշուի Հայաստանի անունը: Այս դրամները, ոսկի եւ արծաթ, կտրուած են Հռոմի մէջ Ք. ա. 20—18 թուականներուն [1]:

[1] H. Mattingly and E. A. Sydenham, Royal Imperial Coinage. Vol. I, pp. 63, 69, 70, 71 (1923).
H. Mattingly, Coins of the Roman Em͏pire.
H. A. Grueber, Coins of the Roman Republic, Vol. II, pp. 548—551 (1910).
E. Babelon, Monnaies de la Republique Romaine, Vol. II, pp. 61, 63, 70, 77, 216, 298, 299 (1885);
H. Cohen, Description Historique des Monnaies Frappées sous l'Empire Romain, 8 vols. Rep. 1966.

7. ա, բ. Ոսկի (Aureus) [RIC-42, C-8, CRR-308, BMC-671].

Ա. կողմը՝ *Օգոստոսի գլուխը աջ դարձած, գծաւոր շրջանակ, գլխուն տակ գրուած՝* AVGVSTVS

Բ. կողմը՝ *Յաղթանակը աջ դարձած ցուլի մը գլուխ բռնած է եւ զայն կը զոհէ:*

ARMENIA CAPTA *այսինքն «Հայաստան նուաճեալ»:*

Կշիռ 7.1 կրամ, — Պաուլեան հաւաքածոյ [2]*:*

Այս շատ հազուադէպ ոսկի դրամէն քանի մը հատ կը գտնուին զանազան թանգարաններու մէջ:

7–1. *Կոհէն (Թիւ 9) կը գրէ այս ոսկի դրամին ուրիշ տեսակի մը մասին, ուր Օգոստոսի գլուխը ձախ դարձած է, փոխանակ աջի:*

7–2. *Կոհէն (Թիւ 10), կը յիշատակէ երրորդ ոսկի դրամ մը, թիւ 7ի նման, բայց Բ. կողմը ունենալով Սփինքս մը, եւ* ARMENIA CAPTA *գրութեամբ: Այս տեսակ դրամ մը եթէ գոյութիւն ունէր, հաւանօրէն կեղծ էր:*

Յաղթանակին կամ Միհրի ցուլը զոհելը կը տեսնուի Արեւելքի զանազան արձաններու եւ քանդակներու վրայ: Հոս թերեւս այս պատկերը կը ներկայացնէ Հայաստ-

---

[2] *Այս դրամը գնուեցաւ Լոնտոնի* Glendining*ի 2–4–1952 աճուրդին. Թիւ 1589:*

տանի ենթարկումը Աւգոստոսին[3] եւ կամ Հռոմի Աստուածներուն զոհ մատուցանելը[4] յաղթանակին առթիւ :

7
A/-ՌՍ

8. ա, բ. Արծաթ (Denarius) [RIC-40, C-56, CRR-306, BMC-677].

Ա. կողմը՝ *Աւգոստոսի գլուխը աջ դարձած եւ տառերը գրուած՝* AVGVSTVS.

Բ. կողմը՝ *Հայ զինուոր կանգնած հանդիպահայեաց, կոնաձեւ սաղաւարտով* (pilleus) *եւ թոյլ հագուստով ու անդրավարտիքով* (bracae) *աջ ձեռքը բռնած է նիզակ մը, իսկ ձախ ձեռքը յենած է աղեղին :*

Գրութիւնը ձախէն աջ, երեք գծի վրայ.

CAESAR DIV. F. ARMEN. CAPT. IMP. VIIII.

[Caesar divi filius, Armenia capta, Imperator nono.]

Այսինքն՝ Կեսար, որդի աստուածային, Հայաստան նուաճեալ, ինքնակալ իններորդ անգամ :

---

[3] Eckel, Doct. num. vetere, vol. VI, p. 99.

[4] Cavedoni, Ann. dell'Inst. Arch. p. 183 (1850).

Կշիռ՝ 3·6 կրամ, — Պասւկեան հաւաքածոյ:

Այս արծաթները թէեւ հազուագիւտ, բայց գտնելի են:

8
AR - ԱՐ

9. ա, բ· Նոյն դրամը՝ թիւ 8, բայց առանց AVGVSTVS գրութեան·

[RIC-40, C-59, CRR-305, BMC-678.]

Կշիռ՝ 3·7 կրամ, — Պասւկեան հաւաքածոյ:

9
AR - ԱՐ

10. ա, բ· Արծաթ [RIC-40, CRR — էջ 549, B-146]

Ա· կողմը՝ թիւ 9ի նման, բայց առանց AVGVSTVSի:

Բ· կողմը՝ հայ գինուորը կանգնած թիւ 8ի պէս, բայց տարբեր գրութեամբ՝

CAESAR DIV. F. ARMEN. RECEP. IMP. VIIII.

[Caesar divi filius, Armenia recepta, Imperator nono]

Այսինքն՝ Կեսար, աստուածային որդի, Հայաստան վերստին նուաճեալ, ինքնակալ իններորդ անգամ:

Կշիռ՝ 3.82 կրամ, — Պաուլեան հաւաքածոյ:

10
ᎪR-ՄՐ

11. ա, բ. Արծաթ [RIC-41, CRR-304, C-11, BMC-672.]

Ա. կողմը՝ *Թիւ 8ի պէս*, AVGVSTVS *գրութեամբ:*

11
ᎪR-ՄՐ

Բ. կողմը՝ *Հայկական խոյրը ձախ կողմը, սակայն ան կը ներկայացուի առանց*

զարդարանքի եւ առանց վզնակապի: Աջ կողմը՝ միացած աղեղ եւ կապարճ: Գրութիւնը՝ ARMENIA CAPTA Հայաստան նուաճեալ:

Կշիռ՝ 3.2 կրամ, — Պաւլեան հաւաքածոյ:

12. բ. Արծաթ [RIC-41, CRR-302, C-12, BMC-673.]

Թիւ 11ի պէս, բայց առանց AVGVSTVS գրութեան:

Կշիռ 3.5 կրամ, Տի. Բ. Թիւ 12, — Պաւլեան հաւաքածոյ:

12

AR-ԱՐ

13. ա, բ. Արծաթ [RIC-45, CRR-301, C-13, BMC-675.]

Ա. կողմը՝ Թիւ 11ի պէս AVGVSTVS գրութեամբ:

Բ. կողմը՝ Թիւ 11—12ի պէս, բայց տարբեր գրութեամբ՝

ARMENIA RECEPTA

Այսինքն՝ Հայաստան վերստին գրաւուած

Կշիռ՝ 3.3 կրամ, — Պատուկեան Հաւաքածոյ:

13

ᴙ- ԱՐ

14. Արծաթ

Թիւ 13ի պէս, բայց առանց AV-GVSTVSի:

Այս դրամը յիշատակուած է դրականութեան մէջ[5], բայց ուր ըլլալը յայտնի չէ:

Հռոմի մէջ շատ անգամ դրամահատութիւնը կը յանձնուէր մասնաւոր անձերու, որոնք պատասխանատու էին կշիռքի եւ քանակի հսկողութեան: Ասոնց անունները կը տեսնուէին բազմաթիւ դրամներու վրայ, որոնց կարգին նաեւ կարգ մը դրամներու, որ մեզ կը հետաքրքրեն: Աւգոստոսի ժամանակ P. Petronius Turpilianus եւ L. Aquillius Florus կարեցին[6] արծաթ դի–

---

[5] Count de Salis. Տես CRR էջ 548.

[6] Turpilianus, Florus եւ Gallus երեք ընտրուած անձեր էին, որ կը հսկէին դրամահատութեան վրայ: Այսպէսով կոչուած էին եռապետութիւն: Այս եռապետութիւնը սակայն պէտք չէ շփոթել Հռոմի հանրապետութիւնը կառավարող Եռապետութեան հետ, որոնց անդամներն էին՝ Անտոնիոս, Ոկտաւիոս եւ Լեբիտոս:

նարներ Հայաստանի վերաբերեալ: Այս դրամները կոխուած են Ք. ա. 18ին:

15. ա, բ. Արծաթ [RIC-101, BMC-18, C-488.]

Ա. կողմը՝ *Բաքոսի գլուխը աջ դարձած, դափնեպսակ. շրջանակի մէջ գրուած՝*

TVRPILIANVS III. VIR. (Turpilianus triumvir)

Այսինքն՝ Տուրպիլիանոս, եռապետութեան անդամ [6]:

Բ. կողմը՝ *Հայ մը ծունկի եկած՝ դէպի աջ, թեւերը երկարած հպատակութեան ձեւով, գլուխը հայկական խոյրով եւ հագուստը կախուած մինչեւ ոտքերը: Շրջանակի գրութիւնը՝*

CAESAR. DIVI. F. ARME. CAPT. (Caesar divi filius Armenia capta)

Այսինքն՝ Աստուածային Կեսարի որդին, Հայաստան նուաճեալ:

Կշիռ՝ 3.96 *կրամ, Բրիտանական թանգարան:*

15

AR - ԱՐ

16. ա, բ· Արծաթ [RIC-102, BMC-20, C-489.]

Ա· կողմը՝ *Թիւ 15ի պէս, բայց տարբեր գրութեամբ՝*

P. PETRON. TVRPILIAN. III. VIR.

(Publius Petronius Turpilianus triumvir.)

Այսինքն՝ Պուբլիոս Պետրոնիոս Տուրպիլլիանոս, եռապետութեան անդամ։

Բ· կողմը՝ *Թիւ 15ի պէս։*

Կշիռ 3·97 կրամ, Բրիտանական Թանգարան։

16
AR – ԱՐ

17. ա, բ· Արծաթ՝ [RIC-103, CRE-21.]

Ա· կողմը՝ *Փերոնիա աստուածուհիին գլուխը աջ դարձած, դափնեպսակ եւ զարդարուած նուռի կոկոններով։ Վիզէն կախուած մարգարիտէ մանեակ մը։*

Շրջանակի մէջ գրուած՝

TVRPILIANVS III. VIR. FERON.

(Turpilianus triumvir, Feronia.)

Այսինքն՝ Տուրպիլլիանոս, Եռապետութեան անդամ, Փերոնիա։

Բ․ կողմը՝ *թիւ 15ի պէս։*

Կշիռ 3․80 կրամ, — Պատուկեան հաւաքածոյ։

Տարբերակ

17–1, Բ․ կողմի՝ *գրութիւնը՝*

TVRPILIANVS. III. VIR. FERO[7]

17

AR–Ար

18. ա, բ․ Արծաթ՝ [RIC-119, G-4547, C-360, BMC-43.]

Ա․ կողմը՝ *Քաջութեան աստուածուհիին գլուխը աջ դարձած, սաղաւարտակիր, եւ զարդարուած փետուրներով։ Շրջանակի գրութիւնը՝*

L. AQVILLIVS FLORVS. III. VIR.

(Lucius Aquillius Florus triumvir.)

Այսինքն՝ Ղուկիոս Աքուիլլիոս Փլորոս, Եռապետութեան անդամ։

Բ․ կողմը՝ *թիւ 15ի պէս, շրջանակի գրութիւնը՝*

CAESAR. DIVI. F. ARME CAPT.

(Caesar divi filius Armenia capta.)

---

[7] E. Babelon, vol. II, *էջ* 298, *թիւ* 12, *նաեւ* BMC-21։

Այսինքն՝ Աստուածային Կեսարի որդին, Հայաստան նուաճեալ :

Կշիռ 4.04 *կրամ, Բրիտանական Թան-գարան :*

18

AR - ԱՐ

19. ա, բ· Արծաթ [RIC-117, G-4548, C-361, BMC-44.]

Ա· կողմը՝ *Թիւ* 18*ի պէս եւ նոյն գրու-թեամբ :*

19

AR - ԱՐ

Բ· կողմը՝ *Հայ մը կանգնած հանդիպա-հայեաց, գլխուն վրայ գտակ (Թէ խոյ՞ր) մը եւ հագած հայկական զգեստ* bracae, *Թեւերը վար կախուած եւ ձեռքերով բռնած հա-գուստը : Երեք հորիզոնական գծի վրայ գրուած՝*

CAESAR. DIVI. F. ARMINIA CAPTA.

(Caesar divi filius Arminia capta).

Այսինքն՝ Կեսար, աստուածային որդի, Հայաստան նուաճեալ։

Կշիռ՝ 3·31 կրամ, — Բրիտանական թանգարան։

Այս շատ հազուագիւտ դրամը մանրակրկիտ ուսումնասիրութեան ենթարկուած է զանազան դրամագէտներու կողմէ։ Տե՛ս Grueber, էջ 69։ Այնպէս կ՚երեւի թէ սխալ աւելի ուշ կոխուած դրամ մը չէ, այլ պարզապէս թիւ 18ի մէկ տարբերակն է։

Օկտաւիանոս Աւգոստոս կայսեր դրամները կը տեսնենք որ կը բաժնուին երկու մասերու. ոմանք ARMENIA RECEPTA եւ ոմանք ARMENIA CAPTA, թերեւս Հայաստան վերստին նուաճեալ դրամները կը շեշտեն թէ արդէն Ք. ա. 34ին Անտոնիոսի ժամանակ Հայաստան նուաճուած էր եւ այսպէսով Աւգոստոսի ձեռքով վերստին կը նուաճուէր։ Իսկ Հայաստան նուաճեալ դրամները թէ՛ Աւգոստոս եւ թէ՛ Տիբերիոս կ՚ուզեն իրենց վարկը բարձրացնել իբր յաղթական զօրավարներ. հոգ չէ թէ իրականութեան մէջ Հայաստան դաշնակից-հպատակ դարձաւ դիւանագիտութեամբ եւ ոչ թէ պատերազմի հետեւանքով։

Այս դրամներու վրայ երբեմն կը տեսնուի IMP. VII, կամ IMP. VIII եւ կամ IMP.

VIIII. գրութիւնները: Նկատի պէտք է առնել, որ Աւգոստոս այդ տիտղոսն ստացաւ առաջին անգամ Ք. ա. 29—25ին, երկրորդ անգամ Ք. ա. 25—20ին եւ երրորդ անգամ, այսինքն՝ իններորդ տարուան կայսերական պատիւը Ք. ա. 20—15ին: Հայաստանի վերաբերեալ դրամները բոլորն ալ պէտք է կոխուած ըլլան այս վերջի շրջանին: Այս փաստը նկատի առնելով՝ այն բոլոր դրամները, որոնց վրայ VII կամ VIII կը տեսնուի կամ մաշած են եւ կամ վերջի մասը ամբողջութեամբ դրամին վրայ դարնուած չէ, եւ այսպէս բոլորն ալ պէտք է VIIII կարդալ:

Հետաքրքրական է եւ նկատի առնելու արժանի, որ Աւգոստոսի — թիւ 7—14 — դրամները կոխուած են ոչ թէ Հռոմի մէջ, այլ Արեւելք: Հաւանաբար Փոքր Ասիոյ մէջ: Աւգոստոս իրր ինքնակալ, իր բանակներուն վճարելու համար այս իրաւունքը գործածեց, առանց ծերակոյտի հաւանութեան: Թէ ո՞ր քաղաքի փողերանոցէն ելած են այս դրամները, չենք գիտեր. բայց Փոքր Ասիոյէն զատ կային Անտիոքի եւ Աղեքսանդրիոյ փողերանոցները, ինչպէս նաեւ փոքր տեղական փողերանոցներ: Mattingly[8] կը խորհի թէ այս դրամները Եփեսոսի փողերանոցէն ելած են:

Իսկ թիւ 15—19 դրամները կոխուած են Հռոմի մէջ, Ք. ա. 18ին, երբ Աւգոստոս վե–

[8] H. Mattingly, Coins of the Roman Empire, Vol. I, p. CXXI.

բաղարձաւ Հռոմ եւ արժանացաւ մասնաւոր պատիւներու։ Դրամահատ Տուրպիլլիանոս եւ Փլորոս անունները տարակոյս չեն թողուր թէ՝ այս դրամները ուրիշ բաղմաթիւ դրամահատներու կոխած դրամներու հետ եղած են Հռոմի փողերանոցէն։

Հակառակ Աւգոստոսի դրամներուն վրայ տեսնուած չափազանցուած անապարծութեանց, Հայաստան դեռ զօրաւոր պետութիւն մըն էր, իր քաղաքական չէնքը անխախտ, եւ զօրաւոր ազգասիրական զգացումներով օժտուած։ Երբ Ք. ա. 6ին Տիգրան Գ. մեռաւ, անոր յաջորդեց որդին Տիգրան Դ. եւ այն ալ առանց Աւգոստոսի հաւանութեան կամ Հռոմի հետ խորհրդակցութեան։

Տիգրան Դ. կորեց զուտ հայկական Արտաշէսեան դրամներ[9], ցոյց տալով իր բացարձակ անկախութիւնը։ Աւգոստոս ուզեց որ Տիբերիոս վերստին Հայաստան երթայ եւ Տիգրանը պահագուրկ ընէ. բայց այս վերջինս մերժեց ու քաշուեցաւ Եղէականի կղզի մը։ Հռոմէական բանակը յաջողեցաւ կարճ ժամանակի մը համար Տիգրանի եղբայրը, Արտաւազդը՝ գահ բարձրացնել, բայց շուտով Տիգրան նորէն գահին տիրացաւ ու վտարեց Արտաւազդը։

---

[9] Զարեհ Պաուկեան, Հայաստանի Արտաշէսեան հարստութեան թագաւորներու դրամներու գաստւոբումը, Հանդէս Ամսօրեայ 1968, Թ. 7—9, էջ 319—53։ Զարեհ Պաուկեան, Արտաշէսեան Հարստութեան դրամներ, Վիեննա, 1969։ (Ազգ. Մատ. Հար. Մժ.։)

Ճարահատ, Աւգոստոս կանչեց Կայոս Կեսարը ու կարեւոր ուժերով ղրկեց Արեւելք: Կայոս Կեսար Սուրիա հասաւ Ք. ե. 1ին: Երբ Տիգրան տեսաւ համէական բանակին մօտենալը եւ Պարթեւներու տկարութիւնը, խոհեմութիւն համարեցաւ նուէրներով Աւգոստոսին դիմելու եւ անկէ խընդրելու Հայաստանի թագը: Այս դիւանագիտական քայլը հաճեցուց Աւգոստոսը, եւ այս բարեկամութիւնը կ'ապացուցուի Տիգրան–Աւգոստոսի այն դրամով որ նկարագրուեցաւ առաջին գլուխին մէջ, (դրամ թիւ 1):

Ինչպէս տեսանք Տիգրան Դ.էն վերջ Հայաստանի գահին վրայ նստան Ատրպատականի Արիոբարզանէսը եւ անոր յաջորդ ու որդին՝ Արտաւազդը: Արտաւազդի յաջորդեց Տիգրան Ե.ը, որ շուտով գահընկէց եղաւ եւ ապաստանեցաւ Հռոմ: Ահա այս միջոցին էր որ Աւգոստոս մեռաւ, եւ իր անունը կրող ուրիշ հռոմէահայկական դրամներ այլեւս չկտրուեցան:

ԳԼՈՒԽ Դ.

ՆԵՐՈՆԻ ԴՐԱՄՆԵՐԸ

(Ք. Ե. 54—68)

Օգոստոս կայսեր մահէն ետք անոր յաջորդեց իր հօրեղբօրորդին՝ Տիբերիոս Կեսարը, որ արդէն 55 տարեկան էր։ Տիբերիոս կարող անձ մըն էր եւ ջանաց հռոմէական կայսրութեան հիմերը հաստատել։ Իր ժամանակն էր որ Գերմանիկոս Հայաստան եկաւ եւ Հայոց փափաքին գոհացում տալով Զենոնը Արտաշատի մէջ թագաւոր պսակեց եւ դայն անուանեց Արտաշէս Գ.։ Այս առթիւ կոխուած դրամներուն մասին խօսեցանք Գլուխ Ա.ի մէջ, զանոնք նկատելով հայկական եւ ոչ թէ հռոմէական դրամներ։

Արտաշէսի մահէն վերջ, Պարթեւներու Արտաւան Գ. թագաւորը յաջողեցաւ Հայաստանի գահը բարձրացնել իր Արշակ որդին։ Տիբերիոս սակայն հակառակեցաւ այս քայլին եւ Հռոմէացիք Հայաստանի թագաւոր կարգեցին Վրաստանի Փարսման թագաւորին եղբայրը՝ Միհրդատ։ Նոյն ատեն Հռոմէացիք արդէն սկսած էին միջամտել Պարթեւաստանի ներքին խնդիրներուն ալ։

Տիբերիոս մեռաւ 37ին եւ անոր յաջորդեց Կայոս Կեսարը, որ կը կրէր Կալիգուլա

մականունը : Կալիգուլա տիրեց չորս տարի․ բայց այս միջոցին անհատականալի պատճառներով ան Հայաստանի Միհրդատը պահընկէց բրաւ եւ աքսորեց, առանց նոր թագաւոր մը կարգելու :

Կալիգուլա սպանուեցաւ 41 թուականին եւ անոր յաջորդեց Կղաւդիոս կայսրը, 41—54 : Կղաւդիոս Միհրդատը նորէն Հայաստանի թագաւոր կարգեց — 43ին —, եւ որ թագաւորեց ութը տարի եւս : Հակառակ իր երկարատեւ թագաւորութեան, այս թագաւորէն որեւէ դրամներ ծանօթ չեն մեզի : Կը սպասուէր որ կամ զուտ հայկական եւ կամ Կղաւդիոսի դրամներ, որ Հայաստանի անունը կրէին, գոյութիւն ունենային : Թէեւս ժամանակի ընթացքին տաջինէն զանուին, բայց գիտենք որ Կղաւդիոս որեւէ ARMENIA վերտառութեամբ դրամներ չկտրեց :

Միհրդատ սպանուեցաւ դաւաճանօրէն իր եղբօրորդւոյն՝ Հռադամիզդի կողմէ, որ գահը յափշտակեց կաշառելով Հռոմէացիները : Դեռ տարի մը չանցած Պարթեւներու Վաղարշ Ա․ թագաւորը Հայաստան արշաւեց եւ Հայաստանի գահը յանձնեց իր կրտսեր եղբօր՝ Տրդատի : Այնպէս կ'երեւի թէ Հռադամիզդ կարճ ժամանակի մը համար վերագրաւեց գահը, բայց 54 թուականին ստիպուեցաւ վերջնականապէս փախչիլ Հայաստանէն :

Նոյն տարին Կղաւդիոս մեռաւ եւ անոր յաջորդեց 17 տարեկան՝ Գերմանիկոսի՝ թոռ Ներոնը 54—68 :

Տրդատի Հայոց գահին վրայ նստիլը, առանց Հռոմի հաւանութեան՝ կը խանգարէր նախկին կայսերական քաղաքականութիւնը, եւ կը ստիպէր Հռոմը, որ դիմէ զէնքի իր ազդեցութիւնը Հայաստանի վրայ վերահաստատելու համար:

Հռոմէական լէգէոնները յանձնուեցան կարող զօրավար Կորբուղոնին: Ան, մէկ երկու տարի զինուորները մարզեց ու վարժեցուց Հայաստանի օդարաժնին ու պայմաններուն: Տրդատ ջանաց համաձայնութեան գալ, բայց բանակցութիւնները ձախողեցան եւ Հայերը միայնակ քանի մը տարի դիմադրեցին հռոմէական լէգէոններուն: Պարթեւները ներքին խռովութիւններու պատճառաւ անկարող էին օգնելու Հայերուն:

Կորբուղոն որոշեց ստիպել Տրդատը, որ համաձայնութեան գայ, եւ արշաւեց Արտաշատի վրայ: Տրդատ փոխանակ պաշտպանելու քաղաքը, քաշուեցաւ Ատրպատական. իսկ Կորբուղոն 58ի ձմեռն անցուց Արտաշատի մէջ: Յաջորդ գարնան արշաւեց Տիգրանակերտի վրայ, բայց որովհետեւ պէտք եղածին չափ զինուոր չունէր Արտաշատը պահելու, հեռանալէ առաջ քաղաքն այրեց ու կործանեց:

Արտաշատի կործանումը 59ին, սաստիկ զայրացուց Հայերը եւ կռիւը շարունակուեցաւ սաստկութեամբ: Սակայն Կորբուղոնի կազմակերպուած բանակը, հակառակ շարունական հակայարձակումներու, յաջո—

դեցաւ նոյն տարին Տիգրանակերտն ալ գրաւել: Այս առթիւ մասնաւոր խրախճանքներ ու տօնակատարութիւններ սարքուեցան Հռոմի մէջ:

Նոյն տարին Կեսարիոյ փողերանոցէն ելան Ներոնի դրամներ, որոնց վրայ կը տեսնենք Հայաստանի անունը[1]*:*

Երկու նոյն տեսակ դրամներ, երկդրամ Didrachm *եւ կէս-դրամ* Hemidrachm *ծանօթ են:*

20. ա, բ. *Երկդրամ* [RIC-37, BMC-405.]

Ա. կողմը՝ *Ներոնի դափնեպսակ գլուխը աջ դարձած, եւ շրջանակի մէջ ժամացոյցի սլաքի հակառակ ուղղութեամբ գրուած՝*

NERO CLAVD. DIVI. CLAVD. F. CAESAR AVG GERMANI

(Nero Claudius divi Claudi filius Caesar Augustus Germanicus.)

Այսինքն՝ Ներոն Կղաւդիոս, որդի աստուածային Կղաւդիոսի, Կեսար, Օգոստոս, Գերմանիկոս[2]*:*

Բ. կողմը՝ *Յաղթանակը աջ կը քալէ, աջ ձեռքը բռնած է պսակ մը եւ ձախին՝ արմաւենիի ճիւղ մը: Գրութիւնը՝* ARME-NIAC

---

[1] E. A. Sydenham, The Coinage of Caesarea in Cappadocia, London, 1933, p. 40. No. 80, 81.

[2] Germanicus*ը պատուոյ՝ ժառանգական տիտղոս մըն էր, որ Ներոնի գերդաստանը գործածեց: Այս բառը պէտք չէ* Գերմանիոյ յաղթող *թարգմանել, ինչպէս կը թարգմանուի* Հայաստանի յաղթող:

Այսինքն՝ Հայաստանի յաղթող (°)։
Կշիռ 7·50 *կրամ*, — *Պատուկեան հաւա-քածոյ*։

20
AR - ԱՐ

21. ա, բ· *Կէս-դրամ*, [RIC-38, CRE-406.]

Ա. եւ Բ. կողմերը թիւ 20*ի պէս*։

Կշիռ 1·71 *կրամ*, — *Պատուկեան հաւա-քածոյ*։

Mattingly[3] *կ'ըսէ թէ Ներոն երբեք* Armeniacus *այսինքն Հայաստանի յաղթող տիտղոսը չառաւ, այնպէս որ* Armeniac *պէտք է կարդալ* Armeniaca *եւ ոչ թէ* Armeniacus։

21
AR - ԱՐ

---

[3] H. Mattingly and E. A. Sydenham, The Roman Imperial Coinage, London, 1923. Vol. I, p. 147. No. 37, 38;
H. Mattingly, Coins of the Roman Empire, Vol. I, pp. CLXXXV, LXXIX, 2811.

Յաջորդ տարին Տրդատ փորձեց Հայաստանը վերագրաւել, բայց իր ջանքերը ապարդիւն անցան:

Հռոմի նպատակն էր իրեն կողմնակից թագաւոր մը նստեցնել Հայոց գահին վրայ եւ որոշուեցաւ Տիգրան Զ.ը, որ նախկին Տիգրան Ե.ի եղբօրորդին էր, Հայոց թագաւոր կարգել: Այսպէսով Հռոմի մէջ մեծցած անձ մը, որ ուծացած էր ու վարժած Հռոմի թոյլ կեանքին, կը սպասուէր որ հլու եւ հնազանդ մնայ Հռոմի քաղաքականութեան:

Կորբուլոն, մաս մը հռոմէական զինուորներ ձգեց Հայաստանի մէջ, իբրեւ թիկունք Տիգրան Զ.ի. եւ նոյն ատեն Հայաստանի հողէն որոշ մասեր բաժնեց Հռոմի դաշնակից հպատակ թագաւորներուն:

Այս կարգադրութիւններն անշուշտ հաճելի չէին հայ ժողովուրդին, եւ երբ Պարթեւաստանի Վաղարշ Ա.ը որոշեց Տրդատը նորէն Հայաստան ղրկել ու գահը վերադարձնել զինու զօրութեամբ, հայ ժողովուրդն աջակցեցաւ իր նախկին թագաւորին:

Հռոմէացիք դարձեալ փորձեցին Հայաստանը պարզ հռոմէական նահանգի մը վերածել, բայց չյաջողեցան եւ իրենց զօրավարին ապիկարութեան պատճառով ալ Հայաստանէն վտարուեցան: Սակայն ոչ Վաղարշ եւ ոչ ալ Կորբուլոն մտադիր էին շարունակել երկարատեւ պատերազմները: Բանակցութեան ընթացքին՝ որոշուեցաւ վերա-

դառնալ նախկին համաձայնութեան, որ էր՝ Հայաստանի թագաւորը Հռոմի կայսրէն ստանայ իր թագը: Եւ ահա 64—65 թուականներուն խաղաղութիւնը հաստատուեցաւ եւ 66ին Տրդատ իր ընտանիքով եւ հետեւորդներով գնաց Հռոմ: Այս ճամբորդութիւնը որ ինն ամիս տեւեց, եւ օրական ծախսը 800·000 սեստերսի հսկայ գումարի մը հասաւ, վճարուեցաւ Հռոմի գանձէն:

Հռոմ հասնելէ վերջ, Տրդատ ծնրադրեց Ներոնի առջեւ եւ ստացաւ դափնեպսակ մը գլխուն վրայ ու հռչակուեցաւ թագաւոր Հայոց: Տրդատ մասնաւոր պատիւներու արժանացաւ եւ Ներոն ոչ միայն հսկայական նուէրներ տուաւ անոր, այլեւ մասնաւոր ճարտարապետներ ղրկուեցան Հայաստան՝ Արտաշատը Ներոնի ծախսով վերաշինելու: Հետաքրքրական է որ վերաշինուած նոր քաղաքը կարճ ժամանակի մը համար կոչուեցաւ Ներոնիա:

Հռոմ թէեւ ինքզինքը յաղթական հռչակեց, սակայն իրականին Հայաստան եղաւ պետութիւն մը, որ Արշակունի թագաւոր մը ունէր եւ կապուած էր Պարթեւստանի: Այնուհետեւ Հայաստան բոլորեց մօտ կէս դարու խաղաղ շրջան մը, որ մեծապէս սատարեց տնտեսական ու քաղաքական բարգաւաճման:

Տրդատ Ա. հիմը դրաւ Հայ Արշակունի Հարստութեան, որ տեւեց մինչեւ 428 թուականը, այսինքն աւելի քան երեքուկէս դար:

Սակայն ոչ Տրդատէն դրամներ հասած են մեզի եւ ոչ ալ անոր ժամանակէն Հայաստանի վերաբերեալ Հռոմէական դրամներ:

Ներոն մեռաւ 68ին, եւ անոր յաջորդեց Վեսպասիանոս — 69—79 Ք. Ե., որ Արեւելք կը գտնուէր: Ան էր որ անդթօրէն ճնշեց հրէական ապստամբութիւնը:

Բասմաջեան[4] Հայաստանի վերաբերեալ դրամ մը կու տայ Վեսպասիանոսի: Այս դրամը որ ոսկի է, կոխուած է 72ին[5], [6]: Դրամին երկրորդ կողմին վրայ կը տեսնուի անձ մը համազգեստով, որ ձախ ձեռքով բռնած է նիզակը եւ աջ ձեռքով վեր կը բարձրացնէ կին մը, որ ծունկի եկած է: Կնոջ գլուխը պսակուած է աշտարակիկներով զարդարուած թագով մը:

Իսկութեան մէջ որեւէ պատճառ չկայ այս դրամը Հայաստանի վերաբերեալ նկատելու: Դրամագիտական մասնագիտական գործերու մէջ, այս դրամին Հայաստանի հետ կապակցութիւն մը ունենալուն որեւէ խօսք չկայ: Այսպէս ոչ Mattingly եւ Sydenham իրենց բազմահատոր Հռոմէական դրամներու աշխատանքին մէջ (Roman Imperial Coinage)[3] եւ ոչ ալ Mattingly իր նոյնչափ

---

[4] Կ. Յ. Բասմաջեան, Հայկական ընդհանուր դրամագիտութիւն, Վենետիկ, 1936, էջ 58:

[5] H. Mattingly and E. A. Sydenham, The Roman Imperial Coinage, London, 1926. Vol. II, p. 57, No. 356.

[6] H. Mattingly, Coins of the Roman Empire, London, 1930. Vol. II, p. 106, No. 504.

կարեւոր աշխատանքին մէջ Coins of the Roman Empire in the British Museum[6] Հայաստան կը յիշեն այս դրամը նկարագրած ատեն:

Ուշադրութեան արժանի է, որ կնոջ գլխուն վրայի թագը հայկական չէ, այլ Սելեւկեան: Ասկէ զատ, 72 թուականին Հայաստան եւ Պարթեւաստան խաղաղ յարաբերութեանց մէջ էին Հռոմի հետ եւ պատճառ չկար Հայաստանը ներկայացնելու իբրեւ ծունկի եկած կին մը:

Հետեւաբար Վեսպասիանոս Հայաստանի վերաբերեալ դրամներ չէ կոխած:

ԳԼՈՒԽ Է.

ՏՐԱՅԱՆՈՍԻ ԴՐԱՄՆԵՐԸ

(98—118)

Ներոնի մահէն (68 *Ք. Ե.*) *մինչեւ Տրայանոսի կայսր հռչակուիլը,* — 98 *Ք. Ե.* — *Հռոմ գրաւած ըլլալով ներքին խռովութիւններով, Հայաստան բոլորեց խաղաղ շրջան մը։ Այս ժամանակամիջոցին, քանի մը կայսրեր տիրեցին հռոմէական կայսրութեան. իսկ Հայաստանի թագաւոր էին՝ Տրդատ Ա. եւ անոր յաջորդը՝ Սանատրուկ։*

Սանատրուկի յաջորդեց Աշխադարը, որ Հռոմի հաւատարիմ Պարթեւ թագաւոր Բակուրի որդին էր. եւ այսպէս շարունակուեցաւ նախկին համաձայնութիւնը, որ՝ Հայաստանի պիտի տիրէր Պարթեւ Արտաշէսեան թագաւոր մը, Հռոմի հաւանութեամբ։ Երբ Բակուր մեռաւ, անոր յաջորդ Խոսրով՝ թագազուրկ ըրաւ Աշխադարը, եւ անոր տեղ թագաւոր կարգեց իր որդին Պարթամասիրիս, առանց սակայն Հռոմի հաւանութեան։ Այս, նախատինք էր Հռոմին. որով առիթ տուաւ Տրայանոսին որ Հայաստանի նուաճման ձեռնարկէ։

Տրայանոս 114*ի գարնան, ութը լէգէոններով քալեց Հայաստանի վրայ։ Ինչպէս իր*

նախորդը Անտոնինոս փորձած էր, Տրայանոսի լքգէոնները հաւաքուեցան Կարնոյ մօտ: Պարթամասիրիս գնաց Տրայանոսի բանակատեղին եւ իր թագը դրաւ Հռոմի կայսեր առջեւ, փափագելով անկէ ստանալ թագը եւ այսպէսով գոհացնել նախկին Ներոնեան համաձայնութիւնը: Տրայանոս սակայն մերժեց այս կարգադրութիւնը՝ պատճառաբանելով թէ Պարթեւները խզած էին համաձայնութիւնը, երբ առանց Հռոմի հաւանութեան, Աշխադարը թագաւորկ ըրած եւ անոր տեղ Պարթամասիրիս դահ բարձրացուցած էին: Պարթամասիրիս կը սպասէր որ թագը ընդունի, ինչպէս Տրդատ ընդունած էր Ներոնէն՝ պատուով եւ բարեկամութեամբ: Տրայանոս զլացաւ թագը. եւ երբ Պարթամասիրիս հռոմէական զինուորներու ընկերակցութեամբ իր երկիրը կը վերադառնար, նենգօրէն սպանուեցաւ. անտարակոյս Տրայանոսի ծրագրով: Անշուշտ այս արարքը պատիւ չէր բերեր Հռոմի կայսեր, եւ թերեւս անոր համար ալ այս դէպքը յիշեցնող դրամները չշարունակուեցան եւ այսօր չափազանց հազուագիւտ են:

Այսպէս Հայաստան առանց կռուի, Հռոմէական նահանգ մը դարձաւ, եւ յանձնուեցաւ կուսակալի մը: Եւ այս առթիւ կոխուեցան պղինձէ դրամներ:

22. ա. *Պղինձ՝ Սեստերս* — Sestertius — [BMC- *էջ* 215].

Ա. կողմը՝ *Տրայանոսի կիսանդրին աջ դարձած, դափնեպսակ եւ զգեստաւոր:*

Գրութիւնը.

IMP. CAES. TRAIANO OPTIMO AVG. GER. DAC. TR. P. COS. VI. P. P.

[Imperator Caesar Traiano optimo Augusto Germanico Dacito Pontifico maximo Tribunicia. potestate consuli, sexto, Patri Patriae.]

Այսինքն՝ Ի պատիւ Տրայանոսի, ինքնակալի Կեսարի ամենաբարւոյ Աւգոստոսափառի — (Յաղթողի) — Գերմանացւոց եւ Դակաց, բարձրագոյն Քրմապետի, Տրիբունի Զ. անգամ հիւպատի, Հօր Հայրենեաց:

Բ. կողմը՝ *Տրայանոս ձախ նստած բեմի աջակողմը, զինուորական սպայի մը հետ: Աջ ձեռքը երկարած Պարթամասիրիսին, որ աջ կը յառաջանայ, ծնրադիր, երկու ձեռքերը երկարելով Տրայանոսի: Սպայ մը ու վեց զինուորներ զանազան զինանշաններով, նիզակներով ու վահաններով: Գրութիւնը հորիզոնական, դրամին վարի մասին մէջ,*

REX PARTHUS — S. C.

Այսինքն՝ Պարթեւ Թագաւոր — Ծերակոյտի վճռով.

Վիեննայի Պետական Թանգարան:

Այս եզակի դրամը կոխուած է 114—115 *թուականին:*

23. *Պղինձ — Սեստերս* — [RIC-669, BMC- *էջ* 218, C-330].

Ա. կողմը՝ *Պատկերը Թիւ 22ի պէս:*

Գրութիւնը՝

IMP. CAES. NER. TRAIANO OPTIMO AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P.

[Imperator Caesar Nervae Traiano optimo Augusto Germanico Dacito Pontifico maximo Tribunicia potestate consul sexto, Patri Patriae.]

Այսինքն՝ ի պատիւ Ներոնի, Տրայանոսի, ինքնակալի Կեսարի, Ամենաբարւոյ, Աւգոստոսափառի, (Յաղթողի) Գերմանաց եւ Դակաց, բարձրագոյն Քրմապետի, Տրիբունի, Զ. անգամ Հիւպատի, Հօր Հայրենեաց:

Բ. կողմը՝ *Թիւ 22ի պէս:*

Վիեննայի Պետական Թանգարան:

23-1. *Տարբերակ.*

Բ. կողմը *կը ցուցնէ հինգ զինուորներ.* — Wigan *հաւաքածոյ*, 1872:

Այս դրամը կոխուած է 115—116 *թուականին:*

Պարթամասիրիսի սպանութենէն յետոյ, Տրայանոս հարաւ քալեց եւ Անտիոքի մէջ ձմեռեց: Ճամբան՝ Մծբինը գրաւեց Պարթեւներէն եւ այս յաղթութեան համար ստացաւ Parthicus *տիտղոսը, որ կը տեսնուի իր բազմաթիւ դրամներուն վրայ:*

Յաջորդ տարին Տրայանոս յաջողեցաւ գրաւել Տիզբոն եւ Պարթեւ թագաւորը Խոս-

րով՝ հագիւ կրցաւ ազատիլ եւ փախչիլ Պարսկաստանի խորերը։ Այսպէս՝ Միջագետքն ալ դարձաւ հռոմէական նահանգ։ Ի յիշատակ այս յաղթանակներուն, Տրայանոս կոխեց պղինձէ խոշոր դրամ մը, որուն վրայ կը յիշատակուի Հայաստանի անունը։

24. ա, բ· *Պղինձ սեստերս* [RIC-642, BMC-1033, C-39.]

Ա· կողմը՝ *Տրայանոսի կիսանդրին աջ դարձած եւ դափնեպսակ։ Գրութիւնը՝*

IMP. CAES. NER. TRAIANO OPTIMO AVG. GER. DAC. PARTHICO P. M. TR. P. COS. VI. P. P.

[Imperator Caesar Nervae Traiano Optimo Augusto Germanico Dacito Parthico Pontifico Maximo Tribunicia potestate Consuli sexto, Patri Patriae.]

Այսինքն՝ Ի պատիւ Ներոնի, Տրայանոսի, Ինքնակալի, Կեսարի, Ամենաբարւոյ, Աւգոստոսափառի, (Յաղթողի) Գերմանաց, Դակաց, եւ Պարթեւաց, բարձրագոյն Քրմապետի, Տրիբունի, Զ· անգամ Հիւպատի, Հօր Հայրենեաց։

Բ· կողմը՝ *Դափնեպսակ, Տրայանոսը կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը աջ, զինուորական զգեստով, նիզակ մը աջ ձեռքին, եւ սուրի պատեանը ձախ ձեռքին։ Աջին ու ձախին կը տեսնուին Տիգրիսի եւ Եփրատի չաստուածները կողմնահակեալ սափորի վրայ եւ ձեռքերուն մէջ եղէգ մը, կը նային իրա–*

րու։ Երկուքին մէջտեղը տաւեւոր Հայաստան, նստած գէպի ձախ, գլուխը յենած աջ ձեռքին, իսկ ձախ ձեռքը կը հանգչի գետին։ Գլուխը հայկական գդակ։ Գրութիւնը շուրջանակի՝

ARMENIA ET MESOPOTAMIA IN POTESTAM, P. R. REDACTAE — S. C.

[Armenia et Mesopotamia in potestam Populi Romani redactae — S. C.]

Այսինքն՝ Հայաստան եւ Միջագետք Հռոմէական ժողովուրդին իշխանութեան ներքեւ. ծերակոյտի վճռով։

Կշիռ՝ 27·3 կրամ։ Պաուկեան Հաւաքածոյ։

24

Տարբերակներ.

24–1. բ. Նոյնը, բայց Տրայանոսի մարմինը աջ դարձած է [BMC-1035], իսկ Հայաստանի գլուխը աջ դարձուցած է։

Կշիռ՝ 27·8 կրամ։ Պաուկեան Հաւաքածոյ։

24–2. բ. Հայաստանի գլուխը ձախ կը նայի, (BMC-1039) եւ յենած է ձեռքին վրայ։

Կան նաեւ տարբերակներ, ուր բառերու գրութիւններն իրարմէ զատուած են. այսպէս՝ POTES TATEM, P OTESTATEM, PO TE STATEM IN POTESTATEM, PO TESTATEM, MESOPOTA MIA, եւն:

Տրայանոսի վերջի տարիներուն, Հռոմէական կայսրութիւնը հասաւ իր ընդարձակութեան գագաթնակէտին եւ կը տարածուէր Հայաստանէն մինչեւ Ատլանտեան ովկիանոս: Միջերկրական ծովը խակապէս դարձած էր հռոմէական լիճ մը: Տրայանոս մեռաւ 117 Օգոստոսին, Կիլիկիոյ մէջ:

Տրայանոս հատանեց նաեւ քանի մը ոսկի եւ պղինձ դրամներ, որոնց Բ. կողմին վրայ կը տեսնենք զինքը, նստած բեմի վրայ, զինուորական հագուստով, աջ ձեռքը երկարած եւ ձախը յենած սուրի պատեանին — parazonium —: Երկու սպաներ քովը կանգնած, աջ կողմինը նիզակով: Գետնի վրայ կը տեսնուին կանգնած երեք թագաւորներ. արեւելեան երկար հագուստներով եւ թոյլ անդրավարտիկով: Երեքն ալ կը նային Տրայանոսին, ամենամօտիկը աջ ձեռքը երկարելով Տրայանոսի դափնեպսակը ստանալու համար:

Ոսկի դրամին Ա. կողմը գրուած է՝

[RIC-366, 367, BMC-588, 613, C-330, 333]

IMP. CAES. NER. TRAIANO OPTIMO AVG. GER. DAC.

եւ ոմանք PARTHICO աւելցուած:

Իսկ Բ․ կողմը՝ REGNA ADSIGNATA

Իսկ պղինձ մեծ դրամներուն վրայ գրուած է՝

[RIC-666, BMC-1043, C-328]

Ա․ կողմը՝ IMP. CAES. NER. TRAIANO OPTOMO AVG. GER. DAC. PARTHICO P. M. TR. P. COS. VI. P. P.

Իսկ Բ․ կողմը՝ REGNA ADSIGNATA — S. C.

Այսինքն՝ Թագաւորութեանց բաժանումը, ծերակոյտի վճռով։

Դրամավաճառները չատ անգամ այս դրամները կը ներկայացնեն իբր Հայաստանի վերաբերեալ հռոմէական դրամներ, ըսելով թէ երեք թագաւորներէն մէկը Հայաստանի թագաւորն է։ Նոյն իսկ Mattingly *եւ* Sydenham [1] *կը գրեն թէ Տրայանոս նստած բեմի վրայ կ՚ընդունի երեք թագաւորներու հպատակութիւնը, հաւանաբար՝ Հայաստանի, Միջագետքի եւ Պարթեւստանի թագաւորներունը։ Սակայն* Mattingly [2] *իր աւելի նոր հրատարակութեան մէջ կ՚ըսէ միայն «երեք թագաւորներ, որոնք կը ներկայանան իր առջեւ իրենց թագաւորական չնորհումը ստանալու համար»։ Հայաստանի թագաւորի մասին խօսք չկայ, եւ ոչ ալ Հայաստանի կամ*

---

[1] H. Mattingly and E. A. Sydenham, Roman Imperial Coinage, Vol. II, p. 240 (1926).

[2] H. Mattingly, Coins of the Roman Empire, Vol. III, p. lxxxv (1966).

ուրիշ երկրի անուն կը յիշուի, այս դրամներու մասին տանձնին խօսած տեն [3]:

Այս խնդիրը կը լուսաբանուի յստակօրէն, երբ պատմական դէպքերը նկատի ունենանք [4]: Երբ Տրայանոս 114ին Հայաստանի մօտեցաւ, տեղական փոքր արքայիկները կանչեց եւ գանոնք հաստատեց իրենց գահերուն վրայ: Ահա այս դէպքն է, որ կը նշանակուի REGNA ADSIGNATA դրամներու վրայ:

Երբ Հայաստանի վրայ քալեց, Պարթամասիրիս եկաւ հռոմէական բանակատեղին՝ յուսալով Տրայանոսէն ընդունիլ իր թագը: Այս դէպքը կը տեսնենք մեր թիւ 22 եւ 23 դրամներուն վրայ: Հոս ծնրադիր Պարթամասիրիսը, թագաւորական գաւինի չի ստանար Տրայանոսէն. եւ յիրաւի՝ ինչպէս տեսանք՝ ան սպանուեցաւ: Այսպէս Հայոց թագաւորը թագ չստացաւ, եւ ոչ ալ Պարթեւ թագաւորը գնաց Տրայանոսի քով, ուրիշ թագաւորներու հետ թագ ստանալու համար:

Հայաստան եւ Միջագետք վերածուեցան հռոմէական պարզ նահանգներու եւ այս դէպքը կը յիշատակուի թիւ 24 դրամով:

Ուրեմն, լուսաբանելով պատմական դէպքերը, կը տեսնենք որ այս ոսկի եւ պղինձ

[3] Ibid. pp. 115, 120, 222.

[4] R. P. Langden, The Cambridge Ancient History, Vol. XI, pp. 240—245 (1965).

դրամները կարելի չէ նկատել իբրեւ Հայաստանի վերաբերեալ Հռոմէական դրամներ։

Այս դրամներէն զատ, Cohen[5] կը յիշատակէ արծաթ դրամ մը, որ կը կարծէ թէ կոխուած է Հայաստանի մէջ 102ին։ Այս դրամին երկրորդ կողմին վրայ ըստ Cohenի Հայաստան աջ կանգնած է, եւ բռնած վահան մը եւ նիզակ մը։ Գրութիւնը՝

Ա. կողմը՝ IMP. TRAI... GER. DAC. M. P.

Բ. կողմը՝ P. M. TR. P. VI. AVG. IMP.

Թէեւ այս դրամը յիշատակուած է դրականութեան մէջ, սակայն անոր գոյութիւնը շատ կասկածելի է, եւ հաւանաբար Cohen կը սխալի դրամը Հայաստանի վերագրելով։

Հռոմէացիք դրամներ կոխեցին ոչ միայն Հռոմի եւ եւրոպական զանազան փողերանոցներու մէջ, այլ նաեւ՝ ինչպէս տեսանք՝ Արեւելքի մէջ, իրենց բանակներուն վճարելու համար։ Ասկէ զատ, Արեւելքի մէջ հաստատուած յունական փողերանոցները կոխեցին հռոմէական դրամներ յունական գրերով։ Այս դրամները ճանչցուած են իբր յունական կայսերական դրամներ։

Շատ հետաքրքրական է որ այս դրամներու վրայ երբեմն կը հանդիպինք Հայաս-

---

5 H. Cohen, Medailles Imperiales, Descriptions Historique de Monnaies frappées sous l'Empire Romain, Vol. II, p. 47, No. 285 (1882).

տանի անունին. Տրայանոսի Կրէտէ կղզիին մէջ կոխած դրամներու քանի մը հատին վրայ կը տեսնենք ARMENIA անունը: — Թիւ 25, 26, 27:

25. ա, բ. Պղինձ [6], [7].

Ա. կողմը՝ Տրայանոսի կիսանդրին ձախ դարձած, դափնեպսակ եւ զրահապատ:

Գրութիւնը՝

AVTOKPATΩP AVΓ TPAIANOC ΓΕΡ ΔΑΚΙ (AVTOKPATΩP AYΓΟΥΣΤΟC TPAIANOC ΓΕΡΜΑΝΙΚΟC ΔΑΚΙΚΟC)

Այսինքն՝ Օգոստափառ կայսեր Տրայանոսի, Յաղթող Գերմանացւոց եւ Դակաց:

Բ. կողմը՝ Կայսրը կանգնած ձախ, զինուորական հագուստով, աջ ձեռքը բռնած սաղաւարտ մը եւ ձախով նիզակ մը: Քովը վահան մը եւ երկու նիզակներ: Կայսեր ետեւ կանգնած է Յաղթանակը, որ աջ ձեռքով կը պսակէ զայն: Յաղթանակին ետեւ աղեղ եւ կապարճ: Կայսեր առջեւ նստած է Հայ գերին:

Գրամին վարի մասին վրայ դրուած է՝ ARMENIA

---

[6] British Museum Catalogue of Greek Coins, Galatia, Cappadocia and Syria, p. 102, Pl. XIV, No. 5 (1964).

[7] J. N. Svoronos, Numismatique de la Crète Ancienne, pp. 347, 349 (1890): Mionnet, Suppl. IV, p. 349, No. 330.

Լոնտոնի Բրիտ. Թանգ. կշիռ մօտ 24 կրամ: Այս պղինձէն օրինակ մը կը գտնուի նաեւ Վիեննայի Պետական Թանգարանին մէջ:

25

26. բ. *Փոքր պղինձ* [7].

Ա. կողմը՝ *Գրութիւնը եւ պատկերը Թիւ 25ի պէս:*

Բ. կողմը՝ *Կայսրը կանգնած աջ կողմը, դէպի ձախ, զինուորական հագուստով, աջ ձեռքին՝ Յաղթանակը, իսկ ձախը կը կռթնի վահանի վրայ: Հայաստան նստած, ձախ կողմը կան զինուորական զրահներ: Գրութիւնը՝* ΑΡΜΕΝΙΑ

Վիեննայի Պետական Թանգարան:

27. ա, բ. *Միջակ պղինձ* [7].

Ա. կողմը՝ *Թիւ 25ի պէս, բայց գրութիւնը համառօտուած.*

ΑVΤ. ΑVΓ ΤΡΑΙΑΝΟϹ ΓΕΡ. ΔΑΚΙ

Բ. կողմը՝ *Թիւ 26ի պէս եւ նոյն գրութեամբ՝* ΑΡΜΕΝΙΑ

Կչիռ՝ ... կրամ ։ Վիեննայի Ազգային Թանգարան ։

27

28. ա, բ · *Մեծ պղինձ*[8] .

Տրայանոսի գլուխը աջ դարձած, եւ դափնեպսակ ։ Գրութիւնը՝

ΑVΤ ΚΑΙΣΑΡ ΝΕΡ ΤΡΑΙΑΝΟΣ ΑΡΙΣΤΟ ΣΕΒ. ΓΕ ΔΑ

[ΑVΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙΣΑΡ ΝΕΡΟΥΑΣ ΤΡΑΙΑΝΟΣ ΑΡΙΣΤΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟC ΔΑΚΙΚΟC]

Այսինքն՝ Ինքնակալ ամենաբարւոյ Աւգոստափառ Կեսարի Տրայանոսի, Որդի Ներվայի, Յաղթող Գերմանացւոց եւ Դակաց ։

Բ · կողմը՝ *Շուրջանակի մէջ՝*

ΣΕΒΑΣΤ | ΟΥ | ΝΕΙΚΗ

եւ վարի մասին մէջ ΑΡΜΕ. *այսինքն՝* ΑΡΜΕΝΙΑ

---

[8] H. S .Schultz, Forschungen und Berichte Staatliche Museen zu Berlin, 10, p. 214, pl 34, No. 2 (1968).

Յաղթանակը ձախ ձեռքով բռնած է արմաւենիի ճիւղ մը, որ ձախ կ՚երկարէ, աջ ձեռքը կը յենու զինուորական յաղթութեան զինանշաններու վրայ ։

Կշիռ՝ 23·19 *կրամ ։ Բերլինի Թանգարան ։*

Այս դրամէն ուրիշ օրինակ մը կը գտնուի Ամերիկեան դրամագիտական ընկերութեան Թանգարանին մէջ։ Կը կարծուի թէ այս դրամը կոխուած է Բիւթանիոյ մէջ[8] ։

28

29. ա, բ· *Մեծ պղինձ*[9].

Ա· կողմը՝ *Տրայանոսի գլուխը դափնեպսակ եւ աջ դարձած ։ Գրութիւնը թիւ* 28*ի համառօտութեամբ*

ΑΥΓ. ΚΑΙΣ ΝΕΡ ΤΡΑΙΑΝΟC ΣΕΒ ΓΕΡΜ
[ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙΣΑΡ ΝΕΡΟΥΑΣ ΤΡΑΙΑΝΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ]

---

[9] Sammlung von Aulock, Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Part 1—3, No. 145, 146 (1957).

Բ. կողմը՝

Գրութիւնը՝ ΚΟΙΝΟΝ ΑΡΜΕΝΙΑΣ ΕΤΟΥΣ

Այսինքն՝ Հայաստանի կուսակալ եւ թուականը ΜΓ = 43, (*այսինքն՝ Քրիստոսէ վերջ* 114—115 *թուականին*) :

Կշիռը՝ 21·65 *կրամ* : Von Aulock *հաւաքածոյ* : *Շատ հաւանական է որ թէ՛ այս դրամը եւ թէ՛ յաջորդը կոխուած են Աղեքսանդրիոյ մէջ*[10] :

29

30. Բ. *Փոքր պղինձ* (10).

Ա. կողմը՝ *Թիւ 29ի պէս* :

Բ. կողմը՝ *Նոյնպէս Թիւ 29ի պէս* :

Կշիռ՝ 13·51 *կրամ* : Von Aulock *հաւաքածոյ* :

31. Բ. *Մեծ պղինձ*[9].

Ա. կողմը՝ *Տրայանոսի գլուխը աջ դարձած ճառագայթաւոր դափնեպսակով* :

---

[10] J. Vogt. Die alexandrischen Münzen, Stuttgart, p. 91, Pl. I. No. 145, 146 (1924).

Գրութիւնը՝ AVT ΤΡΑΙΑΝΟΣ ΓΕΡΜ. ΔΑΚΙΚ

Բ. կողմը՝ *Յաղթանակը ձախ կը քալէ։ Ձախ ձեռքով բռնած է արմաւենիի ճիւղ մը, որ կ'երկարի ուղղահայեաց դէպի աջ։ Աջ ձեռքը կ'երկարի դէպի զինանշաններ, որ կը տեսնուին գաշտին ձախ կողմը։ Ձախ կողմը կը տեսնուի կանգնած անձ մը հայկական գդակով (°)։ Յաղթանակին առջեւ եւ ձախ կողմը կը տեսնուի անձ մը (Հայաստան), ծունկի եկած եւ կը կրէ հայկական խոյր։ Դաշտին մէջ կը տեսնուի* L I Z *գրերը։*

Այս դրամը կոխուած է 113—114*ին։ Բեռլինի Թանգարան։*

Թէեւ այս պղինձին վրայ ΑΡΜΕΝΙΑ *գրութիւն չկայ, կը կարծուի թէ ծունկի եկած անձը Հայաստանը ներկայացնէ։*

32. **բ**. *Մեծ պղինձ*[9].

Ա. կողմը՝ *Տրայանոսի գլուխը դափնեպսակ եւ աջ դարձած։ Գրութիւնը թիւ 31ի պէս։*

Բ. կողմը՝ *Տրայանոս նստած ձախ՝ աթոռի մը վրայ, ձախ ձեռքով բռնելով երկար, ուղղահայեաց նիզակ մը։ Աջ ձեռքը կ'երկարի աջ կողմը ծունկի եկած անձի մը (Հայաստան), որ հայկական խոյր կը կրէ։ Դաշտին ձախ կողմը կը տեսնուի զինուորական նշաններ։ Դաշտին մէջ աջ եւ ձախ կողմը կը տեսնուին* L I Z *գրերը։*

33. Պղինձ (11)․

Ա․ կողմը՝ Տրայանոսի գլուխը աջ դարձած։

ΑVΤ ΝΕΡΕΟΥΑΣ ΤΡΑΙΑΝΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕ ΓΕΡ

Բ․ կողմը՝ ΑΡΜΕΝΙΑ կին մը ծունկի եկած, աջ ձեռքով բռնած պատերազմական զինանշան մը, եւ ձախով թագ մը որ կը ներկայացնէ կայսեր։ Այս դրամը յիշատակուած է Mionnetի[11] կողմէ եւ առնուած Vaillantի գրքէն[12]․ իսկապէս ուր ըլլալը եւ ինչ ըլլալը վստահօրէն չի գիտցուիր։

11 Mionnet, Vol. VI, p. 697, No. 563.

12 J. Vaillant, Numismata graeca.

ԳԼՈՒԽ Զ.

ԱՆՏՈՆԻՆՈՍ ՊԻՈՍԻ ԴՐԱՄՆԵՐԸ

(138—161)

Տրայանոսի յաջորդեց Ադրիանոս, որ արդէն Արեւելքի պատերազմներուն մասնակցած էր՝ իբր բանակի զօրավար։ Այսպէսով ան ծանօթ էր Հայաստանի կնճռոտ խնդրին։ Երբ Տրայանոս յանկարծամահ եղաւ, Սուրիոյ հռոմէական բանակը կայսր հռչակեց Ադրիանոսը։

Ադրիանոս խոհեմական նկատեց, Հայաստանի վրայ դնել իր նախկին թագաւոր Վաղարշ Ա.ը, քան թէ մշտական կռիւներով երկիրը պահել նուաճողի վիճակի մէջ։ Նոյնպէս՝ հպատակ թագաւորութիւններ հաստատեց Միջագետքի եւ Եդեսիոյ մէջ։ Վաղարշ թագաւորեց մօտ 25 տարի 117—140։

Զարմանալի է որ Ադրիանոս՝ Հայաստանի հանդէպ իր ընթացքը յիշատակող որեւէ դրամ կոխած չէ։ Թերեւս Հռոմի համար Հայաստանի կորուստը հաճելի դէպք մը չէր եւ յարմար չէր զայն յիշատակել դրամներու վրայ։

Ադրիանոսի յաջորդեց իր հոգեզաւակը՝ Անտոնինոս Պիոսը 138ին։ Կայսրութիւնը ընդարձակ եւ զօրաւոր էր. կը մնար չարու—

նակել խաղաղութիւնը։ Պարթեւաստանի Վաղարշ Բ.ը, ներքին խռովութիւններու պատճառաւ, վտանգ մը չէր ներկայացնէր Հռոմի. եւ Արեւելքի միւս փոքր թագաւորութիւնները դոհացան մնալով՝ հպատակ դաշնակից երկիրներ։

Անտոնինոս Պիոսի 140—144 *կոխուած պղինձի սեստերսի մը վրայ կը կարդանք* Rex Armeniis Datus, S. C. *այսինքն՝ Հայերուն թագաւոր տրուեցաւ — ծերակոյտին հրամանով։ Տարակոյս չկայ որ այս դէպքը Սոյեմոսի թագաւորութիւնը կ՚ակնարկէ։ Կ՚երեւի այս տեններ Հայոց Վաղարշ թագաւորը վախճանելով, Անտոնինոս Պիոս, Սոյեմոսը Հայոց թագաւոր կարգեց։ Այս վերջինը հաւանաբար Արշակունիներու սերունդէն էր. բայց պատմական փաստերը կը ցուցնեն թէ ան ո՛չ միայն հռոմէական հպատակ էր, այլ նաեւ Հռոմի ծերակուտի անդամ։*

Այս շատ հետաքրքրական եւ հազուագիւտ դրամին վրայ կը տեսնենք.

34. ա, բ. BMC-1272, RIC-619, C-686

Ա. կողմը՝ *Անտոնինոս Պիոսի գլուխը աջ դարձած եւ դափնեպսակ. Գրութիւնը՝* ANTONINVS AVG. PIVS, P. P. TR. P. COS. III

[Antoninus Augustus Pius, Pater Patriae, Tribunicia Potestate Consul III.]

Այսինքն՝ Անտոնինոս Օգոստոս Պիոս,

Հայր Հայրենեաց, Տրիբունեան իշխանու-թեան տէր, Գ. անգամ Հիւպատ։

Բ. կողմը՝ *Անտոնինոս Պիոս ձախ կանգ-նած, խոյր կը դնէ Հայաստանի թագաւորին գլխուն, որ ձախ կողմը կանգնած է եւ բռնած է գալարուած մագաղաթ մը։*

REX ARMENIIS DATUS — S. C. / Rex Armeniis datus. Senatus consulto.

34

Այսինքն՝ Հայերուն թագաւոր տրուե-ցաւ, ծերակոյտի վճռով։

Կշիռ՝ 25·6 *կրամ։ Պաուկեան հաւա-քածոյ։*

Սոյեմոսի Հայաստանի թագաւորելը, անշուշտ հաճելի չէր Պարթեւստանի թա-գաւոր Վաղարշ Բ.ին. որովհետեւ ան՝ Պար-թեւ Արշակունի տոհմին չէր պատկաներ։ Սակայն Վաղարշ զբաղուած էր ներքին խռո-վութիւններով, եւ Անտոնինոս Պիոս կրցաւ դիւանագիտական միջոցներով խաղաղու-թիւնը պահպանել։

Նոյնպէս երբ 154ին Պարթեւաստանի նոր թագաւոր Վաղարշ Գ.՝ կը պատրաստուէր Հայաստանի վրայ քալել Սոյեմոսը գահընկեց ընելու համար, Անտոնինոս Պիոս դնաց եւ անձնական տեսակցութիւն մը ունեցաւ պարթեւ թագաւորին հետ Եփրատի մօտ եւ համաձայնութեան եկաւ, որ Վաղարշ Գ. Հայաստանի գործերուն չմիջամտէ:

34 a – BMC էջ 188, — Strack թիւ 777 ·

Ա · կողմը՝ Անտոնինոս Պիոսի գլուխը աջ դարձած եւ դափնեպսակ: Գրութիւնը՝

ANTONINVS AVG. PIVS P. P.

Բ · կողմը՝ Հայաստան ձախ կանգնած, բռնած է դափնի մը եւ զինանշաններ: Գրութիւնը՝

ARMENIA COS. II. S. C.

Այս շատ մաշած սեստերսը յիշատակուած է Strackի գրքին մէջ՝ P. L. Strack, Untersuchungen zur Römischen Reichsprägung des zweiten Jahrhunderts, հատոր Գ, էջ 245, թիւ 777, Տիպ · 30:

ԳԼՈՒԽ Է.

ՄԱՐԿՈՍ ԱՒՐԵՂԻՈՍԻ (161—180) ԵՒ ՂՈՒԿԻՈՍ ՎԵՐՈՍԻ (161—169) ԴՐԱՄՆԵՐԸ

Հռոմի Կայսրերու յաջորդութիւնը ապահովելու համար, իշխող կայսրերն իրենց գահակից կը հռչակէին անձեր, որոնք ազգականական եւ կամ քաղաքական զօրաւոր կապեր ունէին իրենց հետ։

Այսպէս. 138ին՝ Անտոնինոս Պիոս իր որդեգրած Մարկոս Աւրեղիոսը կեսար հռչակեց, եւ աւելի ուշ զայն ամուսնացուց իր աղջկան Փաւստինայի հետ։ Մարկոս Աւրեղիոս արդէն շատ կանուխէն ընտրուած էր Ադրիանոսի կողմէ եւ մանաւոր կրթութիւն ստացած իբր կարող անձ մը, որ պատրաստուի օր մը պետութեան ղեկը ձեռքն առնելու։ Նոյն տարին Պիոս որդեգրեց Ղուկիոս Վերոսը, առանց սակայն անոր տալու Կեսար տիտղոսը։ Այդ տիտղոսն անոր տրուեցաւ միայն, երբ Աւրեղիոս՝ Աւգոստոս հռչակուեցաւ։ Կը տեսնուի ուրեմն որ Աւրեղիոս տեսակ մը երէց էր եւ առաջնութիւն ունէր. թէեւ երբ Պիոս մեռաւ եւ Աւրեղիոս անոր յաջորդեց, ան անմիջապէս Վերոսին տուաւ Աւգոստոս տիտղոսը եւ զինքն իրեն գահակից հռչակեց։

Այսպէս՝ Տրայանոս, Ադրիանոս, Պիոս եւ Աւրեղիոս՝ կայսրութիւնը շարունակեցին յաջողապէս, կարգելով իրենց յաջորդ՝ ընտրուած ու պատրաստուած կարող անձեր: Անոնց իշխանութեան շրջանին՝ մօտ հարիւր տարի, Հռոմ իր մեծութեան գագաթնակէտին հասաւ:

Երբ Վերոս մեռաւ 169ին, Աւրեղիոս իր երկու որդիները կեսար հռչակեց: Իսկ երբ 180ին Աւրեղիոս մեռաւ, անոր որդին Կոմոդոս իշխանութեան ղեկը ձեռք անցուց առանց դժուարութեան:

Աւրեղիոս շուտով սորվուեցաւ դիմագրաւել կայսրութեան սպառնացող վտանգներու: Պարթեւաց Վաղարշակ Գ. Թագաւորը Հռոմի դէմ պատերազմ հռչակեց եւ Հայաստան գրկեց բանակով մը իր կարող զօրավարը Ոսրով, որ արշակունի Բակուրը Հայոց գահը բարձրացուց:

Արեւելքի երկարատեւ խաղաղութիւնը՝ անշարժութեան դատապարտած էր հռոմէական բանակները, եւ այս պատճառաւ գինուորները մեղկացած էին եւ կորսնցուցած իրենց կարգապահութիւնը: Պարթեւներն առանց մեծ դժուարութեան ջախջախեցին այդ թուլցած բանակներն ու մտան Սուրիա:

Աւրեղիոս ըմբռնեց կացութեան լրջութիւնը. Արեւելք ղրկեց Վերոսը՝ տալով անոր Հռենոսի, Դանուբի եւ Եգիպտոսի լէգէոնները:

Վերոս մեկնեցաւ 162ին եւ Անտիոք հասաւ 163ի գարնան. լէգէոնները համախմբուած ու կազմակերպուած էին, իսկ Պարթեւները քաշուած Սուրիայէն: Հայաստան սակայն կը մնար Պարթեւներու կուսակից Բակուրի իշխանութեան ներքեւ:

163ի ամառը, հռոմէական լէգէոնները՝ Ստատիոս Պրիսկոսի առաջնորդութեամբ մտան Հայաստան ու գրաւեցին Արտաշատը եւ հիմնովին կործանեցին: Նոր քաղաք մը շինուեցաւ Արտաշատէն երեսուն մղոն հեռու եւ հոն դրուեցաւ հռոմէական պահակազօրը:

Ղուկիոս Վերոս անմիջապէս առաւ ARMENIACUS — Հայաստանի Յաղթող — տիտղոսը, ինչպէս կը տեսնենք իր բազմաթիւ դրամներուն վրայ. իսկ Աւրելիոս սպասեց տարի մը, մինչեւ որ խաղաղութիւնը հաստատուեցաւ, եւ ինքն ալ նոյն տիտղոսն առաւ դրամներու վրայ: Յաջորդ հինգ տարիներուն, երկու կայսերն ալ, իրենց հարիւրաւոր դրամներուն վրայ գործածեցին այդ տիտղոսը: Թէեւ այս դրամներն, հռոմէական կայսերերուն յաջողութիւնները կը մատնանշեն, սակայն պէտք է նկատի առնել նաեւ, որ Միջագգային քաղաքակիրթ ազգերու պատմութեան մէջ, Հայաստանն ալ իր կարեւոր տեղը գրաւեց Բրիտանիոյ, Գաղղիոյ, Գերմանիոյ եւ Պարթեւաստանի կողքին:

Հռոմէական զօրավար Մարտիոս Վերոս (Martius Verus) Հայաստանը խաղաղեցուց

եւ նորէն Սոյեմոսը թագաւոր կարգեց : Այս— պէս Հռոմէացիք հետեւեցան Տրայանոսի հին քաղաքականութեան եւ Հայաստանը վերա— ծեցին դաշնակից—հպատակ թագաւորութեան մը, եւ ոչ թէ հռոմէական պարզ նա— հանգի մը :

ԼՈՒԿԻՈՍ ՎԵՐՈՍԻ ԵՒ ՄԱՐԿՈՍ ԱՒՐԵԼԻՈՍԻ ԴՐԱՄ— ՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅԻ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Քանի որ Ղուկիոս Վերոս առաջինն եղաւ որ ARMENIACUS *տիտղոսով դրամ կոխեց տանք նախ անոր՝ Հայաստանի վերաբերեալ դրամներու ցանկը, եւ ապա Մարկոս Աւրե— լիոսինը :*

Այս դրամներուն առաջին կողմին վրայ կը տեսնուի կայսեր գլուխը՝ իր անունով եւ տիտղոսով, չորս տարբերակներով·

Ա· L. VERVS AVG. ARMENIACVS

Lucius Verus Augustus Armeniacus

Այսինքն՝ Ղուկիոս Վերոս Աւգոստոս, Հայաստանի Յաղթող

Բ· L. AVREL. VERVS ARMENIACVS

Lucius Aurelius Verus Armeniacus

Այսինքն՝ Ղուկիոս Աւրելիոս Վերոս, Հայաստանի Յաղթող

Գ· L. AVREL. VERVS AVG. ARME- NIACVS

Lucius Aurelius Verus Augustus Ar- meniacus

Այսինքն՝ Ղուկիոս Աւրելիոս Վերոս Աւգոստոս, Հայաստանի Յաղթող

Դ. L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Lucius Verus Augustus Armeniacus Parthicus Maximus

Այսինքն՝ Ղուկիոս Վերոս Աւգոստոս, Հայաստանի եւ Պարթեւաստանի Յաղթող, Վսեմափայլ։

Իսկ Մարկոս Աւրելիոսի դրամներուն առաջին կողմին վրայ կը տեսնենք հետեւեալ տիտղոսները, եօթը տարբերակներով․

Ա. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS

Antoninus Augustus Armeniacus

Այսինքն՝ Անտոնինոս Աւգոստոս, Հայաստանի Յաղթող

Բ. M. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS

Marcus Antoninus Augustus Armeniacus

Այսինքն՝ Մարկոս Անտոնինոս Աւգոստոս, Հայաստանի Յաղթող

Գ. M. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS P. M.

Marcus Antoninus Augustus Armeniacus Pontifex Maximus

Այսինքն՝ Մարկոս Անտոնինոս Աւգոստոս, Հայաստանի Յաղթող, Մեծ Քրմապետ

Դ· M. AVREL. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS P. M.

Marcus Aurelius Antoninus Augustus Armeniacus Pontifex Maximus

Այսինքն՝ Մարկոս Աւրելիոս Անտոնինոս Աւգոստոս, Հայաստանի Յաղթող, Մեծ Քրմապետ

Ե· M. ANTONINVS AVG. ARMEN. P. M.

Marcus Antoninus Augustus Armeniacus, Pontifex Maximus

Այսինքն՝ Մարկոս Անտոնինոս Աւգոս-տոս Հայաստանի Յաղթող Մեծ Քրմապետ

Զ· M. AVREL. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX

Marcus Antoninus Augustus Armeniacus Parthicus Maximus

Այսինքն՝ Մարկոս Անտոնինոս Աւգոս-տոս, Հայաստանի եւ Պարթեւաստանի Յաղ-թող, Վսեմափայլ

Է· M. AVREL. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Marcus Aurelius Antoninus Augustus Armeniacus Parthicus Maximus

Այսինքն՝ Մարկոս Աւրելիոս Անտոնինոս Աւգոստոս Հայաստանի եւ Պարթեւաստանի Յաղթող, Վսեմափայլ

Կը տեսնենք նաեւ որ Ղուկիոս Վերոսի դրամներուն ա· կողմի վրայ տեսնուած գլուխը կը ցուցնէ 18 տարբերակներ·

1։ Ղուկիոս Վերոսի գլուխը աջ դարձած։

2։ Կիսանդրին աջ ու ձախ ուսը ասուեւոր։

3։ Կիսանդրին ասուեւոր եւ գլուխը աջ։

4։ Կիսանդրին զրահապատ եւ գլուխը աջ։

5։ Կիսանդրին ասուեւոր եւ զրահապատ եւ գլուխը աջ։

6։ Ղուկիոս Վերոսի գլուխը դափնե-պսակ եւ աջ դարձած։

7։ Կիսանդրին աջ, դափնեպսակ եւ ձախ ուսը ասուեւոր։

8։ Կիսանդրին աջ, դափնեպսակ եւ ասուեւոր։։

9։ Կիսանդրին աջ, դափնեպսակ եւ զրահապատ։

10։ Կիսանդրին աջ, դափնեպսակ, ասուեւոր եւ զրահապատ։

11։ Ղուկիոս Վերոսի գլուխը ձախ դարձած։

12։ Կիսանդրին ասուեւոր եւ գլուխը ձախ։

13։ Կիսանդրին ասուեւոր, զրահապատ եւ գլուխ ձախ։

14։ Ղուկիոս Վերոսի գլուխը ճառա-գայթաւոր եւ աջ դարձած։

15։ Կիսանդրին աջ, գլուխը ճառագայ-թաւոր եւ ձախ ուսը ասուեւոր։

16։ Կիսանդրին աջ, ասուեւոր եւ ճառա-գայթաւոր։

17. *Կիսանդրին աջ, ճառագայթաւոր եւ զրահապատ.*

18. *Կիսանդրին աջ, ճառագայթաւոր, զրահապատ եւ ասուեւոր.*

Ուշադիր ըլլալու է, որ Ղուկիոս Վերոս ունի նաեւ ութ ուրիշ տարբերակներ, իսկ Աւրելիոսը՝ 15 *ուրիշ տարբերակներ, որոնց վրայ Հայաստանի անունը չի յիշատակուիր: Այս դրամները կոխուած են* 163—169 *տարիներէն առաջ կամ վերջ: Նկատելի է նաեւ որ Հայաստանի վերաբերեալ դրամներուն վրայ կայսեր գլուխ կը տեսնուի բազմաթիւ տարբերութիւններով՝ ըլլայ մերկ, դափնեպսակ, ասուեւոր, զրահապատ, աջ կամ ձախ դարձած են:*

Երկու կայսերուն դրամներուն երկրորդ կողմի խորագիրը կը ցուցնէ անոնց տարեթիւը: Պատմական դէպքերը յստակօրէն կու տան երկու կայսերուն Տրիբունեան իշխանութիւնը, հիւպատութեան եւ կայսերական կարգը: Այսպէս՝ եթէ կարդանք TR. P. XXI. IMP. IIII. COS. III, *այս կը նշանակէ՝ Տրիբունեան իշխանութեան* 21*րդ կայսերական* 4*րդ եւ հիւպատութեան* 3*րդ տարին:*

Գիտենք որ երբ Անտոնինոս Պիոս մեռաւ 7 *Մարտ* 161*ին, Մարկոս Աւրելիոս իր Տրիբունեան վեցերորդ տարուան մէջ էր, նոր ստացած կայսերական տիտղոսը, եւ հիւպա–*

տակաւ պատուոյ արժանացած երրորդ անդամ. ուրեմն դրամին երկրորդ կողմին վրայ կրնանք տեսնել՝ TR. P. XV. IMP. COS. III. Նոյն ատեն Ղուկիոս Վերոս իր Տրիբունեան ա. տարուան մէջ էր, երբ ստացաւ կայսերական տիտղոսը եւ հիւպատական պատուոյ արժանացած բ. անգամ: Այսպէս դրամին երկրորդ կողմին վրայ կը տեսնենք՝ TR. P. IMP. COS. II: Երկու տարի վերջ, — կայսերական երրորդ տարին 163 — այս դրութիւնը վերածուած է՝ TR. P. III. IMP. II. COS II հաստատելով տարեթիւը:

Տրիբունեան առաջին տարին վերջացաւ Դեկտեմբերին. անկէ վերջ տարին տեւեց Դեկտեմբերէ Դեկտեմբեր: Կայսերական տարիներն սկսան անմիջապէս եւ մէկ թիւ աւելցան ամէն մէկ Դեկտեմբերին: Հիւպատական պատիւը կը տրուէր որոշ ժամանակներու եւ անշուշտ տարեթիւէ անկախ ժամանակներ: Եւ այսպէս կարելի է բոլոր դրամներու ժամանակագրական կարգը ճշդել:

ՂՈՒԿԻՈՍ ՎԵՐՈՍԻ ԵՒ ՄԱՐԿՈՍ ԱՒՐԵՂԻՈՍԻ ԴՐԱՄՆԵՐՈՒՆ ԴԱՍԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԵՏԵՒԵԱԼ ԷՋԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Որովհետեւ այս երկու կայսրերը հարիւրաւոր դրամներ կոխեցին, որոնց վրայ կը տեսնուի Հայաստանի անունը, ընտրեցինք դասաւորութեան ձեւ մը, որ կարելի դարձնէ

ընթերցողին իր ուզած դրամը գտնել այս էջերուն մէջ։

Նախ դրուած են ոսկի դրամները, յետոյ արծաթները եւ ապա պղինձները, մեծ, միջակ ու փոքր տեսակներով, դատ դատ դասաւորութեամբ։ Ամէն բաժին ներկայացուած է ժամանակագրական կարգով։

Այսպէս. եթէ արծաթ դրամ մը ունինք, որուն վրայ գրուած է՝

Ա. կողմը՝ L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX

Բ. կողմը՝ TR. P. V. IMP. III. COS. II. *կը գտնենք նոյնը Ղուկիոս Վերոսի արծաթներուն շարքին մէջ,* TR. P. V. *որ կու գայ* TR. P. IV. *վերջ եւ* TR. P. VI*էն առաջ։ Նոյնպէս՝* IMP. III*ը, որ կու գայ* IMP. II.*էն վերջ եւ* IMP. IV*էն առաջ։ Կը տեսնենք որ այս դրամը կը պատկանի Օգոստոս 165—Դեկտեմբեր 165 ժամանակամիջոցին։*

Ղուկիոս Վերոս կոխած է մեզի ծանօթ երեք արծաթ դրամներ այս դրութեամբ։ Այդ դրամները ներկայացուած են 108, 109 *եւ* 110 *թիւերով։ Թիւ* 108*ի քով կը տեսնենք* 6 *թիւը. ինչ որ կը նշանակէ դրամին ա. կողմը։ Հոս յիշատակուած* 18 *տարբերակներուն (տես էջ* 96) *վեցերորդն է, որ Ղուկիոս Վերոսի գլուխը դափնեպսակ եւ աջ դարձած է։ — Բաց աստի խուրաքանչիւր դրամի քով նշանակած ենք թէ ո՛րչափ յաճախ կը գտնուի նոյն դրամը. ՀԱ գրերը կը նշանակեն այդ*

դրամին սովորական ըՍալը։ ՍԿ կը նշա-
նակէ թէ դրամը սակաւաթիւ է, ՀՁ հա-
զուադիւտ եւ ՇՀ շատ հազուադիւտ։

Կարեւոր դրամներուն գծագրութիւնն
առնուած է իսկական դրամներու լուսանկա-
րէն, ուստի կը տարբերի պարզ գեղարուես-
տական ներկայացումէ մը։ Իրականին մեծ-
ցուած լուսանկարին վրայի պատկերը եւ
գրութիւնը սեւ մելանով գծուած են, ապա
լուսանկարը քիմիական միջոցներով ջնջուած
եւ սեւ մելանի գծագրութիւնը պղտիկցուած
է դրամին չափին։ Երբեմն դրամի վրայի
մաշած գիրերը ամբողջացուած են, որպէս
զի ընթերցողը կարենայ կարդալ գրութիւնը։

Կը տեսնենք նաեւ BMC-385, RIC-540 եւ
C-273 գրութիւնները։ Առաջինը BMC-385,
կը ցուցնէ թէ այս դրամը յիշատակուած է
The Coins of the Roman Empire in the
British Museum գրքին՝ Ղուկիոս Վերոսի
գլխուն մէջ իբր թիւ 385 դրամը։ Նոյնպէս
RIC-540 կը հաստատէ թէ ասիկա Roman
Imperial Coinage գրքին Ղուկիոս Վերոսի
թիւ 540 դրամն է։ Իսկ C-273 կը նշանակէ
թէ Cohenի Ղուկիոս Վերոսի թիւ 273
դրամն է։

Դրամներու պատկերները ու կշիռները
առնուած են ընդհանրապէս BMC գրքէն։

Դրամներու Բ. կողմի նկարագրութիւնը
տրուած է։

ՈՍԿԻ ԴՐԱՄՆԵՐ

163 ՏԱՐԻՈՅ ՎԵՐՋԸ

L. VERVS AVG. ARMENIACVS — TR. P. III. IMP. II. COS II.

35 ա, բ· – 5 BMC-233, RIC-504.

Հայաստան հագած կրկնոց եւ անդրավարտիկ, որ մինչեւ ոլոքը կը հասնի, կռնաձեւ գլխարկով, նստած գետնի վրայ տխուր կերպարանքով· ծնօտը յենած է աջ ձեռքին վրայ եւ արմուկը դրած աջ ծունկին: Ձախ ձեռքը աղեղին եւ կապարճին վրայ: Իր եաեւը՝ երկու յաղթանակի նշաններ:

Կշիռ 7·0 կրամ· — Բրիտ· Թանգ· ՀՍ·

35

36 - 4 BMC- *էջ* 416, RIC-503.

Թիւ 35ի պէս: ՀՍ·

37 - 1 BMC- *էջ* 416, RIC-502, C-219.

Թիւ 35ի պէս: ՀՍ·

38 ա, բ· – 5 BMC-238, RIC-499.

Թիւ 35ի պէս, բայց ստորաբաժնին մէջ գրուած ARMEN:

Կշիռ 7·2 կրամ: — Բրիտ· Թանգ· ՍԿ·

38

39 - 1 BMC- էջ 416, RIC-498, C-4.
Թիւ 38ի պէս, ARMEN գրութեամբ: ՀՍ·

40 - 4 BMC-416, RIC- էջ 500, C-5.
Թիւ 38ի պէս, ARMEN գրութեամբ: ՀՍ·

163 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ — 164 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

L. VERVS AVG. ARMENIACVS —
TR. P. III. IMP. II. COS II.

41 ա, բ· – 5 BMC-280, RIC-518.

Հերակլէս կանգնած հանդիպահայեաց եւ մերկ, գլուխը աջ դարձած: Գլխուն առիւծի մորթ մը, որ թեւէն վար կը կախուի: Աջ ձեռքին՝ ձիթապտուղի ճիւղ մը, որ դէպի գլուխը կ'երկարի: Ձախ ձեռքին՝ լախտ մը դէպ ի վար հակած:

Կշիռ՝ 7·2 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՍԿ·

41

42 - 10 BMC-281, RIC-517, C-237.
Թիւ 41ի պէս:
Կշիռ՝ 7·1 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՍԿ·

43 - 6 BMC- էջ 425, RIC-510, C-112.
Թիւ 41ի պէս, բայց գրութեան HERC PAC աւելցուած. ՇՀ·

44 ա, բ· – 1 BMC-294, RIC-522, C-248.
Յաղթանակը թեւաւոր· մինչեւ մէջքը մերկ, կանգնած հանդիպահայեաց եւ գլուխը աջ դարձած: Բռնած է վահան մը, որուն վրայ գրուած է VIC- AVG. վահանը կը հանգչի արմաւենիի բունին վրայ:
Կշիռ՝ 7·2 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

45 - 9 BMC-296, RIC-524, C-247.
Թիւ 44ի պէս: ՀԱ·

46 - 10 RIC-525.
Թիւ 44ի պէս: ՀԱ·

47 - 5 RIC-523.
Թիւ 44ի պէս: ՀԱ·

48 - 7 BMC-297, RIC-507, C-7.
Թիւ 38ի պէս, ARMEN գրութեամբ:
Կշիռ՝ 7·3 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՀԱ·

49 - 4 RIC-508.
Թիւ 38ի պէս, ARMEN գրութեամբ: ՀԱ·

50 ա, բ· - 10 BMC-302, RIC-511, C-157.

Ղուկիոս Վերոս զինուորական զգեստով նստած է ձախ՝ բեմին վրայ դրուած աթոռի մը վրայ: Աջ ձեռքը յառաջ երկարած: Երկու սպաներ կանգնած են իր աջ ու ձախ կողմը: Գետնի վրայ կանգնած է թագաւոր մը — Սոյեմոս — հանդիպահայեաց եւ գլուխը ձախ: Ձեռքը՝ գլխուն կ'երկարէ: Գրութեան վրայ աւելցուած՝ երկու գծի վրայ՝ ստորաբաժնին մէջ, REX ARMEN - DAT. ՃՀ·

51 - 9 RIC-513, C-165.

Թիւ 50ի պէս, բայց գրութիւնը REX ARMENIIS DATVS ՇՀ·

52 - 1 BMC-300, RIC-512, C-158.

Թիւ 50ի պէս:

Կշիռ՝ 7·3 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՇՀ·

53 - 10 RIC-519, C-238.

Թիւ 41ի պէս:

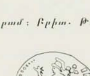
164 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ — 165 ՕԳՈՍՏՈՍ

L. VERVS AVG. ARMENIACVS — TR. P. V. IMP. II. COS II.

54 ա. բ. - 10 BMC-379, RIC-535, C-268.

Հոռմ՝ սաղաւարտով եւ զինուորական զգեստով ձախ կը քալէ. ձախ ոտքը առաջ: Աջ ձեռքով բռնած է Յաղթանակը եւ ձախով՝ շեղակի՝ յաղթութեան նշաններ:

Կշիռ՝ 7·2 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՀՄ·

54

55 - 10 BMC-383, RIC-534.

Թիւ 44ի պէս: Կշիռ՝ 7·2 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՀՄ·

56 - 8 BMC- էջ 437, RIC-533, C-267.

Թիւ 44ի պէս: ՀՄ·

57 - 1 BMC- էջ 437, RIC-531, C-265.

Արէս (MARS) աջ կը քալէ. ձեռքը՝ Յաղթանակը եւ յաղթութեան նշաններ: ՀՄ·

165 ԱՄԱՌ — 165 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. V. IMP. III. COS. II.

58 ա. բ. – 6 BMC-390, RIC-545.

Ղուկիոս Վերոս զինուորական հագուստով. ձիով աջ կ'արշաւէ: Աջ ձեռքի նիզակը կ'ուղղէ ձիուն քով ծունկի եկած թշնամիին, որ դէմքը դէպի վեր դարձուցած է:

Կշիռ՝ 7.3 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* Հ.Զ.

58

59 - 10 BMC-391, RIC-543, C-295.

Թիւ 58*ի պէս: Կշիռ՝* 7.3 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* Հ.Զ.

60 - 11 BMC- էջ 438, RIC-544, C-295.

Թիւ 58*ի պէս:*

61 - 1 RIC-539, C-272. *Տես թիւ* 108: Հ.Ս.

Պարթեւ մը, տաուեւոր, կոնաձեւ գլխարկով եւ անդրավարտիկով, որ մինչեւ ոլոքը կը հասնի: Աջ նստած եւ ձեռքերը ետեւը կապուած: Իր առջեւը կապարճ եւ աղեղ ու նաեւ վեցանկիւն վահան մը. — *Թիւ* 108*ի պէս:* Հ.Ս.

165 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ — 166 ԱՄԱՌ

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VI. IMP. II. COS II.

62 - 10 BMC-415, RIC-549, C,287.

Թիւ 58*ի պէս: Կշիռ՝* 7.2 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* Հ.Զ.

63 - 6 BMC- էջ 442.

Թիւ 58*ի պէս:*

64 բ – 10 BMC-424, RIC-551, C-337.
Տես Թ. 191:

Յաղթանակը, թեւաւոր, առուեւոր եւ խոյրով՝ ձախ կը թռչի: Երկու ձեռքերուն մէջ բռնած է դափնի մը: Գրութիւնը՝ VICT. AVG. TR. P. VI. COS. II.
Կշիռ՝ 7·3 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՀԱ·

65 - 6 BMC- էջ 443, RIC-552, C-338.
Թիւ 64ի պէս:

66 - 9 BMC- էջ 443, RIC-550, C-336.
Թիւ 64ի պէս: ՀԱ·

67 - 10 RIC-547, C-285.
Թիւ 61ի պէս: ՀՁ·

68 - 8 RIC-558, C-130.
Խաղաղութիւնը (PAX) *ձախ կանգնած, առուեւոր, աջ ձեռքը ճիւղ մը եւ ձախ ձեռքին մէջ ամաթեղջիւրը· Թիւ 123ի պէս: Գրութիւնը՝* PAX AVG. TR. VI. COS. II ՀԱ·

69 — 9 RIC-559.
Թիւ 68ի պէս: ԱԿ·

166 ԱՄԱՌ — 166 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VI. IMP. IIII. COS. II.

70 - 9 BMC- էջ 444, RIC-567.
Թիւ 58ի պէս: ՀՁ·

71 BMC- էջ 444.
Թիւ 58ի պէս: Ա. կողմը՝ Ղուկիոս Վերոսի գլուխը ձախ դարձած, դափնեպսակ եւ զրահապատ:

72 - 10 BMC-430, RIC-562, C-276.
Թիւ 44ի պէս, բայց վահանին վրայ գրուած է VIC-PAR *փոխանակ* VIC-AVG.*ի: Տես Թիւ 76:*
Կշիռ 7·2 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՀԱ·

73 - 9 BMC- էջ 444, RIC-563, C-277.
Թիւ 72ի պէս: Տես Թիւ 76· ՀԱ·

74 BMC- ՀՁ 444, RIC-565.

Թիւ 72ի պէս։ Ա. կողմը՝ Ղուկիոս Վերոսի գլուխը ձախ դարձած, դափնեպսակ, տուեւոր եւ զրահապատ։ ՍԿ.

166 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ — 169 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VII. IMP. IIII. COS. III.

75 ա, բ. – 10 BMC-446, RIC-568, C-52.

Առատաձեռնութիւնը (Liberalitas) *տուեւոր, ձախ կանգնած։ Աջ ձեռքին՝ տախտակ մը եւ ձախին՝ ամաթեղջիւրը։ Գրութիւնը՝* CONG. AVG. IIII. TR. P. VII. IMP. IIII. COS. II.

Կշիռ՝ 6.8 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՍԿ.

75

76 ա, բ. – 9 BMC-448, RIC-571, C-292.

Թիւ 72ի պէս։

Կշիռ՝ 7.4 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ.

76

77 բ· - 10 BMC-449, RIC-573, C-294.

Յաղթանակը թեւաւոր, առուեւոր, ձախ կը յառաջանայ: Աջ ձեռքով բռնած է պսակ մը եւ ձախով արմաւենիի ճիւղ մը, որ չեղակի դէպի ձախ ուսը կ'երկարի:

Կշիռ՝ 7·3 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ·

78 - 9 BMC- *էջ* 448, RIC-572, C-293.

Թիւ 77*ի պէս:* ՀՍ·

79 - 8 BMC- *էջ* 448.

Թիւ 77*ի պէս:* ՀՍ·

167 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ — 168 ՓԵՏՐՈՒԱՐ

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX — TR. P. VIII. IMP. IIII. COS. III

80 - 6 BMC- *էջ* 451, RIC-581, C-313.

Թիւ 77*ի պէս:* ՀՍ·

168 ՓԵՏՐՈՒԱՐ — 168 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VIII. IMP. V. COS. III.

81 - 8 BMC-475, RIC-583. (*Տես թիւ* 83)

Բախտը առուեւոր, ցած նստարանի մը վրայ դէպի ձախ նստած: Աջ ձեռքով բռնած է ղեկը, որ գետինը դրուած է եւ ձախով ամաթեղջիւրը: Գրութիւնը՝ FORT. RED. TR. P. VIII. IMP. V. COS. III.

Կշիռ՝ 7·3 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ·

82 - 7 BMC- *էջ* 452, RIC-582.

Թիւ 81*ի պէս:* ՀՍ·

83 ա, բ· - 10 BMC- *էջ* 452, RIC-585, C-110.

Թիւ 81*ի պէս: Կշիռ՝* 7·2 *կրամ:* ՀՍ·

83

84 ա. բ. - 8 BMC- էջ 480, RIC-593.

Հաւասարութիւնը (Aequitas), տաւեւոր, ցած նստարանի մը վրայ դէպի ձախ նստած: Աջ ձեռքը երկարած բռնած է կշիռք մը եւ ձախով ամաթեղջիւր մը:

Կշիռ՝ 7·3 կրամ: Բրիտ. Թանգ. Հ.Ս.

84

85 - 6 BMC- էջ 452, RIC-591, C-317.
Թիւ 84ի պէս: Հ.Ս.

86 - 7 BMC- էջ 452, RIC-592.
Թիւ 84ի պէս: Հ.Ս.

87 - 3 BMC- էջ 453, RIC-587, C-314.
Թիւ 77ի պէս: Հ.Ս.

88 - 7 BMC- էջ 453, RIC-588.
Թիւ 77ի պէս: Հ.Ս.

168 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ — 169 ՅՈՒՆՈՒԱՐ

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VIIII. IMP. V. COS. III.

89 - 10 BMC-497, RIC-596.
Թիւ 83ի պէս: Կշիռ՝ 7·3 կրամ: Բրիտ. Թանգ. Հ.Զ.

ԼՈՒԿԻՈՍ ՎԵՐՈՍԻ ԱՐԾԱԹ ԴՐԱՄՆԵՐԸ

(DENARIUS)

Այն դրամները, որոնց կշիռը նշանակուած է, կը գտնուին Բրիտանական Թանգարանին մէջ, իսկ ուրիշ թանգարանի անուն չէ յիշուած:

ՄԻՆՉԵՒ 163 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

L. VERVS AVG. ARMENIACVS —
TR. P. III. IMP. II. COS. II.

90 ա. բ· - 1 BMC-234, RIC-505, C-220.

Հայաստան հագած կրկնոց եւ անդրավարտիք, որ մինչեւ ոտքը կը հասնի. կոնաձեւ գլխարկով, տխուր կերպարանքով գետին նստած, ծնօտը յեցած աջ ձեռքին եւ արմունկը կը հասնի աջ ծունկին: Ձախ ձեռքը աղեղին եւ կապարճին վրայ. առջեւը դէպի ձախ ուղղահայեաց դրօշակ (Vexillum) *եւ վահաններ աջ ու ձախ կողմը:*

Կշիռ 3·5 *կրամ:* ՀՍ·

90

91 - 4 BMC-235, RIC-506, C-221.
Թիւ 90*ի պէս: Կշիռ* 3·5 *կրամ:* ՀՍ·

92 ա. բ· - 1 BMC-239, RIC-501, C-6.
Թիւ 90*ի պէս, բայց միայն մէկ վահանով Հայաս–*

տանի ձախ կողմը։ Ստորաբաժնին մէջ ARMEN գրուած։

Կշիռ 3·6 կրամ։ ՀԱ·

92

93 - 1 BMC- էջ 417.

Թիւ 90ի պէս, բայց Ա· կողմը դարձուած թիւ 92ի կնիքով։

94 - 2 BMC- էջ 417.

Թիւ 92ի պէս։ Կշիռ 3·3 կրամ։

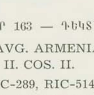
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 163 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164

L. VERVS AVG. ARMENIACVS —
TR. P. IIII. IMP. II. COS. II.

95 ա, բ· - 9 BMC-289, RIC-514, C-228.

Արէս (Mars) սաղաւարտով եւ զինուորական զգեստով կանգնած աջ. աջ ձեռքը բռնած է նիզակ մը դէպի վար եւ ձախ ձեռքը յեցած վահանի մը վրայ, որ կանգնուն է գետնի վրայ։

Կշիռ 3·3 կրամ։ ՀԱ·

95

96 - 1 BMC-282, RIC-515, C-229.

Թիւ 95ի պէս։ Կշիռ 3·5 կրամ։ ՀԱ·

97 - 4 BMC-284.

Թիւ 95ի պէս։ Կշիռ 3·2 կրամ։ ՀԱ·

98 - 6 BMC-287, RIC-516, C-230.
Թիւ 95ի պէս: Կշիռ 3·3 կրամ: ՀԱ·

99 - 1 BMC- էջ 424, RIC-526, C-255.
Թիւ 90ի պէս: ՀԱ·

100 ա. բ· - 1 BMC-292, RIC-520, C-240.
Յաղթանակը թեւաւոր եւ տաւեւոր կանգնած ձախ, երկրագունդին վրայ. երկարած աջ ձեռքով բռնած է դափնի մը:
Կշիռ 3·0 կրամ: ՀԱ·

100

101 - 4 BMC-293.
Թիւ 100ի պէս: Կշիռ 3·0 կրամ:

102 - 1 BMC-298, RIC-509, C-8.
Թիւ 92ի պէս, ARMEN *դրուժեամբ:*
Կշիռ 3·4 կրամ: ՀԱ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164 — ՕԳՈՍՏՈՍ 165

L. VERVS AVG. ARMENIACVS —
TR. P. V. IMP. II. COS. II.

103 - 1 BMC-376, RIC-528, C-262.
Թիւ 95ի պէս: Կշիռ 2·4 կրամ: ՀԱ·

104 - 6 BMC-378, RIC-529, C-263.
Թիւ 95ի պէս: ՀԱ·

105 - 10 BMC- էջ 436, RIC-530, C-264.
Թիւ 95ի պէս: ՀԱ·

106 - 1 BMC-380, RIC-536, C-269.
Թիւ 53ի պէս: Կշիռ 3·2 կրամ: ՀԱ·

107 - 6 BMC-381, RIC-537, C-270.
Թիւ 53ի պէս: Կշիռ 3·3 կրամ: ՀԱ·

ՕԳՈՍՏՈՍ 165 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. V. IMP. III. COS. II

108 ա. բ. - 6 BMC-385, RIC-540, C-273.

Պարթեւ մը, սաուեւոր, կոնաձեւ գլխարկով եւ անդրավարտիքով, որ մինչեւ ոլոքը կը հասնի, աջ նստած եւ ձեռքերը ետեւը կապուած. առջեւը կապարճ եւ աղեղ ու վեցանկիւն վահան մը: Ասոր պէս է թիւ 61 ոսկին:

Կշիռ 3·3 *կրամ*: ՀՍ·

108

109 - 1 BMC-384, RIC-542.

Թիւ 108*ի պէս*: *Կշիռ* 3·3 *կրամ*:

110 - 10 BMC-437, RIC-541, C-274.

Թիւ 108*ի պէս*: ՀՍ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165 — ՄԱՐՏ 166

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VI. IMP. III. COS. II.

111 - 1 BMC-412.

Թիւ 108*ի պէս*: *Կշիռ* 3·3 *կրամ*:

112 - 6 BMC-413, RIC-548, C-286.

Թիւ 108*ի պէս*: *Կշիռ* 3·2 *կրամ*: ՀՍ·

113 - 9 BMC-414.

Թիւ 108*ի պէս*: *Կշիռ* 3·2 *կրամ*:

114 բ· - 6 BMC-416, RIC-546, C-123. *Տես թիւ 75։*

Առատաձեռնութիւնը (Liberalitas) *տաուեւոր, կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ. աջ ձեռքով բռնած արակոս եւ ձախով ամաթեղջիւրը։*

Կշիռ 2·9 *կրամ։* ՀԱ·

115 բ· - 9 BMC-421, RIC-556, C-128. *Տես թիւ 123։*

Խաղաղութիւնը (Pax) *ձախ կանգնած, տաուե–ւոր, աջ ձեռքը ճիւղ մը, որ դէպի վար կ'երկարի եւ ձախ ձեռքին մէջ ամաթեղջիւրը։ Գրութիւնը* PAX AVG. TR. P. VI. COS. II.

Կշիռ 3·4 *կրամ։* ՀԱ·

116 - 1 BMC-419, RIC-557, C-129.

Թիւ 115*ի պէս։ Կշիռ* 3·1 *կրամ։* ՀԱ·

117 - 6 BMC-420, RIC-555, C-127.

Թիւ 115*ի պէս։ Կշիռ* 3·3 *կրամ։* ՀԱ·

118 ա, բ· - 6 BMC-423, RIC-560, C-131.

Բարեպաշտութիւնը (Pietas) *տաուեւոր, ձախ կանգնած, աջ ձեռքով խունկ կը նետէ՝ խորանի վրայ՝ կրակին մէջ եւ ձախով բռնած է տուփ մը։ Գրութիւնը* PIETAS AVG. TR. P. VI. COS. II.

Կշիռ 3·4 *կրամ։* ՀԱ·

118

119 - 1 BMC-422.

Թիւ 118*ի պէս։ Կշիռ* 3·4 *կրամ։*

120 - 6 BMC-425, RIC-553, C-339.

Յաղթանակը, թեւաւոր, տաուեւոր եւ խոյրով աջ կը թռչի երկու ձեռքերուն մէջ ալ դափնի մը։ Տես թիւ 191։

Կշիռ 3·3 *կրամ։* ՀԱ·

121 - 1 BMC ՀԸ -444, RIC-554, C-340.
Թիւ 120ի պէս: ՀՍ.

122 - 9 BMC ՀԸ -444.

ՄԱՐՏ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VI. IMP. IIII. COS. II.

123 ա, բ. - 6 BMC-426, RIC-561, C-126.
Յաղաղութիւնը կանգնած թիւ 115ի պէս, բայց գրութիւնը TR. P. VI. IMP. IIII. COS. II. *եւ* PAX *ստորաբաժնին մէջ:*
Կշիռ 3·0 կրամ: ՀՍ.

123

124 ա, բ. - 6 BMC-431, RIC-566, C-279.
Յաղթութիւնը թեւաւոր, մինչեւ մէջքը մերկ, հանդիպահայեաց եւ գլուխը աջ. աջ ձեռքով բռնած է արմաւենիի բուն մը եւ ձախը կը հանգչի վահանի մը վրայ գետեղուած արմաւենիին վրայ. վահանին վրայ գրուած է երկտողեայ VIC-PAR.
Կշիռ 3·3 կրամ: ՀՍ.

124

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VII. IMP. IIII. COS. III.

125 ա. բ. - 6 BMC-447, RIC-576, C-297.

Հաւասարութիւն (Aequitas) *ստոլաւոր, ձախ կանգնած, աջ ձեռքով բռնած է կշիռը եւ ձախով ամաթեղջիւրը: Կշիռ* 3·2 *կրամ:* ՀՍ·

125

126 - 12 BMC- *էջ* 447, RIC-577, C-298.

Թիւ 125*ի պէս:* ՀՍ·

127 - 6 BMC-450, RIC-574, C-295.

Յաղթանակը թեւաւոր, ստոլաւոր, ձախ կը յառաջանայ. աջ ձեռքով բռնած է պսակ մը եւ ձախով արմաւենիի ճիւղ մը, որ շեղակի ձախ ուսը կ'երկարի: Տես թիւ 129*: Կշիռ* 3·7 *կրամ:* ՀՍ·

128 - 1 BMC- *էջ* 448, RIC-575, C-296.

Թիւ 127*ի պէս:* ՀՍ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167 — ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VIII. IMP. IIII. COS. III.

129 ա. բ. - 6 BMC-473, RIC-580, C-312.

129

Յաղթանակը թեւաւոր, ասուեւոր, ձախ կը յառաջանայ. աջ ձեռքով բռնած է պսակ մը եւ ձախով արմաւենիի ճիւղ մը, որ չեղակի ձախ ուսը կ՚երկարի: Կշիռ 3·9 կրամ: ՀՍ·

130 - 6 BMC-472, RIC-578, C-310.

Թիւ 125ի պէս: Կշիռ 3·5 կրամ: ՀՍ·

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VIII. IMP. V. COS. III.

131 բ· - 6 BMC-477, RIC-586, C-III. *Թիւ* 81—83:

Բախտը ասուեւոր, նստած ձախ՝ ցած աթոռի վրայ. աջ ձեռքով բռնած է ղեկ մը, որ կը հանգչի գետինը եւ ձախով ամաթեղջիւրը: Գրութիւնը FORT. RED. TR. P. VIII. IMP. V. COS. III.

Կշիռ 3·2 կրամ: ՀՍ·

132 բ· - 6 BMC-481, RIC-595, C-318.

Արդարութիւնը ասուեւոր, նստած ձախ՝ ցած աթոռի մը վրայ. աջ ձեռքին մէջ բռնած կշիռ մը եւ ձախին ամաթեղջիւրը:

Կշիռ 3·2 կրամ: ՀՍ·

133 - 6 BMC-478, RIC-590, C-316.

Թիւ 125ի պէս: Կշիռ 3·1 կրամ: ՀՍ·

134 - 6 BMC-483, RIC-589, C-315.

Թիւ 129ի պէս: Կշիռ 3·6 կրամ: ՀՍ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168 — ՅՈՒՆՈՒԱՐ 169

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VIIII. IMP. V. COS. III.

135 - 6 BMC-498.

Թիւ 131ի պէս: Կշիռ 3·1 կրամ:

136 բ· - 6 BMC-499.

Թիւ 132ի պէս: Կշիռ 3·6 կրամ:

ԱՆԿԱՆՈՆ ԴԱՍԻ ԴՐԱՄՆԵՐ

L. VERVS AVG. ARMENIACVS — P. M. —
TR. P. XVIII. IMP. II. COS. III. ARMEN.

137 - 1 BMC-825.

Թիւ 90ի պէս։ Կշիռ 2·9 կրամ։

138 - 4 BMC- էջ 513.

Ռազմիկ մը ձախ կանգնած, նիզակով եւ վահանով։ Կոխուած Մարկոս Աւրելիոսի կնիքով։

IMP. L. AVREL. VERVS. AVG. —
PROV. DEOR. TR. P. XVI. COS. III.

139 - 1 BMC-826.

Նախախնամութիւնը (Providentia) *աստուեր, հանդիպահայեաց գլուխը ձախ. աջ ձեռքով բռնած երկրագունդը եւ ձախով ամաթեղջիւրը։*

Կշիռ 3·5 կրամ։

140 - 4 BMC- էջ 513.

Աննոնա (Annona) *ձախ կանգնած, կը բռնէ ցորենի ծիղ մը գրուանի մը վրայ եւ ամաթեղջիւր մը· նաւու ցռուկը աջ կողմը։ Գրութիւնը* P. M. TR. P. XIX. IMP. III. COS. III.

141 - 1 BMC- էջ 514.

Համաձայնութիւնը (Concordia) *նստած ձախ, կը բռնէ զոհապնակ մը* (Patera) *եւ կը յենու Յոյսի* (Spes) *արձանին վրայ։ Նստարանին տակը ամաթեղջիւրը։ Գրութիւնը* CONCORDIA AVG. TR. P. XVII. COS. III.

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. —
TR. POT. XIIII. COS. III.

142 - 6 BMC- էջ 513, RIC-596, C-218.

Խաղաղութիւնը ձախ կանգնած կը բռնէ ճիւղ մը եւ մական մը։ Կոխուած Անտոնինոս Պիոսի կնիքով։

IMP. L. VERVS AVG. —
PROV DEOR. TR. P. XVII. COS. III.

143 - 1 BMC- էջ 513.

Թիւ 139ի պէս։

ՂՈՒԿԻՈՍ ՎԵՐՈՍԻ ՊՂԻՆՁԷ ԴՐԱՄՆԵՐԸ

ԽՈՇՈՐ ՊՂԻՆՁ (ՍԵՍՏԵՐՑ)

Այն դրամները, որոնց կշիռը նշանակուած է, կը գտնուին Բրիտ· Թանգարանին մէջ, երբ ուրիշ թանգարան չէ յիշուած:

ԱՇՈՒՆ 163 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 163

L. AVREL VERVS AVG. ARMENIACVS — TR. P. III. IMP. II. COS. II. — S. C.

144 - 1 BMC- էջ 555, RIC-1362. *Տես թիւ* 58:

Ղուկիոս Վերոս ձիաւոր աջ կը յառաջանայ եւ նիզակով կը խոցէ ինկած թշնամին: ՀԶ·

145 - 7 BMC- էջ 555, RIC-1363.

Թիւ 144*ի պէս:* ՀԶ·

146 բ· - 1 BMC- էջ 556, RIC-1360, C-330.

Յաղթանակը աջ դարձած եւ ձեռքերուն մէջ բռնած յաղթութեան խորհրդանշաններ Հայաստան նստած է անոր ոտքերուն առջեւ: ՍԿ·

Գրութիւնը· VICT. AVG. TR. P. III IMP. II. COS. II — S. C.

Կշիռ 20·67 *կրամ, Պարիզի Թանգ·*

147 - 3 BMC- էջ 556, RIC-1361, C-331.

Թիւ 146*ի պէս:* ՍԿ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 163 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164

L. AVREL VERVS AVG. ARMENIACVS — TR. P. IIII. IMP. II. COS. II. — S. C.

148 ա, բ· - 9 BMC-1100, RIC-1375, C-164.

Ղուկիոս Վերոս զինուորական զգեստով նստած ձախ՝ աթոռի մը վրայ, որ զետեղուած է ամպիոնի վրայ: Աջ ձեռքով կը դնէ պսակ մը Սոյեմոսի գլխուն եւ ձախ ձեռքը վար կախուած է: Սոյեմոս, ձախ կանգնած, իր աջ ձեռքը կը բարձրացնէ պսակը գլխուն յարմարցնելով: Բեմի վրայ կան երեք

զինուորականներ, մէկը աջ կողմը՝ ձախ կանգնած, միւսը՝ ետեւը կանգնած եւ հանդիպահայեաց եւ երրորդը՝ ձախին աջ կանգնած նիզակով։ Գրութիւնը՝ REX. ARMENIIS DATVS. IMP. II. TR. P. IIII. COS. II.

Ստորաբաժինին մէջ S. C. Կշիռ 24·8 կրամ։ Հ.Զ.

148

149 - 6 BMC-1099, RIC-1374, C-163.

Թիւ 148ի պէս։ Կշիռ 24·5 կրամ։ Հ.Զ.

150 բ· - 9 BMC-1106, RIC-1371, C-161.

Թիւ 148ի պէս, բայց ստորաբաժինին գրութիւնը երկու գծի վրայ REX. ARMEN — DAT իսկ շուրջանակին մէջ TR. P. IIII. IMP. II. COS. II. — S. C.

Կշիռ 24·5 կրամ։ Հ.Զ.

151 - 4 BMC-1101, RIC-1372, C-162.

Թիւ 150ի պէս, բայց ձախ կողմի զինուորականը ձախ կանգնած։

Կշիռ 25·2 կրամ։ Հ.Զ.

152 - 6 BMC-1102, RIC-1370, C-159.

Թիւ 151ի պէս։ Կշիռ 26·8 կրամ։ Հ.Զ.

153 - 7 BMC- էջ 562.

Թիւ 151ի պէս։

154 - 6 BMC-1103.

Թիւ 150ի պէս, բայց ձախ կողմի զինուորականը աջ կանգնած։ Կշիռ 28·2 կրամ։

155 - 6 BMC-1104.

Թիւ 150ի պէս, բայց զինուորականը ձախ կանգնած։ Կշիռ 23·5 կրամ։

156 ա. բ· - 3 BMC-1107, RIC-1391, C-239.

Հերակլէս կանգնած մերկ հանդիպահայեաց, առիւծի մորթը ձախ թեւին վրայ եւ գլուխը աջ դարձած: Աջ ձեռքով բռնած է ճիւղ մը, որ դէպի գլուխը կ'երկարի. իսկ ձախ ձեռքով բռնած է լախտ մը դէպի վեր: — Կշիռ 25·3 կրամ: ՀՁ·

156

157 - 9 BMC-1108.

Թիւ 156ի պէս: Կշիռ 26·9 կրամ:

158 բ· - 6 BMC-1109, RIC-1379, C-224.

(Տես թիւ 247):

Արէս սաղաւարտով, մերկ, սփածանելիով մը որ ետեւը կը ծփայ. կը քալէ աջ: Աջ ձեռքը ունի նիզակ մը, որ դէպի աջ բռնած է: Ձախ կողմը, ուսին վրայ, յաղթութեան խորհրդանշաններ:

Կշիռ 24·2 կրամ: ՀԱ·

159 - 9 BMC-1113, RIC-1380, C-225.

Թիւ 158ի պէս: Կշիռ 25·3 կրամ: ՀԱ·

160 a. - 1 BMC- էջ 564, RIC-1390, C-236.

Թիւ 158ի պէս: ՀԱ·

160 - RIC-1381, C-226.

Թիւ 158ի պէս: ՀԱ·

161 բ· - 7 BMC-1115, RIC-1386.

Արէս սաղաւարտով եւ զինուորական զգեստով աջ կանգնած եւ նիզակը աջ ձեռքով դէպի վար բռնած: Ձախ ձեռքը կը հանգչի կլոր վահանի մը վրայ, որ գետինն է: Կշիռ 23·1 կրամ: ՀԱ·

162 - 3 BMC- էջ 564, RIC-1383, C-231.
Թիւ 161ի պէս։ ՀՍ·

163 - 4 BMC- էջ 564.
Թիւ 161ի պէս։ ՀՍ·

164 - 6 BMC- էջ 564, RIC-1384, C-232.
Թիւ 161ի պէս։ ՀՍ·

165 - 8 BMC- էջ 564, RIC-1385.
Թիւ 161ի պէս։ ՀՍ·

166 բ· - 6 BMC-1116, RIC-1397, C-250. Տես Թիւ 44։
Յաղթանակը թեւաւոր, մինչեւ մէջքը մերկ, կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը աջ։ Ձախ ձեռքով բռնած է կլոր վահան մը, որուն վրայ գրուած է VIC-AVG եւ վահանը դրուած է արմաւենիի բունին վրայ։ Աջ ձեռքը կախ։
Կշիռ 25·1 կրամ։ ՀՍ·

167 - 9 BMC-1118, RIC-1396, C-249.
Թիւ 166ի պէս։ Կշիռ 21·2։ ՀՍ·

168 - 1 BMC- էջ 564, RIC-1398, C-251.
Թիւ 166ի պէս։ ՀՍ·

169 - 4 BMC- էջ 564, RIC-1399, C-252.
Թիւ 166ի պէս։ ՀՍ·

170 բ· - 4 BMC-1120, RIC-1408, C-332.
Յաղթանակը, թեւաւոր, տաուեւոր կանգնած՝ գլուխը աջ եւ հանդիպահայեաց։ Երկու ձեռքերով բռնած է յաղթութեան խորհրդանշաններ դէպի վար եւ աջ։ Իր առջեւ, աջ նստած է գերի մը՝ խոյրով եւ անդրավարտիքով, տխուր կերպարանքով, ծնօտը ձախ ձեռքին յեցած, աջ ձեռքը գետնի վրայ։ Ձախ ձեռքը կլոր վահանի մը մօտ։ Գրութիւնը՝ VICT. AVG. TR. P. IIII. IMP. II. COS. II. — S. C.
Կշիռ 26·7 կրամ։ ՍԿ·

171 - 6 BMC-1121, RIC-1410, C-335.
Թիւ 170ի պէս։ Կշիռ 24·4 կրամ։ ՍԿ·

172 - 1 BMC- էջ 565, RIC-1409, C-334.
Թիւ 170ի պէս։ 24·2 կրամ։ ՍԿ·

173 - 4 BMC- ՀԶ 565.
Թիւ 170ի պէս։ ՍԿ·

173 a բ· - 1 BMC- ՀԶ 564, RIC-1402, C-256.
Թիւ 144ի պէս։
Կշիռ՝ 24·37։ Պարիսի Թանգ· ՍԿ·

173 b - 1 BMC- ՀԶ 564, RIC-1407, C-258.
Թիւ 173¹ի պէս։ ՍԿ·

173 c - 4 BMC- ՀԶ 564.
Թիւ 173¹ի պէս։ ՍԿ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164 — ՕԳՈՍՏՈՍ 165

L. AVREL VERVS AVG. ARMENIACVS — TR. P. V. IMP. II. COS. II. — S. C.

174 - 6 BMC-1253, RIC-1420, C-182.
(Տես Թիւ 158 եւ 247։)
Թիւ 158ի պէս․ Գրութիւնը՝ TR. POT. V. IMP. II. COS. II. — S. C.
Կշիռ 25·5 կրամ։ ՀՍ·

175 - 10 BMC- ՀԶ 585, RIC-1421, C-184.
Թիւ 174ի պէս։ ՀՍ·

176 ա, բ· - 9 BMC- ՀԶ 585, RIC-1424, C-186.
Հռոմ ձախ կը յառաջանայ, ձեռքն ունենալով յաղթանակը եւ յաղթութեան խորհրդանշաններ։ ՀՍ·
Գրութիւն՝ TR. POT. V. IMP. II. COS. II. — S. C. Կշիռ 25·5 կրամ, Պարիսի Թանգարան։

176

177 ա, բ· - 10 BMC-1259, RIC-1427.

Ղուկիոս Վերոս, զինուորական զգեստով կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ, աջ ձեռքը վեր բարձրացուցած եւ ձախով բռնած ուղղահայեաց նիզակ մը: Ձախին երկու դրօշակներ, զարդարուած արծիւներով եւ դափնիով: Աջին երկու վաշտադրօշներ, զարդարուած դափնիով եւ յաղթանակով: Գրութիւնը՝ TR. POT. V. IMP. II. COS. II. — S. C.

Կշիռ 26·1 *կրամ:* ՍԿ·

178 - 9 BMC-1256.

Թիւ 177*ի պէս: Կշիռ* 29·6 *կրամ:*

179 - 9 BMC-1257, RIC-1426, C-188.

Թիւ 177*ի պէս, բայց բոլոր դրօշակները զարդարուած արծիւներով:*

Կշիռ 28·1 *կրամ:* ՀԱ·

ՕԳՈՍՏՈՍ 165 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. IMP. III. COS. II. — S. C.

180 բ· - 6 BMC-1271, RIC-1432, C-193. *Տես Թ·* 184:

Պարթեւաստան, խոյրով եւ անդրավարտիքով, ձեռքերը ետին կապուած՝ նստած է գետինը՝ դէպի աջ վահանի մը վրայ, եւ յաղթութեան խորհրդանշաններու առջեւ վեցանկիւն վահան մը: Գրութիւնը՝ TR. POT. V. IMP. III. COS. II. — S. C.

Կշիռ 23·89 *կրամ: Պարիսի Թանգ·* ՍԿ·

181 - 9 BMC-1272, RIC-1434, C-195.

Թիւ 180ի պէս, բայց իր առջեւն ունի կապարճ մը եւ աղեղ մը։ Կշիռ 25·2 կրամ։ ՍԿ·

182 ա, բ· - 7 BMC-1274, RIC-1430, C-191.

Պարթեւաստան, խոյրով եւ անդրավարտիքով ձախ նստած վահանի մը վրայ։ Աջ ձեռքը ծնօտին եւ աջ ծունկը վեր բարձրացուցած. առջեւը պատերազմական յաղթութեան խորհրդանշաններ։ Կշիռ 24·1 կրամ։

Գրութիւնը՝ TR. POT. V. IMP. III. COS. II. — S. C. ՍԿ·

182

183 - 9 BMC- էջ 588, RIC-1430, C-190.

Թիւ 182ի պէս։ ՍԿ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165 — ԱՄԱՌ 166

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VI. IMP. III. COS. II. — S. C.

184 ա, բ· - 6 BMC-1298, RIC-1440, C-199.

184

Պարթեւաստան, խոյրով եւ անդրավարտիքով գետինը աջ նստած, ձեռքերը կապուած ետին եւ ձախ ծունկը վեր քաշուած: Ետեւը ձախին յաղթանակի խորհրդանիշեր եւ գետինը վեցանկիւն վահան մը: Գրութիւնը՝ TR. POT. VI. IMP. III. COS. II. — S. C.

Կշիռ 25·8 *կրամ:* ՍԿ·

185 - 9 BMC-1301, RIC-1441.

Թիւ 184*ի պէս:* ՍԿ·

186 - 7 BMC- *էջ* 594.

Թիւ 184*ի պէս:*

187 - 6 BMC- *էջ* 594, RIC-1443, C-201.

Թիւ 184*ի պէս, բայց Պարթեւաստանի առջեւ կապարճ եւ աղեղ եւ նաեւ ձուաձեւ վահան մը: Գրութիւնը՝* TR. POT. VI. IMP. III. COS. II. — S. C. ՍԿ·

188 - 7 BMC- *էջ* 594, RIC-1444.

Թիւ 187*ի պէս:*

189 - 6 BMC-1300, RIC-1447, C-204.

Թիւ 184*ի պէս, բայց Պարթեւաստանի ետեւը ձուաձեւ վահան, իսկ առջեւը կապարճ, աղեղ եւ վեցանկիւն վահան: Կշիռ* 26·1 *կրամ:* ՍԿ·

190 ա, բ· - 6 BMC-1302, RIC-1438, C-197.

Յաղթանակը, թեւաւոր, առուեւոր, կանգնած հանդիպահայեաց գլուխը ձախ: Աջ ձեռքը կը հանգչի յաղթութեան խորհրդանշանի մը վրայ: Ձախով բռնած է արմաւենի մը, որ վեր եւ դէպի աջ կ՚եր-կարի: Գրութիւնը՝ TR. POT. VI. IMP. III. COS. II. — S. C. *Կշիռ* 29·0 *կրամ:* ՀՍ·

190

191 ա, բ· - 6 BMC-1303, RIC-1454.

Յաղթանակը խոյրով, թեւաւոր ձախ կը թռչի։ Երկու ձեռքով բռնած է դափնեպսակ մը։ Գրու-թիւնը՝ VICT. AVG. TR. POT. VI. IMP. III. COS. II. — S. C.

Կշիռ 22·1 *կրամ։* ՍԿ·

191

192 - 8 BMC-1304, RIC-1453.

Թիւ 191*ի պէս։* ՍԿ·

193 - 6 BMC- *էջ* 595, RIC-1451, C-341.

Թիւ 191*ի պէս, բայց գրութիւնը՝* VICT. AVG. TR. P. VI. COS. — S. C. ՀԱ·

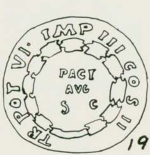
194 - 7 BMC-1304, RIC-1452, C-342.

Թիւ 191*ի պէս։* ՀԱ·

195 ա, բ· - 6 BMC-1297.

Գրութիւնը երեք գծի վրայ PACI AVG SC *դափնիով շրջապատուած եւ շուրջանակին մէջ* TR. POT. VI. IMP. III. COS. II.

Կշիռ 26·7 *կրամ։* ՃՀ·

195

196 - 7 BMC- էջ 594, RIC-1437, C-125.
Թիւ 195ի պէս: ՇՀ.

ԱՄԱՌ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. POT. VI. IMP. IIII. COS. II. — S. C.

197 բ. - 6 BMC-1308, RIC-1456, C-206.
Թիւ 76ի պէս, վահանին գրութիւնը՝ VIC-PAR *է:*
Կշիռ 25·9 կրամ: ՍԿ.

198 - 7 BMC-1313, RIC-1457, C-207.
Թիւ 197ի պէս: Կշիռ 28·0 կրամ: ՍԿ.

199 - 6 BMC-1314, RIC-1460. *Տես Թիւ 129:*
Յաղթանակը թեւաւոր, ոտուեւոր ձախ կը քալէ: Երկարած աջ ձեռքով բռնած է պսակ մը եւ ձախով արմաւենի մը, որ ձախ ուսին կ'երկարի:
Կշիռ 28·1 կրամ: ՍԿ.

200 ա, բ. 6 BMC- էջ 597, RIC-1455, C-205.
Ա. կողմի գրութիւնը՝ L. VERVS. AVG. ARM. PARTH. MAX. MEDIC.

Մարկոս Աւրելիոս եւ Ղուկիոս Վերոս քառաձի կառքին մէջ ձախ կ'ընթանան, Աւրելիոս կը բռնէ արծուանշան մական մը, իսկ Վերոս դափնիի ճիւղ մը: ՇՀ.
Կշիռ 28·0 կրամ, Պարիսի Թանգ.

200

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167

L. VERVS. AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. POT. VII. IMP. IIII. COS. III. — S. C.

201 Բ· - 6 BMC-1324, RIC-1461, C-209.
Թիւ 129ի պէս: Կշիռ 24·2 կրամ, Պարիսի Թանգ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167 — ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168

L. VERVS. AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. POT. VIII. IMP. IIII. COS. III. — S. C.

202 - 14 BMC- էջ 603, RIC-1466, C-211.
Թիւ 129ի պէս: ՀԱ·

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168

L. VERVS. AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. POT. VIII. IMP. V. COS. III. — S. C.

203 Բ· - 6 BMC-1341, RIC-1479. Տես թիւ 84:
Հաւասարութիւնն տաւեւոր, նստած ցած նստարանի մը վրայ: Աջ ձեռքով բռնած է կշիռ մը եւ ձախով ամաթեղջիւրը:
Կշիռ 22·3 կրամ: ՀԱ·

204 - 6 BMC-1342, RIC-1478, C-213.
Թիւ 201ի պէս: Կշիռ 23·5 կրամ: ՀԱ·

205 Բ· - 6 BMC-1343, RIC-1476, C-103. Թիւ 83:
Բախտը տաւեւոր, նստած ձախ՝ ցած նստարանի վրայ: Աջ ձեռքով բռնած ղեկը, որ գետինը դրուած է եւ ձախով ամաթեղջիւրը: Մակագրութեան մէջ գրուած է· FORT. RED. Կշիռ 24·3 կրամ: ՀԱ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168 — ՅՈՒՆՈՒԱՐ 169

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. POT. VIII IMP. V. COS. III. — S. C.

206 - 6 BMC- էջ 608, RIC-1484, C-214.
Թիւ 203ի պէս: ՀԱ·

207 - 6 BMC- էջ 608, RIC-1486, C-216.

Թիւ 203ի պէս, բայց առանց IMP. VIIII. *ի:* ՀՍ·

208 - 6 BMC-1355, RIC-1483, C-105.

Թիւ 205ի պէս, եւ FORT. RED. *դրութեամբ· Կշիռ 26·5 կրամ:* ՀՍ·

ԱՆԿԱՆՈՆ ԴՐԱՄՆԵՐ, ԱՌԱՆՑ ԹՈՒԱԿԱՆԻ

209 - 8 BMC- էջ 609, RIC-1493, C-114.

Ա· կողմը L. AVREL VERVS ARMENIACVS —

Բ· կողմը INDVLGENTIA AVG. C. (*առանց* S. C.*ի*)

Ներողամտութիւնը (Indulgentia) *ձախ նստած՝ աջ ձեռքը կ'երկարէ բռնելով մական մը:* ՍԿ·

210 - 8 BMC- էջ 609, RIC-1494, C-174.

Ա· կողմը L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Վրէժխնդրութիւնը (Nemesis) *աջ կանգնած, քօղը կը քաշէ եւ բռնած է անօրոշ առարկայ մը: Գրութիւնը՝* S. C. ՍԿ·

211 - 6 BMC- էջ 609, RIC-1495.

Ա· կողմը L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Բարեպաշտութիւնը (Pietas) *կանգնած հանդի-պահայեաց՝ գլուխը ձախ: Ձախ ձեռքով բռնած է տուփ մը խունկ եւ կը բարձրացնէ աջ ձեռքը խորանի վրայ կրակին:*

Գրութիւնը՝ PIETAS. S. C. ՍԿ·

212 - 6 BMC- էջ 609.

Նոյնը, բայց Ա· կողմի գրութիւնը՝ L. AVREL VERVS AVG. ARMENIACVS

213 - 6 BMC- էջ 609.

Թիւ 211ի պէս, բայց Ա· կողմի գրութիւնը՝ L. VERVS AVG. ARMENIACVS MAX.

Բ· կողմը PIETAS (*առանց* S. C.*ի*):

214 - 6 BMC-1358.

Ա. կողմը L. AVREL VERVS AVG. ARMENIACVS.

Բ. կողմը TR. POT. XIX. IMP. II. COS. III. — S. C.

Նախախնամութիւնը (Providentia) *տուներ, կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ: Աջ ձեռքով բռնած է ցուպ մը, որ գետին դրուած երկրագունդին կը հասնի: Ձախով ուղղահայեաց մական մը:*

Դրամին Բ. կողմը կոխուած է Մարկոս Աւրելիոսի դրամի կնիքով:

ՄԻՋԱԿ ՊՂԻՆՁՆԵՐ

(Dupondius)

ԱՇՈՒՆ 163 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 163

L. AVREL VERVS AVG. ARMENIACVS — TR. POT. III. IMP. II. COS. II. — S. C.

215 - 14 BMC- *էջ* 565, RIC-1366, C-11.

Հայաստան նստած գետնի վրայ ձախ, հայկական խոյրով եւ հագուստով: Ծնօտը կը յենու աջ ձեռքին եւ ձախ բազուկը ետեւը: Ձախ կողմը ուղղահայեաց զինանշաններ եւ երկու կլոր վահաններ: Աջ կողմը յաղթանակի նշաններ, աղեղ եւ կլոր ու ձուաձեւ վահաններ: Ստորաբաժնին մէջ ARMEN.

Այս դրամի գոյութիւնը տարակուսական է:

216 - 14 BMC- *էջ* 565. *տես թիւ* 156:

Հերակլէս կանգնած մերկ՝ հանդիպահայեաց, առիւծի մորթը ձախ թեւին վրայ եւ գլուխը աջ դարձած: Աջ ձեռքով բռնած ճիւղ մը, որ դէպի գլուխը կ՚երկարի, իսկ ձախով բռնած է լախտ մը դէպի վեր:

217 ա, բ. - 14 BMC-1123, RIC-1382, C-227.
(*Տես թիւ* 247):

Արէս սաղաւարտով, մերկ՝ ափածանելիով մը, որ ետեւը կը ծփայ, կը քալէ աջ: Աջ ձեռքն ունի նիզակ մը, որ դէպի աջ բռնած է: Ձախ կողմը, ուսին վրայ, պատերազմական նշաններ:

Գրութիւն՝ TR. P. IIII. IMP. II. COS. II. — S. C.

Կշիռ 11·6 կրամ. Պարիսի Թանգարան: ՀՍ·

217

218 բ· - 14 BMC- էջ 565, RIC-1387, C-233.

(Տես Թիւ 95:)

Արէս սաղաւարտով եւ զինուորական հագուստով՝ աջ կանգնած եւ նիզակը աջ ձեռքով դէպի վար բռնած: Ձախ ձեռքը կը հանգչի կլոր վահանի մը վրայ, որ գետինն է:

Կշիռ 10·28 կրամ, Պարիսի Թանգարան· ՀՍ·

219 - 17 BMC- էջ 565, RIC-1388, C-236. ՀՍ·

Թիւ 218ի պէս:

220 բ· - 14 BMC-1124, RIC-1400, C-253.

(Տես Թիւ 44:)

Յաղթանակը թեւաւոր, մինչեւ մէջքը մերկ, կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը աջ: Ձախ ձեռքով բռնած է կլոր վահան մը, որուն վրայ գրուած է VIC-AVG եւ վահանը դրուած արմաւենիի մը բունին վրայ: Աջ ձեռքը կախ: Կշիռ 14·5 կրամ: Բրիտ· Թանգարան: ՀՍ·

221 - 17 BMC- էջ 565, RIC-1401, C-254. ՀՍ·

Թիւ 220ի պէս:

222 բ· - 14 BMC-1125, RIC-1373, C-160.

(Տես Թիւ 150:)

Ղուկիոս Վերոս զինուորական հագուստով նստած ձախ՝ աթոռի մը վրայ, որ զետեղուած է ամպիոնին վրայ։ Աջ ձեռքով պսակ մը կը դնէ Սոյեմոսի գլուխը եւ ձախ ձեռքը վար կախուած է։ Սոյեմոս, ձախ կանգնած՝ աջ ձեռքով պսակը կը յարմարցնէ գլխուն։ Ամպիոնին վրայ կան երեք զինուորականներ, մէկը աջ կողմը ձախ կանգնած, միւսը ետեւը կանգնած եւ հանդիպահայեաց եւ երրորդը ձախին աջ կանգնած նիզակով։ Գրութինը՝ TR. P. IIII. IMP. II. COS. II — S. C. եւ ստորարաժնին մէջ՝

REX ARMEN — DAT

Կշիռ 11·4 կրամ։ Բրիտ. Թանգարան։ ՀՁ·

223 ք· - 14 RIC-1411, C-333.

Յաղթանակը թեւաւոր, ասուեւոր, կանգնած հանդիպահայեաց եւ գլուխը աջ։ Երկու ձեռքերով բռնած է յաղթութեան նշաններ դէպ ի վար եւ աջ։ Իր առջեւ աջ նստած է գերի մը խոյրով եւ անդրավարտիքով, տխուր կերպարանքով, ծնօտը ձախ ձեռքին յեցած, աջ ձեռքը գետնի վրայ։ Ձախ ձեռքին մօտ կլոր վահան մը՝ Գրութինը՝

VIC. AVG. TR. P. IIII. IMP. II. COS. II. — S. C.

Կշիռ 9·75 կրամ։ Պարիսի Թանգարան։ ՀՁ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164 — ՕԳՈՍՏՈՍ 165

L. AVREL. VERVS AVG. ARMENIACVS — TR. P. V. IMP. II. COS. II. — S. C.

224 - 14 BMC- էջ 586, RIC-1415, C-109.

(Տես թիւ 83)։

Բախտը ձախ նստած եւ բռնած ղեկ մը եւ ամաթեղջիւրը։ Գրութինը՝ FORT. RED. TR. P. V. IMP. II. COS. II. — S. C. ՀՍ·

225 - 14 BMC- էջ 586, RIC-1419, C-121. Թիւ 279։

Առատաձեռնութիւնը ձախ կանգնած եւ բռնած արակոս եւ ամաթեղջիւրը։ Գրութինը՝ LIBERAL. AVG. TR. P. V. IMP. II. COS. II. — S. C. ՀՍ·

226 - 14 BMC-1260.

(Տես *Թիւ* 247:)

Կշիռ 12·8 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀԱ·

227 - 15 BMC- *էջ* 586, RIC-1422, C-185.

Թիւ 247*ի մէջ:* ՀԱ·

228 - 17 BMC- *էջ* 586.

Թիւ 247*ի մէջ:*

229 ա, բ· - 14 BMC-1262, RIC-1425, C-187.

Հռոմ՝ տղաւարտով, զինուորական զգեստով, աջ ոտքը ձախին եաեւ, ձախ կը քալէ: Երկարած աջ ձեռքով բռնած է Յաղթանակը եւ ձախով յաղթութեան նշաններ ուղղահայեաց, եւ ձախ ուսին: Գրութիւնը՝ TR. POT. V. IMP. II. COS. II. — S. C.

Կշիռ՝ 10·3 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀԱ·

229

230 բ· - 14 BMC-1263, RIC-1428, C-189.

(Տես *Թիւ* 177:)

Ղուկիոս Վերոս զինուորական հագուստով կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ, աջ ձեռքը վեր բարձրացուցած եւ ձախով բռնած ուղղահայեաց նիզակ մը: Ձախին երկու զինանշաններ, զարդարուած արծիւներով ու դափնիով: Աջին երկու զինանշաններ զարդարուած դափնիով եւ Յաղթանակով: Գրութիւնը՝ TR. POT. V. IMP. II. COS. II. — S. C.

Կշիռ՝ 15·0 *կրամ: Պարիսի Թանգ.* ՀԱ·

ՕԳՈՍՏՈՍ 165 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. V. IMP. III. COS. II. — S. C.

231 բ· - 14 BMC-1275, RIC-1435, C-196.
(*Տես թիւ* 184։)

Պարթեւատան, խոյրով եւ անդրավարտիքով, ձեռքերը ետին կապուած՝ գետին նստած է դէպ ի աջ, վահանի մը վրայ եւ յաղթութեան նշաններու առջեւ։ Ձախ ծունկը վեր քաշուած եւ առջեւն ունի վեցանկիւն վահան մը։ Գրութիւնը՝ TR. POT. V. IMP. III. COS. II. — S. C.

Կշիռ՝ 12·8 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ·

232 - 9 BMC- էջ 588.
Թիւ 184*ի պէս։*

233 բ· - 18 BMC-1276, RIC-1431, C-192.
(*Տես թիւ* 182։)

Պարթեւատան, խոյրով եւ անդրավարտիքով ձախ նստած, վահանի մը վրայ։ Ձեռքերը ետեւը՝ աջ ծունկը վեր բարձրացուցած. առջեւն ունի պատերազմական յաղթութեան նշաններ։

Կշիռ՝ 11·9 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ·

234 բ· - 14 RIC-1436.
(*Տես թիւ* 124։)

Յաղթանակը աջ կանգնած, վահան մը կը գետեղէ արմաւենիի բունին վրայ։ Վահանին վրայ գրութիւնը՝ VIC. PAR. ՀՍ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165 — ԱՄԱՌ 166

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VI. IMP. III. COS. II. — S. C.

235 ա. բ· - 17 BMC-1305.
(*Տես թիւ* 190։)

Յաղթանակը թեւաւոր, առուեւոր, կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ։ Աջ ձեռքը կը հանգչի յաղթութեան նշանի մը վրայ։ Ձախով բռնած

է արմաւենի մը, որ վեր դէպի աջ կ՚երկարի: Գերի մը նստած աջ՝ յաղթութեան նշանին առջեւ:

կշիռ 13·3 կրամ: Բրիտ. Թանգ.

235

236 - 15 BMC-1306.

Թիւ 235ի պէս:

կշիռ 9·4 կրամ: Բրիտ. Թանգ.

237 - 14 BMC- էջ 595, RIC-1449, C-283.

Թիւ 235ի պէս, բայց գերիի տեղ վահան մը:

238 - 17 BMC- էջ 595, RIC-1450, C-284.

Թիւ 237ի պէս:

239 - 14 BMC- էջ 595, RIC-1439, C-198.

Թիւ 237ի պէս, բայց գրութիւնը՝
TR. POT. VI. IMP. III. COS. II. — S. C. ՀԱ·

240 Բ· - 14 BMC- էջ 596, RIC-1445, C-202.

(Տես թիւ 184:)

Պարթեւաստան, խոյրով, անդրավարտիքով գետնը աջ նստած, ձեռքերը ետեւը կապուած եւ ձախ ծունկը վեր քաշուած: Ետեւը ձախին յաղթանակի նշաններ եւ գետինը վեցանկիւն վահան մը: Գրութիւնը՝ TR. POT. VI. IMP. III. COS. II. — S. C.

կշիռ 10·9 կրամ: Հեղինակի հաւաքածոյին մէջ: ՀԱ·

ԱՄԱՌ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. POT. VI. IMP. IIII. COS. II. — S. C.

241 - 14 BMC-1315, RIC-1458, C-208.

Թիւ 76ի պէս։

Կշիռ 10·4 կրամ։ Բրիտ· Թանգ· ՀԱ·

242 - 14 BMC- *էջ* 597.

Թիւ 241ի պէս, բայց Յաղթանակի գլուխը ձախ։

243 - 6 BMC- *էջ* 597.

Թիւ 242ի պէս։

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. POT. VII. IMP. IIII. COS. III. — S. C.

244 - 14 BMC-1326, RIC-1462, C-210. *Տես* 129։

Յաղթանակը թեւաւոր, տաուեւոր, ձախ կը քալէ։ Երկարած աջ ձեռքով բռնած է պսակ մը եւ ձախով արմաւենի մը, որ կ'երկարի ձախ ուսին։

Կշիռ 11·2 կրամ։ Բրիտ· Թանգ· ՀԱ·

245 - 14 BMC- *էջ* 600.

Թիւ 184ի պէս։

246 - 14 BMC- *էջ* 600, RIC-1465, C-301.

Յաղթութեան երեք նշաններ։ ՀԱ·

(*Տես թիւ* 285։)

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167 — ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VIII. IMP. IIII. COS. III. — S. C.

247 ա, բ· - 14 BMC-1340, RIC-1470, C-306.

Կշիռ 13·3 կրամ։ Բրիտ· Թանգ· ՀԱ·

247

248 - 14 BMC- ՀՉ 603, RIC-1467, C-212.

Թիւ 129*ի պէս:*

Գրութիւնը TR. POT. VIII. IMP. IIII. COS. II. — S. C. ՀՍ·

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168

L. VERVS AVG. ARMENIACVS —
TR. POT. VIII. IMP. V. COS. III. — S. C.

249 Բ· - 14 BMC-1344, RIC-1480.

Տես թիւ 84*:*

Հաւատարմութիւնը աստուեր, նստած ցած նստարանի մը վրայ: Աջ ձեռքով բռնած է կշիռ մը եւ ձախով ամաթեղջիւր մը:

Կշիռ 11·7 *կրամ: Բրիտ· Թանգ·* ՍԿ·

250 - 14 BMC-1344 A.

Թիւ 129*ի պէս:*

Կշիռ 10·7 *կրամ: Բրիտ· Թանգ·*

251 - 14 BMC- ՀՉ 605, RIC-1477, C-104.

Թիւ 83*ի պէս: Գրութիւնը* TR. POT. VIII. IMP. V. COS. II. — S. C. *եւ սարքարաժնին մէջ* FORT. RED. ՀՍ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168 — ՅՈՒՆՈՒԱՐ 169

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. —
TR. POT. VIIII. IMP. V. COS. III. — S. C.

252 - 14 BMC- ՀՉ 508, RIC-1485, C-215.

Թիւ 84*ի պէս:* ՀՍ·

ԱՆԿԱՆՈՆ ԴՐԱՄՆԵՐ

253 - 14 BMC- ՀՉ 610.

Ա· կողմը L. AVREL VERVS AVG. ARMENIACVS.

Բ· կողմը TR. P. XIX. IMP. II. COS. III. — S. C.

Թիւ 217*ի պէս, բայց Բ· կողմը կոխուած Մ· Աւրելոսի դրամի կնիքով:*

254 - 3 BMC- էջ 610.

Ա. կողմը L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Բ. կողմը VENVS — S. C.

Աստղիկը դափնեպսակ, ձախ կանգնած, բռնած խնձոր մը եւ մական մը։

ՓՈՔՐ ՊՂԻՆՁՆԵՐ (AS)

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 163 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164

L. VERVS AVG. ARMENIACVS — TR. P. IIII. IMP. II. COS. II. — S. C.

255 ա, բ. - 1 BMC-1127, RIC-1377, C-222.

Արէս սաղաւարտով եւ զինուորական հագուստով ձախ կը քալէ։ Երկարած աջ ձեռքին մէջ բռնած է Յաղթանակը եւ ձախին՝ յաղթութեան նշաններ ձախ ուսին վրայ։ Սուրի պատեանը ձախ կողմը։

Գրութիւն՝ TR. P. IIII. IMP. II. COS. II. — S. C.

Կշիռ 10 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.* ՀԱ.

255

256 - 2 RIC-1378, C-223.

Թիւ 255*ի պէս։* ՀԱ.

257 բ. - 6 BMC- էջ 566, RIC-1376, C-181.

Տես Թիւ 300։

Հռոմ նստած ձախ՝ զրահի եւ վահանի վրայ։ Ձախ ձեռքը կ'երկարէ Վերոսի, որ անոր առջեւ կանգնած է դէպի աջ։ Հռոմ բռնած է նիզակ մը աջ ձեռքով եւ Վերոս մագաղաթ մը։ Գրութիւնը՝

TR. POT. III. IMP. II. COS. II. — S. C.

Կշիռ 11·73 *կրամ։ Պարիսի Թանգ.* ՀԱ.

258 բ· - 6 BMC-1128, RIC-1193, C-243.

Յաղթանակը, թեւաւոր եւ առուեւոր, ձախ կ'ընթանայ։ Երկարած աջ ձեռքին մէջ ունի դափնեպսակ մը, եւ ձախին արմաւենիի ճիւղ մը, որ դէպի ուս կ'երկարի։ Կշիռ 10·8 *կրամ։ Բրիտ. Թանգարան* ՀՍ·

259 - 1 BMC- *էջ* 566, RIC-1392, C-242.

Թիւ 258*ի պէս։* ՀՍ·

260 - 2 BMC- *էջ* 566, RIC-1394, C-244.

Թիւ 258*ի պէս։* ՀՍ·

261 - 4 BMC- *էջ* 566, RIC-1395, C-245.

Թիւ 258*ի պէս։* ՀՍ·

262 - 3 BMC- *էջ* 566, RIC-1395, C-245.

Թիւ 258*ի պէս։* ՀՍ·

263 - 7 BMC-1129.

Թիւ 258*ի պէս։* ՀՍ·

264 - 10 BMC-1130.

Թիւ 258*ի պէս։*

Կշիռ 9·6 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ·

265 բ· - 1 BMC-1131, RIC-1404, C-257.

(*Տես թիւ* 58։)

Ղուկիոս Վերոս, զինուորական հագուստով, ձիու վրայ, քառասմբակ աջ կ'արշաւէ։ Աջ ձեռքին նիզակը կ'ուղղէ թշնամիին։ Թշնամին՝ Հայաստանը՝ խոյրով եւ անդրավարտիքով, ձիուն տակ աջ կկզած է եւ գլուխը դէպի ձախ եւ ետ դարձուցած։

Կշիռ 11·0 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.* ՍԿ·

266 - 4 BMC-1133, RIC-1405, C-259.

Թիւ 265*ի պէս։*

Կշիռ 11·1 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.* ՍԿ·

267 - 6 BMC-1134.

Թիւ 265*ի պէս։*

Կշիռ 12·2 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.* ՍԿ·

268 - 9 BMC- *էջ* 567, RIC-1406, C-260.

Թիւ 265*ի պէս՝*

269 - 8 BMC- էջ 567, RIC-1407, C-261.

Թիւ 265ի պէս: ՍԿ·

270 բ· - 1 BMC-1135, RIC-1364, C-9.

Հայաստան, խոյրով, հագած վառուակ եւ անդրա–վարտիք, գետնի վրայ ձախ նստած, ծնօտը աջ ձեռ–քին կը հանգչի եւ ձախ թեւը կախուած ետեւը: Ձախ կողմը կը տեսնուին ուղղահայեաց գինանշաններ եւ երկու կլոր վահաններ: Աջ կողմը յաղթանակի նշան–ներ ուղղահայեաց, եւ նաեւ աղեղ ու կլոր եւ երկար վահաններ: Ստորաբաժնին մէջ գրուած՝ ARMEN.

Կշիռ 11·5 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

271 - 2 BMC-1137, RIC-1367, C-12.

Թիւ 270ի պէս:

Կշիռ 8·0 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

272 - 5 BMC-1138, RIC-1368, C-13.

Թիւ 270ի պէս:

Կշիռ 10·6 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

273 - 6 BMC-1137, RIC-1365, C-10.

Թիւ 270ի պէս:

Կշիռ 12·3 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164 — ՕԳՈՍՏՈՍ 165

L. VERVS AVG. ARMENIACVS —
TR. P. V. IMP. II. COS. II. — S. C.

274 բ· - 4 BMC-1264, RIC-1412, C-106.

(Տես թիւ 83:)

Բախտը տուեւոր, ձախ նստած ցած աթոռի վրայ: Աջ ձեռքով բռնած է նաւի ղեկը որ գետնին դրուած է եւ ձախով բռնած ամաթեղջիւրը: Գրու–թիւնը՝ FORT. RED. TR. P. V. IMP. II. COS. II. — S. C.

Կշիռ 11·0 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

275 - 1 BMC- էջ 587, RIC-1413, C-107.

Թիւ 274ի պէս: ՀՍ·

276 - 6 BMC-1265, RIC-1414, C-108.

Թիւ 274ի պէս:

Կշիռ 11·1 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ·

277 բ· - 4 BMC-1268, RIC-1418, C-122.
(*Թիւ* 279):

Ազատաձեռնութիւնը ստուեւոր, կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ: Աջ ձեռքով բռնած սրակն եւ ձախով ամաթեղջիւրը: Գրութիւնը՝
LIBERAL AVG. TR. P. V. IMP. II. COS. II. — S. C.

Կշիռ 11·0 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ·

278 - 1 BMC- *էջ* 587, RIC-1416, C-119.

Թիւ 277ի պէս: ՀՍ·

279 ա, բ· - 6 BMC-1269, RIC-1417, C-120.

Թիւ 277ի պէս:

Կշիռ 9·98 *կրամ: Պարիսի Թանգ.* ՀՍ·

279

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165 — ԱՄԱՌ 166

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VI. IMP. III. COS. II. — S. C.

280 բ· - 6 BMC-1307, RIC-1448, C-282.
(*Տես թիւ* 190:)

Յաղթանակը, թեւաւոր ստուեւոր, կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ: Աջ ձեռքը կը հանգչի յաղթութեան նշանի մը վրայ: Ձախով բռնած է արմաւենի մը, որ վերը՝ դէպի վեր եւ աջ կ'երկարի:

Կշիռ 11·3 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ·

281 բ· - 9 BMC- Հջ 596, RIC-1446, C-203.

Տես թիւ 184:

Պարթեւաստան խոյրով եւ անդրավարտիքով գետինը դէպի աջ, ձեռքերը ետեւը կապուած եւ ձախ ծունկը վեր քաշուած: Ետեւը՝ ձախին յաղթանակի նշաններ եւ գետինը վեցանկիւն վահան մը: Գրութիւնը՝ TR. POT. VI. IMP. III. COS. II. — S. C.

Ամերիկեան Դրամագիտական Միութեան Թանգարան: ՀՍ·

282 - 8 BMC- Հջ 596.

Թիւ 281ի պէս: ՀՍ·

ԱՄԱՌ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. POT. VI. IMP. IIII. COS. — S. C.

283 - 14 BMC- Հջ 597, RIC-1459.

Յաղթանակը, կէս-տասուեւոր, հանդիպահայեաց, գլուխը աջ, բռնած է արմաւենի մը եւ անոր վրայ կը գետեղէ վահան մը, որուն վրայ գրուած է VIC-PAR: *Այս դրամին գոյութիւնը տարակուսական է:*

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. POT. VII. IMP. IIII. COS. III. — S. C.

284 - 6 BMC-1327, RIC-1463, C-299.

Հռովմ, սաղաւարտով, զրահաւոր, նստած ձախ՝ զրահի վրայ: Ձախ ձեռքին նիզակ մը ուղղահայեաց եւ աջ ձեռքով բռնած Ղուկիոս Վերոսի աջ ձեռքը: Վերոս աջ կանգնած է զինուորական հագուստով, Հռովմի առջեւ եւ ձախ ձեռքն ունի մագաղաթ մը: Հռովմի ձախ ոտքը կը հանգչի երկրագունդի վրայ:

Կշիռ 11·5 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՍԿ·

285 ա, բ· - 6 BMC-1329.

Երեք պատերազմական նշաններ, իւրաքանչիւրին տակ գերի մը: Ձախ կողմինը աջ դարձած է.

մէջտեղինը առաջ կը նայի, իսկ աջ կողմինը ձախ դարձած է:

Կշիռ 13·3 կրամ: Բրիտ. Թանգ.

285

286 - 6 BMC-1330, RIC-1464, C-300.

Թիւ 285ի պէս, բայց առանց գերիներու:

Կշիռ 9·1 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ԱԿ.

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167 — ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VIII. IMP. IIII. COS. III. — S. C.

287 բ. - 6 BMC- էջ 603, RIC-1468, C-304.

Տես թիւ 217:

Արէս սաղաւարտով, մերկ՝ սփածանելիով մը, որ ետեւը կը ծփայ՝ կը քալէ աջ: Աջ ձեռքը ունի նիզակ մը, որ դէպի աջ բռնած է: Ձախ կողմը, ուսին վրայ, պատերազմական նշաններ:

Կշիռ 10·92 կրամ: Պարիսի Թանգ. ՀԱ.

288 - 8 BMC- էջ 603, RC-1469, C-305.

Թիւ 287ի պէս: ՀԱ.

289 - 10 BMC- էջ 603.

Թիւ 287ի պէս: ՀԱ.

290 - 6 BMC- էջ 604, RIC-1472, C-319.

Հռովմ ձախ նստած զրահի եւ վահանի վրայ: Աջ ձեռքը կ'երկարէ Ղուկիոս Վերոսի, որ կանգնած է

իր աջեւ: Հռոմ բռնած է Նիզակ մը, իսկ Վերոս զալարուած մաղաղաթ մը: ՍԿ·

291 - 6 BMC- էջ 604, RIC-1474, C-321.

Թիւ 285ի պէս: ՀՁ·

292 - 8 BMC- էջ 604, RIC-1475, C-322.

Թիւ 285ի պէս: ՀՁ·

293 - 6 BMC- էջ 604.

Թիւ 285ի պէս, բայց առանց գերիներու:

300 ա, բ· - 10 BMC- էջ 604, RIC-1473, C-320.

Հռոմ ձախ նստած զրահի վրայ: Սուրի պատեանը իր քովը, եւ նիզակը բռնած: Աջեւը կանգնած է Վերոսը, զինուորական հագուստով, նիզակը ձեռքը Հռոմի կը ներկայացնէ Յաղթանակը երկրագունդին վրայ: Հռոմի ետեւը կայ վահան մը:

Կշիռ 11·50 կրամ: Պարիսի Թանգ· ՀՁ·

300

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168

L. VERVS AVG. ARMENIACVS —
TR. P. VIII IMP. V. COS. III. — S. C.

301 - 6 BMC- էջ 605, RIC-1481, C-323.

Արէս ձախ կը քալէ, քովը սուրի պատեանը եւ կը բռնէ Յաղթանակը եւ պատերազմի նշաններ: ՍԿ·

302 - 6 BMC- էջ 605, RIC-1482, C-324.

Հռոմ նստած ձախ զրահի եւ վահանի վրայ, աջ ձեռքը կ'երկարէ Ղուկիոս Վերոսի, որ կանգնած

է իր առջեւ: Հռովմ բռնած է նիզակ մը եւ վերոս դալարուած մագաղաթ մը:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168 — ՅՈՒՆՈՒԱՐ 169

L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. VIII. IMP. V. COS. III. — S. C.

302 a - 6 BMC- էջ 608, RIC-1488, C-325.

Հռովմ ձախ կանգնած, ոտքը սաղաւարտին վրայ, եւ բռնած Յաղթանակը եւ նիզակ մը:

303 - 6 BMC- էջ 609, RIC-1487, C-217.

Հաւատարմութիւնը ձախ նստած, բռնելով կէռ մը եւ ամաթեղջիւրը: Գրութիւնը՝ TR. POT. VIIII. IMP. V. COS. III. — S. C. ՀԱ·

304 ա, բ· - 7 BMC-1357.

Անոնա՝ տուուեար, կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ: Աջ ձեռքով բռնած տախտակ մը եւ ձախով թիակ մը, որ կը շեղի դէպի վեր: Ձախին նաւի ցռուկը, գրուան մը՝ ցորենի հասկիկներով լի:

կշիռ 9·5 կրամ: Բրիտ· Թանգ·:

304

305 - 6 BMC- էջ 609, BMC-1489, C-326. ՀԱ·
Թիւ 304ի պէս:

306 - 9 BMC- էջ 609, RIC-1490, C-327. ՀԱ·
Թիւ 304ի պէս:

ՂՈՒԿԻՈՍ ՎԵՐՈՍԻ ՅՈՒՆԱԳԻՐ ԴՐԱՄՆԵՐԸ

Ինչպէս Տրայանոսի քանի մը հազուագիւտ դրամներուն վրայ, նոյնպէս Ղուկիոս Վերոսի սակաւաթիւ դրամներուն վրայ կը տեսնենք Հայաստանի անունը յունական տառերով:

Այս փոքր, բայց շատ արծաթախառն դրամները կոխուած են Արեւելքի մէջ, գուցէ Աղեքսանդրիոյ եւ թերեւս նաեւ Եգեսիոյ մէջ: Կը կշռեն 11—14 *կրամ:*

310 ա, բ. - Milne *թիւ* 3691: Dattari *թիւ* 3744:

Ա. կողմը՝ *Ղուկիոս Վերոսի կիսանդրին ձախ դարձած եւ դափնեպսակ: Գրութիւնը՝* Λ AVPIΛI OCOVHPOCCE (ΛOVKIOC AVPHΛIOC OVHPOC CEBACTOC)

Այսինքն՝ Ղուկիոս Աւրելիոս Վերոս Սեբաստոս:

Բ. կողմը՝ *Պատերազմական զգեստներ. սաղաւարտ, երեսի ծածկոցով եւ կրծապանակ: Երկու կողմը զոյգ խաչաձեւուած հաւկթաձեւ վահաններով եւ երկու գեղարդներով: Վարը, գերին աջ նստած է եւ ձեռքերը ետեւը կապուած: Կը կրէ հայկական գդակ մը: Գերիին գլուխը ետ դարձած է եւ դէպի ձախ կը նայի: Գրութիւնը ձախին վարէն վեր՝* APME *եւ աջին՝ վերէն վար* NIA, *այսինքն՝* APMENIA:

Դաշտին մէջ ձախին եւ աջին L *եւ* E *գրերը, որ կը նշեն* 164—5 *թուականը: Այս դրամէն քանի մը հատ կը գտնուին զանազան թանգարաններու մէջ:*

310

311 - *Հաւանական է որ նոյն դրամը, բայց կիսանդրին առանց դափնեպսակի, գոյութիւն ունի, բայց անծանօթ է հեղինակին։*

312 ա, բ․ - Macdonald *էջ* 480, Poole *էջ* 169։

Ա․ կողմը՝ *Ղուկիոս Վերոսի կիսանդրին մերկ, աջ դարձած։ Գրութիւնը՝* Λ AVPHΛIOΣ OYHPOΣ CEB
(ΛOVKIOC AYPHΛIOC OYHPOC CEBACTOC)

Այսինքն՝ Ղուկիոս Վերոս Աւրելիոս Սեբաստոս։

Բ․ կողմը՝ *Թիւ* 310*ի պէս։*

Այս դրամէն բաւական թուով կը գտնուի զանազան թանգարաններու մէջ։

312

313 ա, բ․ - Poole *էջ* 172, *Թիւ* 1389։

Թիւ 312*ի պէս, բայց Վերոսի գլուխը դափնեպսակ։*

Բ․ կողմը *Թիւ* 310*ի պէս։*

Թիւ 312*ի նման սակաւադիւտ։*

313

314 ա, բ. - Dattari *Թիւ* 3692:

Ա. կողմը՝ *Թիւ* 312*ի պէս, եւ գրութիւնը՝* Λ AVPHΛI OYHPOΣ CEB
(ΛOVKIOC AYPHΛIOC OYHPOC CEBACTOC)

Բ. կողմը՝ *Թիւ* 310*ի պէս: — Թիւ* 312*ի նման սակաւագիւտ:*

314

315 բ. - *Թիւ* 314*ի պէս, բայց կիսանդրին դափ-նեպսակ: — Թիւ* 312*ի նման սակաւագիւտ:*

316 Head *էջ* 305:

Ա. կողմը՝ *Վերոսի կիսանդրին ձախ, դափնե-պսակով եւ կրծապանակով: Գրութիւնը՝* AV KAI Λ AYPHΛ OYHPOC APMENI
(AVTOKPATOP KAICAP ΛOYKIOC AYPHΛIOΣ OYHPOC APMENIOC)

Այսինքն՝ ինքնակալ կեսար Ղուկիոս Աւրե-լիոս Վերոս Հայաստանի յաղթող:

Բ. կողմը՝ *Երիտասարդ Դիոնիսոս ձախ կանգ-նած, զարդարուած որթատունկի տերեւներով հա-գած շապիկ մը եւ վերարկու մը ու բարձր կօշիկ-ներ, բռնած է գաւաթ մը յովազին վրայ, որ կը հանգչի ոտքին տակ: Ձախ բազուկը կը հանգչի նիզակի վրայ: Գրութիւնը՝* OVATEI PHNΩN (OYA TEIPHNΩN)

Այսինքն՝ Թիաթիրայի ժողովուրդին:

Այս դրամը շատ հազուադիւտ է:

Այս յուճարքէն դրութեամբ դրամներ նկարագրուած են հետեւեալ գրքերու մէջ.

1. J. G. Milne, Catalogue of Alexandrian Coins, Oxford, 1933.

2. G. Dattari, Numi Augg. Alexandiri, Cairo, MDCCCCI.

3. G. Macdonald, Hunterian Collection, III, 1905.

4. R. S. Poole, British Museum Catalogue of Greek Coins. Alexandria. (1933)

5. B. V. Head, British Museum Catalog of Greek Coins, Lydia. (Rep. 1964)

Ծանօթ.

294—299, 307—309 եւ 317—324 թիւերը հաշուէ դուրս մնացած են:

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՄԱՐԿՈՍ ԱԻՐԵՂԻՈՍԻ ՈՍԿԻ ԴՐԱՄՆԵՐԸ
(AUREUS)

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 163 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164

ANTONINVS AVG. ARMENIACVS —
P. M. TR. P. XVIII. IMP. II. COS. III.

325 ա. բ. - 6 BMC-269, RIC-89.

(Տես թիւ 44 գծագրութիւնը):

Յաղթանակը, թեւաւոր, ասուեւոր կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը աջ, վահանը կը զետեղէ արմաւենիի բունին վրայ: Վահանին վրայի խորագիրը VIC-AVG.

Կշիռ 7·3 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՍԿ.

325

326 - 10 BMC-270, RIC-90.

Թիւ 325ի պէս:

Կշիռ 7·35 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՍԿ.

327 - 4 BMC-268, RIC-88, C-467.

Թիւ 325ի պէս:

Կշիռ 7·3 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՍԿ.

328 - 5 BMC-267, RIC-88.

Թիւ 325ի պէս։
Կշիռ 7·2 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՍԿ.

M. ANTONINVS AVG. ARMEN. P. M. — TR. P. XVIII. COS. III.

329 - 10 BMC-277, RIC-116, C-855.

Յաղթանակը թեւաւոր, մինչեւ մէջքը մերկ, կանգնած, հանդիպահայեաց եւ գլուխը աջ դարձած։ Բռնած է վահան մը, որ կը դնէ արմաւենիի վրայ։
Կշիռ 7·3 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀԱ.

M. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS — TR. P. XVIII. COS. III.

330 - 10 BMC- էջ 422. *Թիւ 329ի պէս։*

M. ANTONINVS AVG. ARMEN. P. M. — TR. P. XVIII. IMP. II. COS. III.

331 - 9 BMC- էջ 422.
Թիւ 329ի պէս, բայց ի դրութենէն։

332 - 10 BMC- էջ 422.
Թիւ 329ի պէս, բայց ի դրութենէն։

333 ա, բ. - 10 BMC-278, RIC-86, C-11.
(Տես թիւ 38 գծագրութիւնը)։

333

Հայաստան հագած կրկնոց եւ անդրավարտիք, որ մինչեւ ոլոքը կը հասնի, կոնաձեւ գլխարկով, տխուր կերպարանքով գետինը նստած։ Ծնօտը աջ ձեռքին մէջ եւ արմուկը կը հասնի աջ ծունկին։ Ձախ

ձեռքը աղեղին եւ կապարճին վրայ· ետեւը յաղթանակի խորհրդանշաններ։ Գրութիւնը նոյնը, բայց տողաբաժինին մէջ ARMEN։

Կշիռ 7·3 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. Սկ.

334 - 9 BMC- էջ 423, RIC-83, C-5.

Թիւ 333ի պէս, բայց առանց յաղթանակի նշաններու։ Ձախ կողմը ձռւաձեւ վահան մը ու վաշտադրօշ մը։ Սկ.

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164 — ՕԳՈՍՏՈՍ 165

ANTONINVS AVG. ARMENIACVS — TR. P. XIX. IMP. II. COS. III.

335 բ· - 10 BMC-364, RIC-129.

Յաղթանակը թեւաւոր, կանգնած հանդիպահայեաց, մինչեւ մէջքը մերկ, գլուխը աջ։ Աջ ձեռքով բռնած է դրոց մը եւ ձախը՝ կլոր վահանը կը դնէ արմաւենիին վրայ։ Վահանին վրայ գրուած է VIC-AVG.

Կշիռ 7·3 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. Սկ.

336 - 4 BMC - էջ 434, RIC-127, C-475.

Թիւ 335ի պէս։ Սկ.

337 - 5 BMC- էջ 434, RIC-130.

Թիւ 335ի պէս։ Սկ.

338 - 9 BMC- էջ 434, RIC-128.

Թիւ 335ի պէս։ Սկ.

339 - 5 BMC - էջ 434.

Թիւ 335ի պէս, բայց Ա. կողմի գրութիւնը՝ M. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS. Սկ.

340 - 9 BMC- էջ 433, RIC-131.

(Տես թիւ 345 եւ թիւ 417 գծագրութիւնը)։

Երջանկութիւնը (Felicitas) *տաւեւոր, կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ։ Աջ ոտքը կը հանգչի երկրագունդին վրայ։ Երկարած աջ ձեռքով բռնած է պատգամաւորի դրօշը* (Caduceus) *եւ ձախ ձեռքով ալ ամաթեղջիւրը։* Սկ.

ՕԳՈՍՏՈՍ 165 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165

M. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS — TR. P. XIX. IMP. III. COS. III.

341 բ· - 10 BMC-375, RIC-136, C-479.

Թիւ 340ի պէս։
Կշիռ 7·1 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

342 - 6 BMC-374, RIC-134, C-477.

Թիւ 340ի պէս։
Կշիռ 7·2 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

343 - 9 BMC- էջ 436, RIC-137, C-480.

Թիւ 340ի պէս։ ՀՍ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165 — ԱՄԱՌ 166

M. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS — TR. P. XX. IMP. III. COS. III.

344 բ· - 10 BMC-398, RIC-156, C-987.

(Տես թիւ 438 գծագրութիւնը)։

Յաղթանակը թեւաւոր, ասուեւոր եւ խոյրով, ձախ կը թռչի։ Ձեռքերուն մէջ բռնած է դափնի մը։ Գրութիւնը՝ VICT. AVG. TR. P. XX. COS. III.

Կշիռ 7·2 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՍԿ·

345 բ· - 10 BMC-393, RIC-154.

Թիւ 340ի պէս։
Կշիռ 7·2 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

346 - 6 BMC- էջ 439, RIC-153, C-489.

Թիւ 345ի պէս։ ՀՍ·

ԱՄԱՌ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. XX. IMP. IIII. COS. III.

347 - 7 BMC- էջ 440, RIC-158, C-989.

Թիւ 344ի պէս։ ՍԿ·

348 բ· - 9 BMC-411, RIC-165.

(Տես թիւ 438ի դծագրութիւնը) :

Թիւ 344ի պէս, բայց գրութիւնը՝ VICT. AVG TR. P. XX. IMP. IIII. COS. III.

Կշիռ 7·35 կր·　　ՍԿ·

349 - 10 BMC- Հջ 442.

Թիւ 348ի պէս :

350 ա, բ· - 10 BMC-405, RIC-160, C-877.

Յաղթանակը, թեւաւոր, մերկ մինչեւ մէջքը, կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը աջ: Աջ ձեռքով բռնած արմաւենիի ճիւղ մը ուղղահայեաց. ձախ ձեռքը կլոր վահանի մը վրայ, որ զետեղուած է արմաւենիի բունին վրայ եւ կը կրէ խորագիրը VIC-PAR.

Կշիռ 7·25 կրամ: Բրիտ. Թանգ.　　ՀԱ·

350

351 - 3 BMC- Հջ 441, RIC-162.

Թիւ 350ի պէս :　　ՍԿ·

352 - 9 BMC-404, RIC-161.

Թիւ 350ի պէս :　　ՀԱ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. XXI. IMP. IIII. COS. III.

353 բ· - 10 BMC- Հջ 434, RIC-167.

(Տես թիւ 75 դծագրութիւնը) :

Առատաձեռնութիւնը (Liberalitas) տունեւոր, ձախ կանգնած: Աջ ձեռքով արտակոը վեր՝ խոկ

ձախով ամաթեղջիւրը բռնած։ Գրութիւնը՝ CONG. AVG. IIII. TR. P. XXI. IMP. IIII. COS. III.

Կշիռ 7·3 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՍԿ·

354 - 9 BMC- էջ 445, RIC-166, C-77.

Թիւ 353ի պէս։ ՍԿ·

355 բ· - 3 BMC- էջ 443, RIC-173.

Թիւ 350ի պէս։

Կշիռ 7·3 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՍԿ·

356 - 9 BMC- էջ 444, RIC-174, C-883.

(Թիւ 358ի պէս)։

Յաղթանակը, թեւաւոր, աառւեւոր, ձախ կը քալէ։ Երկարած աջ ձեռքով բռնած է դափնի մը եւ ձախով արմաւենիի ճիւղ մը, որ դէպի ձախ ուսը կ'երկարի։ Կշիռ 7·1 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՍԿ·

357 - 10 BMC- էջ 446.

Թիւ 356ի պէս։

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167 — ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. XXII. IMP. IIII. COS. III.

358 ա. բ· - 7 BMC-457, RIC-180.

Թիւ 356ի պէս։

Կշիռ 7·2 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

358

359 - 6 BMC- էջ 449.

Թիւ 357ի պէս։ ՀՍ·

360 - 8 BMC- էջ 449, RIC-173, C-894.

Թիւ 357ի պէս։ ՀՍ·

361 - 9 BMC- էջ 449, RIC-174, C-894.

Թիւ 357ի պէս: ՀՍ·

362 - 6 BMC- էջ 449,RIC-182.

Թիւ 357ի պէս, բայց գրութիւնը՝ TR. POT. XXII. IMP. IIII. COS. III. ՍԿ·

363 - 7 BMC- էջ 449.

Թիւ 362ի պէս: ՍԿ·

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. XXII. IMP. V. COS. III.

364 ա, բ· - 6 BMC-458, RIC-183, C-207.

Բախտը ուղեւոր, ձախ նստած ցած նստարանի մը վրայ: Աջ ձեռքով բռնած է գետինը դրուած ղեկը, և ձախով ամաթեղջիւրը:

Գրութիւնը՝ FORT. RED. TR. P. XXII. IMP. V.

Ստորաբաժինին մէջ COS. III.

Կշիռ 7·34 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

364

365 - 9 BMC- էջ 449, RIC-184.

Թիւ 364ի պէս: ՀՍ·

366 բ· - 9 BMC-466, RIC-190, C-900.

(Տես թիւ 84 դձագրութիւնը):

Հաւատարութիւնը ուղեւոր, ձախ նստած ցած նստարանի վրայ: Աջ ձեռքով բռնած է կշիռը, և ձախով ամաթեղջիւրը:

Կշիռ 7·3 կրամ: Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

367 - 6 BMC-465, RIC-189, C-898.
Թիւ 366ի պէս։
Կշիռ 7·2 կրամ։ Բրիտ· Թանգ· ՀՍ·

368 - 9 BMC- էջ 450, RIC-187, C-897.
Թիւ 364ի պէս, բայց գրութիւնը՝ TR. P. XXII. IMP. V. COS. III. ՍԿ·

369 - 6 BMC-471, RIC-194, C-903.
Թիւ 358ի պէս։ Կշիռ 7·3 կրամ։ ՀՍ·

370 - 7 BMC- էջ 451, RIC-196.
Թիւ 369ի պէս։ ՀՍ·

371 - 9 BMC- էջ 451, RIC-195, C-904.
Թիւ 369ի պէս։ ՀՍ·

372 - 9 BMC- էջ 451, RIC-193, C-902.
Թիւ 369ի պէս, բայց Յաղթանակը՝ փոխանակ
Թիւ 369ի պէս։ ՀՍ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 169

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. XXIII. IMP. V. COS. III.

373 - 9 BMC-486, RIC-208, C-905.
Թիւ 369ի պէս, բայց Յաղթանակը՝
աջ կը քալէ։ ՀՍ·

ՄԱՐԿՈՍ ԱՒՐԵԼԻՈՍԻ ԱՐԾԱԹ ԴՐԱՄՆԵՐԸ

(DENARIUS)

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 163 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164

ANTONINVS AVG. ARMENIACVS — P. M. TR. P. XVIII. IMP. II. COS. III.

400 ա. բ· - 1 BMC-261, RIC-91, C-468.
Արէս սաղաւարտով եւ զինուորական զգեստով աջ կանգնած։ Աջ ձեռքին մէջ դէպ ի վար բռնած է

նիզակ մը եւ ձախ ձեռքով վահան մը, որ գետինը դրուած է։ Կշիռ 3·5 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ.

400

401 - 6 BMC-264, RIC-92, C-469.
Թիւ 400ի պէս։
Կշիռ 3·3 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ.

402 - 9 BMC-266.
Թիւ 400ի պէս։
Կշիռ 3·5 կրամ։ Բրիտ. Թանգ.

403 բ· - 9 BMC-275.
(*Տես Թիւ* 334)։

Հայաստան հաղած կրկնոց եւ անդրավարտիք, որ մինչեւ ոլոքը կը հասնի, գլուխը գլխարկով, տխուր կերպարանքով նստած գետնի վրայ։ Ծնօտը յեցած է աջ ձեռքին, իսկ արմուկը աջ ծունկին։ Աջ կողմը ձախ ձեռքը աղեղին եւ կապարճին վրայ։ Ձախ կողմը դրօշակը, որ դէպի ձախ կը հակի եւ ձուաձեւ վահան մը։ Մակագրութիւնին մէջ՝ ARMEN.

Կշիռ 3·4 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ.

404 - 1 BMC-271, RIC-78, C-8.
Թիւ 403ի պէս։
Կշիռ 3·5 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ.

405 - 6 BMC-274, RIC-79, C-7.
Թիւ 403ի պէս։
Կշիռ 3·3 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ.

406 - 10 BMC-276, RIC-82.
Թիւ 403ի պէս։
Կշիռ 3·2 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ.

407 - 8 BMC- էջ 422, RIC-85, C-6.
Թիւ 403ի պէս։ ՀԱ·

408 - 7 BMC- էջ 422.
Թիւ 403ի պէս։ ՀԱ·

M. ANTONINVS AVG. ARMEN. P. M. —
TR. P. XVIII. IMP. II. COS. III.

409 - 10 BMC- էջ 422.
Հանճարը ձախ կանգնած. աջ ձեռքին զոհապնա-կով ընծայ կը մատուցանէ խորանին վրայ, եւ ձախ ձեռքով բռնած է ցորենի հասկ մը։ Գրութիւնը՝
TR. P. XVIII. COS. III.

410 - 6 BMC- էջ 422, RIC-93, C-470.
(Տես թիւ 329)։
Թիւ 400ի պէս։ ՀԱ·

411 - 1 BMC- էջ 422, RIC-119, C-869.
Թիւ 400ի պէս։ ՀԱ·

412 - 6 BMC- էջ 422, RIC-120, C-868.
Թիւ 400ի պէս։ ՀԱ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164 — ՕԳՈՍՏՈՍ 165

ANTONINVS AVG. ARMENIACVS —
TR. P. XIX. IMP. II. COS. III.

413 - 1 BMC-357, RIC-123, C-472.
Թիւ 400ի պէս։
Կշիռ 3·2 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀԱ·

414 - 6 BMC-356, RIC-124, C-473.
Թիւ 400ի պէս։
Կշիռ 3·4 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀԱ·

415 - 4 BMC- էջ 433.
Թիւ 400ի պէս։ ՀԱ·

416 ա. բ. - 6 BMC-359, RIC-125, C-474.
(Հունձք) Աննոնա (Annona) *ասուեւոր, ձախ կանգնած, երկու ձեռքով ամաթեղջիւրի պարունա-*

կութիւնը կը պարզէ ձախին դրուած դրուանի մը մէջ։ Աջ ոտքը կը հանգչի երկրագունդի վրայ։

Կշիռ 3·5 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀԱ·

416

417 ա. բ· - 6 BMC-361, RIC-132, C-476.

Երջանկութիւնը տուեւոր, հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ։ Աջ ոտքը դրած երկրագունդի վրայ եւ իր երկարած աջ ձեռքով բռնած է պատգամաւորի գրօշը (caduceus) եւ ձախով՝ ամաթեղջիւրը։

Կշիռ 3·4 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՍԿ·

417

418 - 10 BMC-362, RIC-133.

Թիւ 417ի պէս։

419 բ· - 6 BMC-366, RIC-122, C-9.

Թիւ 403ի պէս։

Կշիռ 3·3 կրամ։ ՀԱ·

420 - 1 BMC-365, RIC-121, C-10.

Թիւ 403ի պէս։

Կշիռ 3·2 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀԱ·

ՕԳՈՍՏՈՍ 165 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165

M. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS — TR. P. XX. IMP. III. COS. III.

421 ա. բ. - 6 BMC-368, RIC-138, C-481.

Հռոմ, սաղաւարտով, տունիկաւոր, նստած ձախ ցած նստարանի վրայ: Երկարած աջ ձեռքով բռնած է Պալլասի արձանը (Palladium) *եւ ձախով՝ կարճ նիզակ մը, ուղղահայեաց: Քովը կը տեսնուի կլոր վահան մը:*

Կշիռ 3.4 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ.

421

422 - 10 BMC-370, RIC-139, C-482.

Թիւ 421*ի պէս:*

Կշիռ 3.2 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ.

423 - BMC- *էջ* 435, RIC-140, C-483.

Թիւ 421*ի պէս:*

Ա. կողմը գլուխը ձախ, դափնեպսակ եւ զրահապատ: ՀՍ.

424 բ. - 6 BMC-371, RIC-142, C-484.

Հունձքը Աննոնա (Annona) *տունիկաւոր, հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ: Աջ ձեռքով բռնած երկու ցորենի հասկեր դէպ ի վար, գրուանի եւ ցորենի վրայ: Ձախ ձեռքին մէջ ամաթեղջիւր: Աջին, ոտքերուն առջեւ, նաւի մը ցռուկը:*

Կշիռ 3.4 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ.

425 - 8 BMC- *էջ* 435.

Թիւ 424*ի պէս:* ՀՍ.

426 - 10 BMC-373.

Թիւ 424ի պէս։

Կշիռ 2·8 կրամ։ Բրիտ· Թանգ· ՀՍ·

427 - 10 BMC- *էջ* 435, RIC-143, C-485.

Թիւ 424ի պէս· բայց առանց նաւի ցռուկի։ ՀՍ·

428 - BMC- *էջ* 435.

Թիւ 424ի պէս, բայց Ա· կողմը գլուխը ձախ, դափնեպսակ եւ առուեւոր։

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165 — ԱՄԱՌ 166

M. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS — TR. P. XX. IMP. III. COS. III.

429 - 6 BMC-392, RIC-155, C-490.

Թիւ 421ի պէս։

Կշիռ 3·2 կրամ· Բրիտ· Թանգ· ՀՍ·

430 - 10 BMC- *էջ* 439, RIC-150, C-486.

Թիւ 416ի պէս։ ՀՍ·

431 - 6 BMC- *էջ* 439, RIC-151, C-487.

Թիւ 424ի պէս։ ՀՍ·

432 - 6 BMC- *էջ* 439, RIC-152, C-488.

(Տես Թիւ 416)։

Հունձք (Աննոնա) ձախ կանգնած, ամաթեղջիւրը կը պարպէ գրուանի մէջ։ ՀՍ·

433 ա, բ· - 6 BMC-394, RIC-144, C-408.

Առատ(աձեռն)ութիւնը առուեւոր, ձախ կանգնած։ Աջ ձեռքով բռնած է տախտակը եւ ձախով ամաթեղջիւրը։ Գրութիւնը՝ LIB. AVG. III. TR. P. XX. COS. III.

Կշիռ 3·4 կրամ։ Բրիտ· Թանգ· ՀՍ·

433

434 ա. բ· - 6 BMC-395, RIC-146, C-437.

Խաղաղութիւնը ձախ կանգնած, աջ ձեռքով բռնած ճիւղ մը, իսկ ձախով ամաթեղջիւրը: Գրու-թիւնը՝ PAX. AVG. TR. P. XX. COS. III.

Կշիռ 3·5 կրամ: Բրիտ· Թանգ· ՀԱ·

434

435 - 10 BMC- *էջ* 439, RIC-147.

Թիւ 434ի պէս: ՀԱ·

436 ա, բ· - 6 BMC-397, RIC-148, C-463.

Բարեպաշտութիւնը քօղով, ասուեւոր, ձախ կանգնած: Աջ ձեռքի գոհապնակով ընծայ կը մատու-ցանէ խորանի մը առջեւ: Ձախ ձեռքով տուփ մը բռնած է: Գրութիւնը՝ PIETAS AVG. TR. P. XX. COS. III.

Կշիռ 3·5 կրամ: Բրիտ· Թանգ· ՀԱ·

436

437 - 10 BMC- *էջ* 440.

Թիւ 435ի պէս: ՀԱ·

438 ա, բ· - 6 BMC-399, RIC-157, C-988.

Յաղթանակը թեւաւոր, ասուեւոր, ուշադրա-կաւոր գլխարկով, ձախ կը թռչի: Երկու ձեռքով բռնած է բաց դափնեպսակ մը: Գրութիւնը՝ VICT. AVG. TR. P. XX. COS. III.

Կշիռ 3 կրամ: Բրիտ· Թանգ· ԱԿ·

438

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. XX. IMP. III. COS. III.

439 - 6 BMC- Հմմ 440.

Թիւ 434ի պէս: ՀԱ·

440 բ· - 6 BMC- Հմմ 400, RIC-149, C-464.

Թիւ 436ի պէս:

Կշիռ 3·5 կրամ: Բրիտ· Թանգ· ՀԱ·

ԱՄԱՌ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. XX. IMP. IIII. COS. III.

441 բ· - 6 BMC-403, RIC-159, C-435.

Թիւ 434ի պէս, բայց գրութիւնը՝ TR. P. XX. IMP. IIII. COS. III.

Ստորաբաժինին մէջ PAX

Կշիռ 3·7 կրամ: ՀԱ·

442 - 6 BMC-406, RIC-163, C-878.

(Տես թիւ 76 գծագրութիւնը):

Յաղթանակը կանգնած հանդիպահայեաց, մինչեւ մէջքը մերկ, գլուխը աջ: Աջ ձեռքով բռնած է արմաւենի մը եւ ձախը յեցած կլոր վահանի մը վրայ, որ դրուած է արմաւենիի բունին վրայ: Վահանին վրայի խորագիրը՝ VIC-PAR.

Կշիռ 3·2 կրամ: Բրիտ· Թանգ· ՀԱ·

443 - 7 BMC-407, RIC-163, C-878.

Թիւ 442ի պէս։

Կշիռ 3·4 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ.

444 - 8 BMC- *էջ* 441.

Թիւ 442ի պէս։ ՀՍ.

445 - 8 BMC- *էջ* 441.

Թիւ 442ի պէս, բայց Յաղթանակը ձախ դարձած։

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. XXI. IMP. IIII. COS. III.

446 բ· - 9 BMC-438.

(Տես թիւ 449 դծագրութիւնը)

Հաւատարութիւնը աստուեւոր, ձախ կանգնած։ Աջ ձեռքով բռնած է կշիռը եւ ձախով առատութեղջիւրը։

Կշիռ 3·5 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ.

447 - 6 BMC-435, RIC-175, C-882.

Թիւ 446ի պէս։ Կշիռ 2·9 կրամ։ ՀՍ.

448 ա, բ· - 6 BMC-442, RIC-170, C-881.

Նախախնամութիւնը աստուեւոր, ձախ կանգնած. աջ ձեռքով բռնած է ցուպ մը երկրագունդին վրայ եւ ձախով ուղղահայեաց մական մը։

Կշիռ 3·2 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ.

448

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167 — ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. XXII. IMP. IIII. COS. III.

449 ա, բ· - 6 BMC-453, RIC-178, C-892.

Թիւ 446ի պէս։

Կշիռ 3·4 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

449

450 բ· - 6 BMC-456, RIC-176, C-890.

Թիւ 448ի պէս։

Կշիռ 3·1 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

451 - 6 BMC- *էջ* 448, RIC-177, C-891.

Բախտը նստած ձախ։

Այս դրամին գրութեան վրայ տարակոյս կայ։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. XXII. IMP. V. COS. III.

452 - 6 BMC-459, RIC-185, C-208.

(Տես թիւ 364ի գծագրութիւնը)

Բախտը ասուեւոր, ձախ նստած ցած նստարանի վրայ։ Աջ ձեռքով բռնած է գետինը դրուած ղեկը եւ ձախով ամաթեղջիւրը։ Գրութիւնը՝ FORT. RED. TR. P. XXII. IMP. V.

Ստորաբաժինին մէջ COS. III.

Կշիռ 3·6 կրամ. Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

453 բ· - 6 BMC-463, RIC-192, C-901.

Հաւասարութիւնը, ասուեւոր, կանգնած հանդի-պահայեաց, գլուխը ձախ։ Աջ ձեռքով բռնած է կշիռը եւ ձախով ամաթեղջիւրը։

Կշիռ 3·7 կրամ. Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

454 - 6 BMC-467, RIC-199, C-899.

Հաւասարութիւնը աստուեւոր, ձախ նստած ցած աթոռի մը վրայ: Աջ ձեռքով բռնած է կշիռը եւ ձախով ամաթեղջիւրը:

Կշիռ 3·2 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀԱ·

455 բ· - 6 BMC-470, RIC-186, C-896.

Թիւ 450*ի պէս:*

Կշիռ 3·1 *կրամ:* ՀԱ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 169

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. — TR. P. XXIII. IMP. V. COS. III.

456 բ· - 6 BMC-484, RIC-205, C-209.

Թիւ 452*ի պէս:*

Կշիռ 3·5 *կրամ:* ՀԱ·

457 - 6 BMC-487, RIC-209, C-906.

Թիւ 454*ի պէս:*

Կշիռ 3·5 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀԱ·

ՊՂԻՆՁԷ ԴՐԱՄՆԵՐ

ԽՈՇՈՐ ՊՂԻՆՁ — ՍԵՍՏԵՐՑ (Sestertius)

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 163 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164

M. AVREL. ANTONINVS AVG.
ARMENIACVS P. M. —
TR. P. XVIII. IMP. II. COS. III — S. C.

500 - 6 BMC-1088, RIC-861, C-838.

(Տես 511*):*

Արէս աջ կանգնած, զինուորական հագուստով եւ սաղաւարտով, բռնած նիզակ մը ուղղահայեաց եւ դէպի վար աջ ձեռքին մէջ: Ձախ ձեռքը կը հանգչի գետինը դրուած վահանի մը վրայ:

Կշիռ 20·07 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀԱ·

501 - 6 BMC-1089.

Թիւ 500ի պէս, բայց առանց P. M. *գրերու։*

Կշիռ 30·54 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.*

502 - 7 BMC-1090, RIC-862.

Թիւ 501ի պէս։

Կշիռ 23·72 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.*

503 - 9 BMC- *էջ* 560, RIC-863.

Թիւ 502ի պէս։ ՀՍ.

504 - 8 BMC- *էջ* 560, RIC-889, C-795.

Թիւ 502ի պէս, բայց գրութիւնը՝ TR. POT. XVIII. IMP. II. COS. III. — S. C. ՀՍ.

505 - 9 BMC- *էջ* 560, RIC-888.

Թիւ 504ի պէս, նոյն գրութեամբ։ ՀՍ.

506 ա. բ. - 6 BMC-1091, RIC-874, C-846.

Միներվա սաղաւարտաւոր եւ ասուեւոր, կանգ-նած հանդիպահայեաց գլուխը ձախ եւ աջ ձեռքին ճիւղ մը ուղղահայեաց։ Ձախ ձեռքը կը հանգչի վահանի մը վրայ։ Ուղղահայեաց նիզակը կը յենու ձախ բազուկին վրայ։ Առանց P. M. *գրերու։*

Կշիռ 22·69 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ.

506

507 - 9 BMC- *էջ* 560.

Հանճարը մերկ ձախ կանգնած վառած խարանի մօտ եւ բռնած գոհապնակ եւ ցորենի ծիլ մը։

508 ա. բ. - 6 BMC-1092, RIC-890, C-984.

Թեւաւոր Յաղթանակը, ասուեւոր կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը աջ, երկու ձեռքերով

բռնած՝ աջ ու վեր ուղղուած զինանշաններ։ Իր առջեւ նստած գերին, խոյրով եւ անդրավարտիքով, եւ գլուխը յեցած դէպի ձախ՝ աջ ձեռքին, որ գետին կռթնած է։ Յաղթանակի առջեւ երբեմն զինանշան կամ վահան։

Գրութիւնը՝ VICT. AVG. TR. P. XVIII. IMP. II. COS. III. — S. C.

Կշիռ՝ 26·55 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՍԿ.

508

509 բ· - 9 BMC-1095, RIC-891, C-985.

Թիւ 508ի պէս, բայց գերիին առջեւ կանգուն զինանշան մը։

Ա. կողմը՝ M. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS. ՍԿ.

Կշիռ՝ 24·74 կրամ։ Բրիտ. Թանգ.

510 - 9 BMC- էջ 560, RIC-886, C-985.

Յաղթանակը աջ կանգնած կը բռնէ վահան մը, որ արմաւենիի ծառին կռթնած է։

Այս դրամը յիշատակուած է Cohenի կողմէ, բայց անոր գրութիւնը տարակուսական է։ ՍԿ.

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164 — ՕԳՈՍՏՈՍ 165

M. AVREL. ANTONINVS AVG.
ARMENIACVS P. M. —
TR. POT. XIX. IMP. II. COS. III. — S. C.

511 բ· - 6 BMC-1229, RIC-898, C-796.

Արէս, սաղաւարտով եւ զինուորական հագուս-տով կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը աջ։ Աջ

ձեռքին մէջ բռնած ուղղահայեաց նիզակ մը եւ ձախ ձեռքը կը հանգչի ձուաձեւ վահանի մը վրայ որ գետինը դրուած է:

Կշիռ՝ 29·10 կրամ: Բրիտ· Թանգ· ՀՍ·

512 - 10 BMC-1232.

Թիւ 511ի պէս:

Կշիռ՝ 25·94 կրամ: Բրիտ· Թանգ·

513 - 9 RIC-899.

Թիւ 511ի պէս:

514 - 6 BMC-1233, RIC-901, C-798.

(Տես 515):

Հաւատարմութիւնը ատուեւոր կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ: Աջ ոտքը կը հանգչի երկրագունդին վրայ եւ աջ ձեռքով բռնած է թեւաւոր օձաձեւ գաւազանը եւ ձախ ձեռքով ամաթեղջիւրը:

Կշիռ՝ 27·26 կրամ: Բրիտ· Թանգ· ՀՍ·

515 բ· - 9 BMC-1235.

Թիւ 514ի պէս:

Կշիռ 21·48 կրամ: Բրիտ· Թանգ·

516 - 10 BMC-1236, RIC-902, C-799.

Թիւ 514ի պէս:

Կշիռ 24·13 կրամ: Բրիտ· Թանգ· ՀՍ·

516 a. - 9 RIC-904.

Թիւ 514ի պէս, բայց օձաձեւ գաւազանը թեւաւոր չէ: ՀՍ·

517 - 9 BMC-1237, RIC-905, C-801.

(Տես 522):

Նախախնամութիւնը ատուեւոր, կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ: Աջ ձեռքով բռնած է ցուպ մը երկրագունդին վրայ, եւ մական մը ձախ ձեռքին մէջ:

Կշիռ՝ 27·25 կրամ: Բրիտ· Թանգ· ՀՍ·

518 - 6 BMC- էջ 582, RIC-906, C-803.

Թիւ 517ի պէս: ՀՍ·

519 ա. բ. - 6 BMC-1238.

Մարկոս Աւրելիոս կանգնած հանդիպահայեաց, զինուորական հագուստով, գլուխը ձախ: Աջ ձեռքը բարձրացուցած եւ ձախով բռնած ուղղահայեաց նի– զակը: Ձախին երկու զինանշաններ, որոնց վրայ կը տեսնուի դափնի մը եւ արծիւ մը. աջին երկու զի– նանշաններուն վրայ կայ Յաղթանակը եւ դափնի:

Կշիռ 23·64 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.*

519

520 - 9 BMC-1239, RIC-908, C-804.

Թիւ 519*ի պէս:*

Կշիռ 24·69 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՍԿ.

521 - 10 BMC-1240, RIC-910.

Թիւ 519*ի պէս:*

Բ. կողմը՝ TR. POT. XIX. IMP. III. COS. III. — S. C.

Կշիռ 28·61 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.*

522 բ. - 6 BMC-1248, RIC-912.

Նախախնամութիւնը ստոլաւոր, հանդիպա– հայեաց, գլուխը ձախ: Աջ ձեռքով բռնած է գաւա– զան մը երկրագունդին վրայ, որ գետինն է եւ ձա– խով՝ ուղղահայեաց մական մը:

Կշիռ 24·63 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՍԿ.

523 - 10 BMC-1251, RIC-911.

Թիւ 522*ի պէս:*

Կշիռ 22·28 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՍԿ.

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165 — ՄԱՐՏ 166

M. AVREL. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS P. M. —
TR. P. XX. IMP. III. COS. III. — S. C.

524 բ· - 6 BMC-1277, RIC-914, C-75.

Մարկոս Աւրելիոս եւ Լուկիոս Վերոս պատմուճանով նստած բեմի վրայ դրուած աթոռակներու վրայ, երկարելով իրենց աջ ձեռքը: Ձախ ձեռքերը կողմնակի կախուած: Անոնց ետեւ աջին՝ սպայ մը կանգնած է ձախին: Սպասաւոր մը կանգնած է ձախին եւ աջ ձեռքով բռնած է աբակոս մը: Վարը, ձախին քաղաքացի մը պատմուճանով աջ կանգնած է եւ կը բարձրանայ բեմի սանդուխներէն վեր, երկու ձեռքով բռնելով պատմուճանին քղանցքը:

Գրութիւնը՝ CONG. AVG. III. TR. POT. XX. IMP. III. COS. III. — S. C.

Կշիռ 21·95 կրամ: Բրիտ· Թանգ· Հ.Ջ·

525 - 6 BMC-1278.

Թիւ 524ի պէս, բայց դրամներ կը թափին արակոսէն պատմուճանին ծալքին մէջ:

Ա· կողմը՝ M. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS P. M.

Կշիռ 27·92 կրամ: Բրիտ· Թանգ·

526 - 6 BMC-589, RIC-917, C-409.

Երկու կայսրերը բեմի վրայ, անոնց ետեւը սպայ մը, անոնց առջեւը Առատաձեռնութիւնը ձախ կանգնած եւ բռնած աբակոսը եւ ցուպ մը: Վարը քաղաքացի մը երկու ձեռքերը վեր բարձրացուցած: Գրութիւնը՝ LIB. AVGVSTOR. TR. POT. XX. IMP. III.. COS. III. — S. C.

Ա· կողմը՝ M. AVREL. ANTONINVS AVG. PARTH. MAX. Հ.Ջ·

527 - 6 BMC- *էջ* 590, RIC-922.

Յաղթանակը կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը աջ, բռնած արմաւենի, կը զետեղէ վահան մը արմաւենիին վրայ գրութեամբ՝ VIC. PAR. ՍԿ·

528 բ· - 6 BMC-1280, RIC-923, C-805.

Նախախնամութիւնը տաւեւոր կանգնած հան–դիպահայեաց, գլուխը ձախ, աջ ձեռքով ցուպ մը բռնած՝ ձախին՝ գետինը դրուած երկրագունդին վրայ: Ձախ ձեռքով բռնած է ուղղահայեաց մական մը: Գրութիւնը՝ TR. POT. XX. IMP. III. COS. III. — S. C.

Կշիռ 27·29 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ·

529 բ· - 6 BMC-1281, RIC-925, C-990.

Յաղթանակը թագով եւ թեւաւոր դէպի ձախ կը թռչի. ձեռքերուն մէջ ունի բաց դափնի մը: Գրու–թիւնը՝ VICT. AVG. TR. POT. XX. IMP. III. COS. III. — S. C.

Ա. կողմը՝ M. AVREL. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Կշիռ 29·83 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՍԿ·

530 - 6 BMC-590, RIC-926, C-992.

Թիւ 529ի պէս: ՍԿ·

ԱՄԱՌ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166

M. AVREL. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. —
TR. POT. XX. IMP. IIII. COS. III. — S. C.

531 բ· - 6 BMC-1290, RIC-934, C-810.

Յաղթանակը թեւաւոր, մինչեւ մէջքը մերկ, կանգնած աջ, գլուխը աջ: Աջ ձեռքով բռնած արմա–ւենի մը եւ ձախով կլոր վահան մը, որուն վրայ գրուած է VIC-PAR *եւ դրուած արմաւենիի բունին վրայ:*

Կշիռ 22·97 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ·

532 - 6 BMC-1289, RIC-931, C-807.

Թիւ 531ի պէս, բայց Յաղթանակը կանգնած հանդիպահայեաց:

Ա. կողմը՝ M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Կշիռ 23·70 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ·

533 - 6 BMC- էջ 592, RIC-929, C-879. ՍԿ.
Թիւ 531ի պէս։

534 - 7 BMC-592, RIC-935.
Թիւ 531ի պէս։

Ա. կողմը՝ M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. MEDIC. ՀՍ.

535 բ. - BMC- էջ 592, RIC-940, C-814.
Մարկոս Աւրելիոս եւ Ղուկիոս Վերոս յաղթական քառաձի կառքի մէջ դէպի ձախ։ ԾՀ.

536 - 6 BMC-1294.
Թիւ 529ի պէս։

Ա. կողմը՝ M. AVREL. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS P. M.- ՍԿ.
Կշիռ 23·61 կրամ։ Բրիտ. Թանգ.

537 - BMC- էջ 543, RIC-941.
Թիւ 529ի պէս։

Ա. կողմը՝ M. AVREL ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. ՍԿ.

538 - 6 RIC-942. ՍԿ.
Թիւ 529ի պէս։

539 - 7 RIC-943. ՍԿ.
Թիւ 529ի պէս։

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. —
TR. P. XXI. IMP. IIII. COS. III.

540 ա. բ. - 6 BMC-1317, RIC-946.
Մ. Աւրելիոս եւ Ղուկիոս Վերոս, բողոնով՝ նստած ձախ՝ բեմի վրայ դրուած աթոռակներու վրայ։ Երկուքն ալ աջ ձեռքերը երկարած եւ ձախերը վար կախած են։ Անոնց առջեւ Առատաձեռնութիւնը ձախ կանգնած կը բռնէ աբակոսը աջ ձեռքին, իսկ ձախին՝ ամաթեղջիւրը։ Բեմին առջեւ քաղաքացի մը

բողոնով աջ կանգնած սանդուխին վրայ, երկու ձեռ-քով բռնելով բողոնի գլանցքը: Գրութիւնը՝ CONG. AVG. IIII. TR. P. XXI. IMP. IIII. COS. III. — S. C.

Կշիռ 24·65 կրամ: Բրիտ. Թանգ. Հ.Զ.

540

541 - BMC- էջ 598, RIC-946 a.

Նոյնը, բայց Ա. կողմի գրութիւնը՝ M. AVREL ANTONINVS AVG. ARM. MAX. PARTH. Հ.Զ.

542 բ· - 6 BMC-1318, RIC-948, C-815.

Յաղթանակը, թեւաւոր, սաւաւոր, ձախ կը քալէ: Երկարած աջ ձեռքին մէջ բռնած է դափնի մը եւ ձախին արմաւենիի ճիւղ մը, որ դէպի ձախ ուսը կ'երկարի: Գրութիւնը՝ TR. POT. XXI. IMP. IIII. COS. III. — S. C.

Կշիռ 25·66 կրամ: Բրիտ. Թանգ. Հ.Ս.

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167 — ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. —

TR. POT. XXII. IMP. IIII. COS. III. — S. C.

543 - 6 BMC- էջ 601, RIC-952, C-818.

Յաղթանակը թեւաւոր, թիւ 542ի պէս: Հ.Ս.

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. —
TR. POT. XXII. IMP. V. COS. III. — S. C.

544 բ· - 6 BMC-1333, RIC-960, C-820.

(*Տես թիւ* 572)։

Հաւատարութիւնը, աստուեւոր, ցած նստարանի մը վրայ ձախ նստած։ Աջ ձեռքով բռնած կշիռը եւ ձախով ամաթեղջիւրը։

Կշիռ 25·49 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ·

545 - 6 BMC-1334, RIC-959, C-819.

Թիւ 542*ի պէս։*

Կշիռ 23·57 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ·

546 - 7 BMC- *էջ* 602.

Թիւ 542*ի պէս։*

547 ա, բ· - 6 BMC-1335, RIC-957, C-211.

Բախտը աստուեւոր, նստած ձախ ցած նստարանի մը վրայ։ Աջ ձեռքով բռնած է նաւի ղեկը, որ դե– տինը կը հանգչի եւ ձախով ամաթեղջիւրը։ Եզերքը գրուած՝ FORT. RED.

Կշիռ 27·82 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ·

547

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 169

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH.
MAX. —
TR. P. XXIII. IMP. V. COS. III. — S. C.

548 - 6 BMC-1345, RIC-969, C-822.
Թիւ 544ի պէս։
Կշիռ 21·66 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՄ·

548 a - 8 BMC- էջ 605, RIC-970, C-823.
Թիւ 544ի պէս։ ՀՄ·

549 - 6 BMC-1347, RIC-962, C-213.
Թիւ 547ի պէս։
Կշիռ 29·72 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՄ·

ՄԻՋԱԿ ՊՂԻՆՁՆԵՐ

(Dupondius)

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 163 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164

M. AVREL. ANTONINVS AVG.
ARMENIACVS P. M. —
TR. P. XVIII. IMP. II. COS. III. — S. C.

550 - 12 BMC-1097, RIC-864, C-839.
Թիւ 511ի պէս։
Կշիռ 12·96 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՄ·

551 - 15 BMC- էջ 561, RIC-865, C-840.
Թիւ 511ի պէս։ ՀՄ

552 - 15 BMC- էջ 561, RIC-866, C-841.
Թիւ 511ի պէս, բայց Արէս կռթնած է վա–հանին։ ՀՄ·

553 - 12 BMC- էջ 561, RIC-892, C-986.
Թիւ 508ի պէս։
Յաղթանակի առջեւ առանց զինանշանի կամ վահանի։ ՀՄ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164 — ՕԳՈՍՏՈՍ 165

M. AVREL. ANTONINVS AVG.
ARMENIACVS P. M. —
TR. P. XIX. IMP. II. COS. III. — S. C.

554 - 12 BMC- էջ 583, RIC-893, C-411.

Առատաձեռնութիւնը ձախ կանգնած, աջ ձեռքին մէջ բռնած աբակոսը եւ ձախին՝ ամաթեղջիւրը։ *Գրութիւնը՝* LIBERAL. AVG. TR. P. XIX. IMP. II. COS. III. — S. C. ՀԱ·

555 բ· - 12 BMC-1242, RIC-895.

Արէս, մերկ, սաղաւարտով, բայց կրկնոցը կը ծփայ ետեւը· աջ կը քալէ։ Աջ ձեռքով բռնած նիզակը եւ ձախով զինանշան մը ձախ ուսին վրայ։

Կշիռ 10·83 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.* ՀԱ·

556 ա, բ· - 12 BMC-1243, RIC-900, C-797.

Թիւ 511*ի պէս։*

Կշիռ 13·73 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.* ՀԱ·

556

557 - 13 BMC- էջ 583, RIC-903, C-800.

Թիւ 514*ի պէս։*

Գրութիւնը՝ TR. POT. XIX. IMP. II. COS. III. — S. C. ՀԱ·

557 a - 12 BMC- էջ 583, RIC-907, C-803.

Թիւ 517*ի պէս։*

Գրութիւնը՝ TR. POT. XIX. IMP. II. COS. III. — S. C. ՀԱ·

558 ա. բ. - 11 BMC-1252.
(*Տես թիւ* 528) :

Նախախնամութիւնը ստուեւոր, կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ: Աջ ձեռքով բռնած է ցուպ մը, գետինը՝ ձախին դրուած երկրագունդին վրայ. ձախով ուղղահայեաց մական մը:

Կշիռ 12.41 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀԱ.

558

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165 — ԱՄԱՌ 166

M. AVREL. ANTONINVS AVG.
ARMENIACVS P. M. —
TR. P. XX. IMP. III. COS. III. — S. C.

559 - 12 BMC- *էջ* 591, RIC-913, C-74.
Առատաձեռնութիւնը ձախ կանգնած եւ բռնած աբակոսը եւ ամաթեղջիւրը:
Գրութիւնը՝ CONG. AVG. III. TR. P. XX. IMP. III. COS. III. — S. C. ԱԿ.

560 - 12 BMC- *էջ* 591, RIC-918, C-873.
Հռոմ ձախ նստած, բռնելով Պալլասի արձանը եւ նիզակը: Ետեւը կը տեսնուի վահանը: ՀԱ.

561 - 12 BMC-1284, RIC-924, C-806.
Տես թիւ 558, *թիւ* 528*ի պէս:* ՀԱ.

562 - 12 BMC- *էջ* 591, RIC-927, C-991.
Թիւ 529*ի պէս:* ԱԿ.

563 - 12 RIC-919, C-874.
Թիւ 560*ի պէս. բայց Գրութիւնը՝* M. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS P. M. ՀԱ.

ԱՄԱՌ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166

M. AVREL. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. —

TR. P. XX. IMP. III. COS. III. — S. C.

564 - 12 BMC-1295, RIC-928.

Տես թիւ 585:

Հռոմ, սաղաւարտով, ասուեւոր, ձախ նստած: Աջ ձեռքով բռնած է Յաղթութիւնը եւ ձախով՝ ուղ-ղահայեաց նիզակը: Ետեւը՝ աջին՝ վահան մը:

Կշիռ 10·94 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՍԿ·

564

565 ա. բ· - 12 BMC-1296, RIC- 932, C-808.

Թիւ 531*ի պէս:*

Յաղթանակը կանգնած: Գրութիւնը՝ TR. POT. XX. IMP. III. COS. III. — S. C.

Կշիռ 10·35 *կրամ: Բրիտ. Թանգ.* ՀՍ·

565

566 - 12 BMC- էջ 593, RIC-933, C-809.

Թիւ 565ի պէս, բայց Ա· կողմը առանց AVREL *գրութեան:* ՀԱ·

567 - 12 BMC- էջ 593, RIC-936, C-811.

Թիւ 565ի պէս, բայց Յաղթանակը աջ կանգնած է: ՀԱ·

568 - 12 BMC- էջ 593, RIC-937, C-812.

(Տես թիւ 585):

Հռոմ ձախ նստած, կը բռնէ Յաղթանակը եւ նիզակ մը· ետեւը վահան մը: Գրութիւնը՝ TR. POT. XX. IMP. III. COS. III. — S. C. ՀԱ·

569 - 12 BMC- էջ 593, RIC-944, C-1020.

Մարկոս Աւրելիոս ձախ կանգնած եռոտանի խորանի առջեւ զոհ կը մատուցանէ: Գրութիւնը՝ VOTA. DEC. ANN. SVSC. TR. P. XX. IMP. IIII. COS. III. — S. C. ՄԿ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. —

TR. POT. XXI. IMP. IIII. COS. III. — S. C.

570 - 12 BMC- էջ 599, RIC-949, C-816.

Յաղթանակը աջ կը քալէ· Թիւ 542ի պէս: ՀԱ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167 — ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. —

TR. P. XXII. IMP. IIII. COS. III. — S. C.

571 - 12 BMC-1331, RIC-954, C-889.

(Տես թիւ 506):

Մինեւրվա սաղաւարտով, զրահաւոր, կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ: Երկարած աջ ձեռքով բռնած է բու մը, իսկ ձախը կը հանգչի կլոր վա–

հանի մը վրայ, որ գետինը դրուած է։ Ուղղահայեաց նիզակը կը հանգչի ձախ թեւին վրայ։

Կշիռ 15·09 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. —

TR. P. XXII. IMP. V. COS. III. — S. C.

572 բ· - 12 BMC-1336, RIC-961, C-821.

Հաւատարմութիւնը թիւ 544ի պէս։

Կշիռ 11·81 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

573 - 12 BMC-1337.

Յաղթանակը ձախ կը քալէ, թիւ 201ի պէս։

Կշիռ 12·60 կրամ։ Բրիտ. Թանգ.

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 169

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. —

TR. P. XXIII. IMP. V. COS. III. — S. C.

574 - 12 BMC- էջ 606, RIC-968, C-908.

Հռոմ ձախ կանգնած, բռնած է աջով նիզակ մը, իսկ ձախով՝ Յաղթանակը։ Ոտքը դրած է սա–ղաւարտին վրայ։ ՀՍ·

575 բ· - 12 BMC-1348, RIC-971, C-824.

Հաւատարմութիւնը ձախ նստած, թիւ 544ի պէս։ Գրութիւնը՝ TR. POT. XXIII. IMP. V. COS. III. — S. C.

Կշիռ 12·83 կրամ։ Բրիտ. Թանգ. ՀՍ·

576 - 12 BMC- էջ 606, RIC-972, C-825.

Փրկութիւնը ձախ կանգնած, խորանի վրայի գալարուած օձը կը կերակրէ եւ բռնած է մա–կան մը։ ՀՍ·

ՓՈՔՐ ՊՂԻՆՁՆԵՐ (AS)

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 163 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164

M. AVREL. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS P. M. —

TR. P. XVIII. IMP. II. COS. III. — S. C.

580 բ· - 12 BMC-1098, RIC-867.
Արէս աջ կանգնած թիւ 500ի պէս։
Կշիռ 13·29 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.* ՀԱ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164 — ՕԳՈՍՏՈՍ 165

M. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS P. M. —

TR. P. XIX. IMP. II. COS. III. — S. C.

581 ա. բ· - 6 BMC-1245, RIC-894, C-410.
Ազատաձեռնութիւնը, ասուեւոր, կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ։ Աջ ձեռքով բռնած արտակոսր եւ ձախով ամաթեղջիւրը։ Գրութիւնը՝ LIBERAL AVG. TR. P. XIX. IMP. II. COS. III. — S. C.
Կշիռ 10·32 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.* ՀԱ·

581

582 բ· - 6 BMC-1246, RIC-897, C-870.
Արէս աջ կը քալէ թիւ 555ի պէս։
Կշիռ 12·67 *կրամ։ Բրիտ. Թանգ.* ՀԱ·

583 - 10 BMC-1247, RIC-896.

Թիւ 582ի պէս։

Կշիռ 10·91 կրամ։ Բրիտ· Թանգ·

584 - 9 BMC- *Էջ* 584.

Թիւ 582ի պէս։

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165 — ԱՄԱՌ 166

M. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS
P. M. —
TR. P. XX. IMP. III. COS. III. — S. C.

585 ա, բ· - 6 BMC-1286, RIC-920, C-875.

Հռովմ սաղաւարտով, տաւեւոր, ձախ նստած։ Աջ ձեռքով բռնած Պալլասի արձանը եւ ձախով ուղ- ղահայեաց նիզակը։ Կլոր վահան մը Մեդուսայի գլուխով, դրուած ձախ կողմը։

Կշիռ 9·76 կրամ։ Բրիտ· Թանգ· ՀՍ·

585

586 - 8 BMC- *Էջ* 591, RIC-921, C-876.

Թիւ 585ի պէս։ ՀՍ·

ԱՄԱՌ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH.
MAX. —
TR. P. XX. IMP. IIII. COS. III. — S. C.

587 - 6 BMC- *Էջ* 594, RIC-939.

Յաղթանակը կանգնած հանդիպահայեաց· Թիւ

532ի պէս: Գրութիւնը՝ M. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS P. M. —
TR. POT. XX. IMP. IIII. COS. III. S. C. ՍԿ·

588 - 8 BMC- Էջ 594, RIC-938, C-813.
Հռովմ նստած ձախ եւ բռնած Յաղթանակը եւ նիզակը: Ետեւը վահան մը: ՀՍ·

589 - 6 BMC- Էջ 594.
Թիւ 588ի պէս: ՀՍ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. —
TR. P. XXI. IMP. IIII. COS. III. — S. C.

590 - 6 BMC-1323, RIC-951, C-1019.
Մարկոս Աւրելիոս, քօղով, բողոնով, կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ: Աջ ձեռքով զոհ կը մատուցանէ եռոտանի խորանի մը վրայ: Ձախ ձեռքը քովը կախուած է: Ստորաբաժնին մէջ գրուած է VOTA.
Կշիռ 10·77 *կրամ: Բրիտ· Թանգ·* ՀՍ·

591 - 6 BMC- Էջ 599, RIC-950, C-817.
Մարկոս Աւրելիոս զոհ կը մատուցանէ, եռոտանի խորանի մը վրայ: ՀՍ·

592 բ· - BMC-1321, RIC-947, C-884.
Երեք պատերազմական խորհրդանշաններ:
Կշիռ 15·93 *կրամ: Բրիտ· Թանգ·* ՀՍ·

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167 — ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. —
TR. P. XXII. IMP. IIII. COS. III. — S. C.

593 բ· - 6 BMC-1332, RIC-953, C-888.
Մինեռվա, սաղաւարտով, սուսեւոր, կանգնած հանդիպահայեաց, գլուխը ձախ, Թիւ 571ի պէս:
Կշիռ 9·07 *կրամ: Բրիտ· Թանգ·* ՀՍ·

594 - 6 BMC- էջ 601, RIC-955, C-895.
Երեք պատերազմական խորհրդանշաններ: ՀՍ·

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. —

TR. P. XXII. IMP. V. COS. III. — S. C.

595 - 6 BMC- էջ 603.
Բախտը նստած ձախ, թիւ 547ի պէս:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 169

M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. —

TR. P. XXIII. IMP. V. COS. III. — S. C.

596 - 6 BMC- էջ 606, RIC-967, C-907.
Անտոնա կանգնած ձախ, բռնած տախտակ մը եւ ղեկ մը: Քովը նաւի ցռուկ մը: ՀՍ·

ՇԱՏ ՓՈՔՐ ՊՂԻՆՁ
(Quadrans)

Այս շատ փոքր պղինձները, որ մէկ քառորդ արժէքն ունէին հասարակ փոքր պղինձներուն (As) *կոխուած են Անտոնինոս Պիոսի ժամանակ: Ասոնց ծաւալն եւ արուեստը, արծաթներուն նման է. դրական թեան մէջ յիշուած չէ թէ Ղուկիոս Վերոս կամ Մարկոս Աւրելիոս այս դրամը կոխա՞ծ են թէ ոչ: Օրինակ մը միայն կը գտնուի Պարիսի Թանգարանին մէջ, որ Աւրելիոսի ամենահին* Armeniacus *դրամներու շրջանին կը պատկանի:*

597 ա, բ· *Պարիսի Թանգարան (թիւ 403ին նման)*.
Ա· կողմը՝ *Աւրելիոսի գլուխը դափնեպսակ եւ աջ դարձած: Գրութիւնը՝* ANTONINVS AVG. ARMENIACVS

Բ. կողմը՝ Հայաստան հագած կրկնոց եւ անդրավարտիք, որ մինչեւ ոլոքը կը հասնի, գլխարկով, նստած ձախ՝ գետնի վրայ, տխուր կերպարանքով: Ծնօտը կը յենու աջ ձեռքին վրայ, իսկ արմուկը կը հանգչի աջ ծունկին: Հայաստանի ձախ կողմը աղեղ եւ կապարճ, որոնց վրայ կը յենու նա իր ձախ ձեռքը. իսկ աջին՝ զինանշան որ դէպի ձախ կը հակի, ու ձուաձեւ վահան մը: Ստորաբաժնին մէջ գրուած է ARMEN

Գրութիւնը՝ PM TRP XVIII IMP II COS III — ARMEN

Կշիռ 2·87 կրամ: Պարիսի Թանգարան:

ՄԱՐԿՈՍ ԱՒՐԵՂԻՈՍԻ ՅՈՒՆԱԳԻՐ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ԴՐԱՄՆԵՐԸ

Մարկոս Աւրեղիոսի յունագիր արծաթախառն դրամները շատ հազուագիւտ են եւ միայն քանի մը հատ ծանօթ:

Աղեքսանդրիոյ մէջ կոխուած դրամը շատ կը նմանի Ղուկիոս Վերոսի նոյն քաղաքին մէջ կոխած դրամին, (տես թիւ 310—316). բայց կան նաեւ ուրիշներ, որ կը նմանին հռոմէական դինարներու (թիւ 403), եւ թերեւս կոխուած են Եղեսիոյ մէջ:

Շատ հետաքրքրական է նաեւ Մարկոս Աւրեղիոսի կնոջ՝ Փաւստինայի՝ դրամը, որմէ միայն մէկ օրինակ ծանօթ է:

598 Poole, Nr. 1280 [1].

(Տես թիւ 310):

Ա. կողմը՝ Մ. Աւրեղիոսի գլուխը աջ դարձած եւ դափնեպսակ: Գրութիւնը՝ Μ ΑΥΡΗΛΙΟC ΑΝΤΩΝΙΝΟC C, ամբողջական գրութիւնը ΜΑΡΚΟC ΑΥΡΗΛΙΟC ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC CΕΒΑCΤΟC

---

[1] R. S. Poole, BMC Catalogue of the Coins of Alexandria (1964 Reprint), էջ 154—155, թիւ 1280.

Այսինքն՝ Մարկոս Աւրելիոս Անտոնինոս Սեբաստոս։

Բ. կողմը՝ *Թիւ* 310*ի պէս։ Պատերազմական զգեստներ, սաղաւարտ երեսի ծածկոցով կրծապանակ։ Երկու կողմը զոյգ խաչաձեւուած ձուաձեւ վահաններ եւ երկու գեղարդներ։ Վարը գերին գետինը՝ աջ նստած է եւ ձեռքերը ետեւը կապուած։ Կը կրէ հայկական գդակ մը։ Գերիին գլուխը ետ դարձած է։ Գրութիւնը ձախին՝ վարէն վեր* ΑΡΜΕ *եւ աջին՝ վերէն վար,* ΝΙΑ *այսինքն* ΑΡΜΕΝΙΑ

Դաշտին մէջ ձախին եւ աջին L *եւ* E *գրերը, որ կը նշեն* 164—165 *թուականը։*

599 բ. Hill, *էջ* 137, *Տխ.* XIX *թիւ* 6[2]։

Ա. կողմը՝ *Մ. Աւրելիոսի կիսանդրին մօրուքով, աջ դարձած եւ տսուեւոր։ Գրութիւնը՝* AVTK M AVPH ANTΩNIN — *ամբողջական գրութիւնը* ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙϹΑΡ ΜΑΡΚΟϹ ΑΥΡΗΛΙΟϹ ΑΝΤΟΩΝΕΙΝΟϹ

Այսինքն՝ Ինքնակալ Կեսար Մարկոս Աւրելիոս Անտոնինոս։

Բ. կողմը՝ *Հայաստան, խոյրով եւ երկար հագուստով, ձախ նստած՝ գետինը։ Քովը կը տեսնուի վահան մը եւ պատերազմական նշաններ։ Գրութիւնը՝* ΥΠΕΡ ΝΙΚΗϹ ΡΩΜΑΙΩΝ *եւ ստորաբաժնին մէջ* ΑΡΜ (ενια)

Այսինքն՝ Ի յիշատակ հռոմէական յաղթութեանց — Հայաստան։

600 ա. բ. *Անտիք, Բրիտանական Թանգարան*[3]։

Ա. կողմը՝ *Թիւ* 598*ի պէս, բայց գրութիւնը աւելի լրիւ.*

---

[2] G. F. Hill, BMC Catalogue of the Greek Coins of Arabia, Mesopotamia and Persia (1965 Reprint).

[3] *Այս դրամին պատկերը ինծ տրամադրեց Բրիտանական Թանգարանէն* Dr. M. Price.

AVTKAI M AVPHΛIANTΩNINOC — *այսինքն՝*
AYTOKPATΩP KAICAP MAPKOC AYPHΛIOC
ANTΩNEINOC

Բ. կողմը՝ *թիւ 598ի պէս, բայց գրութիւնը տարբեր.*

YΠEP NIKHC TΩN KYPIΩN CEB — APMENIA

Այսինքն՝ ի յիշատակ Սեբաստոս Տէրերու Յաղթութեանց — Հայաստան:

600

601 ա, բ. - *Հեղինակին Հաւաքածոյին մէջ (անտի՞պ):*

Ա. կողմը՝ *Փաւստինայի գլուխը աջ դարձած: Գրութիւնը՝ աջ կողմը վերէն վար* ΦAVCTINA *եւ ձախ կողմը* CEBACTH *վարէն վեր: Այսինքն՝ Փաւստինայի Սեբաստոսի:*

Բ. կողմը՝ *թիւ 597ի պէս:*

601

ԳԼՈՒԽ Թ.
ԿՈՄՄՈԴՈՍ
(177—192 Ք. Ե.)

Զարմանալի զուգադիպութեամբ, 1912ին, թէ՛ աշխարհահռչակ Փրանսացի դրամագէտ Բաբելոն[1] *եւ թէ՛ Աւստրիացի դրամագէտ Պրոֆ. ֆոն Ռեննէր*[2]*, նկարագրեցին Արտաշատի մէջ կոխուած երկու տարբեր պղինձ–դրամներ։*

Դրամները մաշած ըլլալուն՝ երկուքն ալ ներկայացուցին անոնց պծագրութիւնները։ Մենք հոս կու տանք նաեւ Բաբելոնի նկարագրած դրամին պատկերը, որ կը գտնուի Պարիզի Թանգարանին մէջ։

Բաբելոնի նկարագրած դրամին առաջին կողմին վրայ կը տեսնուի Բախոսի գլուխը աջ դարձած, կրելով աշտարակիկներով խոյր մը։ Տուրջանակը կխտաշար ծիր մը։ Երկրորդ կողմին վրայ կը տեսնուի Յաղթանակը, որ ձախ կը քալէ, աջ ձեռ–

---

[1] E. Babelon, Melanges Numismatiques, Paris 1912, 293—303.

[2] M. V. von Renner, Mitteilungen der Österreichischen Gesellschaft für Münzen- und Medaillenkunde, Wien 1912, Band VIII, Nr. 2, 37—9.

քով պսակ մը երկարած. իսկ ձախով բռնած է արմաւենիի ճիւղ մը՝ դէպի ուս երկարող: Հագած է պարեգօտ մը, որ մինչեւ ոտքերը կը հասնի: Բոլորակ դրութիւնը՝ յունարէն, գրուած ժամացոյցի սլաքի հակառակ ուղղութեամբ:

602 ա. բ. ΑΡΤΑΞΙCΑΤΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC Այսինքն՝ Արտաշատայ մայրաքաղաքի:
Տրամագիծ 26 միլլիմետր:

Դաշտին ձախ կողմը կը տեսնուին IB եւ աջ կողմը ΘΞ գրերը եւ մենագիր մը:

Բաբելոն երկարօրէն կը գրէ այս դրամի մասին, նախ նկատի առնելով որ Արտաշատը ընդհանրապէս յիշատակուած է ARTAXATA եւ ոչ թէ ARTAXISATA անունով. բայց Ստրաբոն[3] կ'ըսէ թէ Արտաշատ կը կոչուի նաեւ Արտաշէսի քաղաք կամ ARTAXIASATA, իսկ դրամին դրութիւնը այս ձեւին հոլովումն է:

602

Թէ՛ Բաբելոն եւ թէ՛ Ֆոն Ռեննէր կը յիշեն պատմական այն դէպքերը, որ երկու հարիւր տարի տեւող պատերազմներու հե-

[3] Strabon, XI, 14, 6.

տեւանքով, Հայաստանը վերածեցին Հռո-
մէական նահանգի մը: Իսկութեան մէջ
Տրայանոս առաջինն էր, որ Հայաստան վե-
րածեց նահանգի մը Ք. ե. 114ին: Թերեւս
այս թուականին Արտաշատ եղաւ Հայաստան
նահանգին մայրաքաղաքը եւ նոր թուական
մը սկսաւ Հայաստանի համար:

Դաշտին մէջ տեսնուած IB (12) ըստ
Բարբելոնի՝ 12որդ ամիսը կը նշէ, իսկ ΘΞ
(69)ը, Վաթսուն իններորդ տարին: Այս
հաշուով, 69 + 114 = 183 թուականը կը
ստանանք այս դրամին համար:

Դրամին շինուածքը, արուեստը եւն. կը
համաձայնին այս թուականին կոխուած Արե-
ւելեան Հռոմէական դրամներուն: Նկատի
առնելու է, որ 1863ին Վաղարշապատի մօտ
գտնուեցաւ Հռոմէական լէգէոնական գի-
նանշան մը (Vexillatio) որ կը պատկանէր
Հռոմէական Ապողինարեան լէգէոնի: Այս
լէգէոնը կը ծառայէր Կոմմոդոսի ատեն 185
թուականին[4]: Այսպէս յայտնի կ՚ըլլայ թէ
Արտաշատի շրջանը, այս թուականներուն,
զինուորական կեդրոն էր: Հակառակ այս
փաստերուն, դեռ վստահօրէն կարելի չէ
ըսել, թէ ARTAXISATA եւ ARTAXATA
նոյն քաղաքնե՞րն են թէ ոչ:

Ցոն Ռենիէրի նկարագրած դրամը քիչ
մը աւելի փոքր է եւ երկրորդ կողմը ունի

[4] L. Renier, Journal asiatique, Paris, Tome XXIII, 1869, 103.

տարրեր պատկեր մը։ Այս կը ցուցնէ որ կանոնաւոր ձեւով դրամահատութիւն եղած է Հայաստանի մէջ. բայց պարպաններու բերմամբ այս դրամները դեռ մէջտեղ չեն ելած։

Դրամին առաջին կողմը կը տեսնենք դարձեալ Բախտին գլուխը աջ դարձած, աշտարակաւոր խոյրով։ Երկրորդ կողմը բոլորովին կը տարբերի — հասկ մը երկու տերեւով։ Դաշտին ձախ կողմը NB *եւ աջ կողմը* ΘΞ *գրերը։ Այս վերջինին ներքեւ նախորդին նման մենագիր մը։ Ձախ կողմը ձուաձեւ կնիք մը։*

603 ա. *Գրութիւնը* ΑΡΤΑΞΙϹΑΤΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΟϹ

կլոր եւ ժամացոյցի սլաքի հակառակ ուղղութեամբ։

Տրամագիծ 20 *միլլիմետր։ Կշիռ* 7·45 *կրամ։*

Բարեւլան կը կարծէ թէ NB *պէտք է կարդացուի* IB *նշանակելով* 12*որդ ամիսը։*

603

ԳԼՈՒԽ Ժ.

ՀՌՈՄԵԱԿԱՆ ՇՔԱԴՐԱՄՆԵՐ

(Medallion)

Հին ատեն՝ ինչպէս ներկայիս՝ շքադրամներ կը հատանէին ոչ թէ շրջաբերութեան մէջ գործածուելու, այլ մասնաւոր առիթներով: Այսպէս, կայսրեր շքադրամներ կը բաժնէին որոշ անձերու իբր նուէր. եւ կամ կը հատանէին շքադրամներ, յաւերժացնելու համար պատմական դէպքեր, զինուորական յաղթանակներ, կրօնական տօներ եւն:

Շքադրամները բոլորովին կը տարբերին շրջաբերութեան հանուած դրամներէն եւ կշիռով ալ անոնց հետ որոշ կապակցութիւն չունին: Չենք կրնար զանոնք նկատել իբր խոշոր դրամներ:

Քանի որ անոնք կոխուած են միայն որոշ նպատակի համար, դրամներու համեմատութեամբ շատ քիչ քանակութեամբ շինուած են. եւ հետեւաբար դարերու ընթացքին անոնցմէ քիչեր հասած են մեզի: Իսկապէս ալ, հռոմէական շքադրամներ շատ հազուադէպ են եւ միայն կարեւոր թանգարաններու հաւաքածոներու մէջ կը գտնուին:

Շքադրամներ ընդհանրապէս ծաւալով աւելի մեծ են քան դրամները. այնպէս որ կարելի եղած է անոնց վրայ արձանագրել եւ կամ ներկայացնել անձեր ու դէպքեր շատ աւելի յստակօրէն եւ արուեստական ճաշակով: Շքադրամները կրնան նկատուիլ իբր նմոյշներ քանդակագործութեան արուեստի:

Լ. Վերոսի եւ Մ. Աւրելիոսի առեն հռոմէական կայսրութիւնը հասաւ իր գագաթնակէտին: Այս երկու կայսրերը, ինչպէս իրենց դրամներու վրայ, նոյնպէս նաեւ շքադրամներու վրայ յիշատակած են Հայաստանի անունը. հետեւաբար պատշաճ կը համարինք ներկայացնել զանոնք, Հայաստանի վերաբերեալ Հռոմէական դրամներու կողքին:

Այս մետալիոններէն ոմանք անտիպ են, բայց մեծամասնութիւնը առնուած է հետեւեալ գրքերէն.

F. Gnecchi, I Medaglione Romani, 3 vols. Milan, 1912, 163 pls.

H. Cohen, Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain communement appellées médailles imperiales, Reprint, 8 vols. Graz, 1955.

J. M. C. Toynbee, Roman Medallions, Numismatic Studies No. 5, American Numismatic Society, 1944, 268 pp., 49 pls.

ՂՈՒԿԻՈՍ ՎԵՐՈՍԻ ԱՐԾԱԹ ՇՔԱԴՐԱՄԸ

Այս շրջանի շքադրամներն ընդհանրապէս պղինձ են։ Հետաքրքրական է այն արծաթ շքադրամը, որ յիշատակուած է Gnecchi*ի գրքին մէջ։*

1 բ· - Gnecchi 10.

Ա· կողմը՝ L. VERVS AVG. ARMENIACVS

Ղ· Վերոսի կիսանդրին ձախ, դափնեպսակ եւ տաւեւոր։

Բ· կողմը՝ TR. POT. V. IMP. II. COS. II. *եւ ստորաբաժնին մէջ՝* SALVS.

Առողջութիւնը ձախ նստած։ Ձախ ձեռքը կը հանգչի աթոռին վրայ, իսկ աջով կը կերակրէ օձը, որ կը գալարուի գետնէն վեր։

ՂՈՒԿԻՈՍ ՎԵՐՈՍԻ ՇՔԱԴՐԱՄՆԵՐԸ

(MEDALLIONS)

ԱՇՈՒՆ 163 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 163

Այս ժամանակամիջոցին (TR. P. III. IMP. II. COS. II.) *շքադրամ ծանօթ չէ մեզի։*

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 163 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164

2 բ· - Gnecchi 34, Cohen 348.

Ա· կողմը՝ L. AVREL. VERVS AVG. ARMENIACVS IMP. II. TR. P. IIII. COS. II.

Ղուկիոս Վերոսի կիսանդրին ձախ դարձած եւ դափնեպսակ։

Բ· կողմը՝ *Ատանց դրութեան։*

Ղ· Վերոս եւ Մ· Աւրելիոս կանգնած դէմ առ դէմ իրարու կը նային· բռնած են մէկ մէկ նիզակ։ Իւրաքանչիւրին ետեւ կանգնած է Յաղթանակը, որ կը պսակէ զիրենք։ Անոնց մէջտեղը նստած է գերի մը հանդիպահայեաց։ Կայսրերուն ոտքերը կը հանգչին գետի մը վրայ, որ ներկայացուած է երկու նստած անձերով, աջ կողմինը կին մըն է։

3 թ. - Gnecchi 35.

Թիւ 1ի պէս, բայց Ղ. Վերոսի կիսանդրին աջ դարձած, տասւեւոր եւ զրահապատ:

4 թ. - Gnecchi 5.

Ա. կողմը՝ L. AVREL. VERVS AVG. ARMENIACVS — IMP. II. TR. P. IIII. COS. II.

Ղ. Վերոսի կիսանդրին ձախ եւ դափնեպսակ:

Բ. կողմը՝ *ստորաբաժնին մէջ* ARMENIA

Ղ. Վերոս կանգնած ձախ՝ մերկ գլուխով եւ զինուորական համազգեստով: Ձախ ձեռքով բռնած է սուր մը եւ աջ ձեռքը կ'երկարի յաղթանակի նշաններուն: Ոտքերուն առջեւ Հայաստան ծունկի՝ հայկական գդակով եւ հագուստով, ձեռքերը կ'երկարէ Վերոսի, խնդրանքի կերպարանքով:

5 թ. - Gnecchi 28, Cohen 346.

Ա. կողմը՝ L. AVREL. VERVS AVG. ARMENIACVS IMP. II. TR. P. IIII. COS. II.

Ղ. Վերոսի կիսանդրին ձախ դարձած եւ զրահապատ:

Բ. կողմը՝ *Առանց գրութեան:*

Յաղթանակը կանգնած է աջ. աջ ձեռքով բռնած է արմաւենիի ճիւղ մը եւ ձախով կը զետեղէ վահան մը ծառին վրայ. կը տեսնուին նաեւ յաղթութեան ուրիշ նշաններ: Ոտքին առջեւ հայ մը նստած է աջ՝ տխուր կերպարանքով. իսկ ծառին աջ կողմը ուրիշ հայ մը կանգնած է ձեռքերը ծալած:

6 - Gnecchi 29.

Նոյնը, բայց Վերոսի կիսանդրին ձախ. դափնեպսակ տասւեւոր եւ զրահապատ:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164 — ՕԳՈՍՏՈՍ 165

7 թ. - Gnecchi 2, Cohen 14.

Ա. կողմը՝ L. AVREL VERVS AVG. ARMENIACVS IMP. II. TR. P. V. COS. II.

Ղ. Վերոսի կիսանդրին ձախ դարձած, դափնեպսակ եւ տասւեւոր:

Բ. կողմը՝ *ստորաբաժնին մէջ* ARMENIA

Ղ. Վերոս ձիաւոր՝ աջ կ'արշաւէ: Ձախ ձեռքը վեր բարձրացուցած է եւ կը պսակուի դափնիով մը, Յաղթանակի կողմէ որ իր առջեւը ձախ կեցած է: Իր ետին կանգնած են երկու զինուորներ, որոնցմէ մին զինուորական նշան մը բռնած է: Ղ. Վերոսի առջեւ ծունկի եկած է Հայաստանը, որ երկու ձեռքերը վեր բարձրացուցած է աղերսանքով:

8 - Gnecchi 3.

Նոյնը, բայց Ղ. Վերոսի կիսանդրին զրահապատ է:

9 - Gnecchi 4, Cohen 15.

Ա. կողմը՝ Թիւ 6ի պէս:

Բ. կողմը՝ տես Թիւ 25 նկարը:

Ղ. Վերոս մերկ գլուխով եւ զինուորական համազգեստով, ձիու վրայ՝ աջ կ'արշաւէ, եւ նիզակը կ'ուղղէ գետին ինկած Հայու մը: Վերոսի ետեւ կանգնած են երկու զինուորներ, որոնցմէ մին կը կրէ վահան մը ու բռնած է կայսեր սաղաւարտը, մինչ միւսը կը կրէ պատերազմական զինանշան մը: Սառբարաժնին մէջ՝ ARMENIA·

10 բ. - Gnecchi 7.

Ա. կողմը՝ Թիւ 4ի պէս:

Բ. կողմը՝ Թիւ 4ի պէս, բայց գրութիւնը՝ ARMENIIS.

11 - Gnecchi 27, Cohen 345.

Ա. կողմը՝ L. AVREL. VERVS AVG. ARMENIACVS IMP. II. TR. P. V. COS. II.

Ղ. Վերոսի կիսանդրին ձախ, դափնեպսակ եւ զրահապատ:

Բ. կողմը՝ առանց գրութեան:

Հերակլէս մերկ կանգնած հանդիպահայեաց՝ ինքզինք կը պահէ աջ ձեռքով: Ձախ ձեռքով բռնած է լախտ մը եւ ձախ թեւին վրայ ունի առիւծի մորթ մը: Դաշտին ձախ կողմը կը տեսնուի ծառ մը, որուն վրայ դրուած է կապարճ մը: Աջին կը տեսնուի զարդարուած զոհասեղան մը, եւ որուն վրայ կը վառի կրակը: Gnecchi կու տայ նաեւ այս չքադրամին

շրջանակովը որ 65 միլլիմետր ունի եւ կը կշռէ 76 կրամ։ Այս շքադրամը կը գտնուի Վատիկանի Թանգարանին մէջ։

Հետաքրքրական է նաեւ Gnecchiի գիտողութիւնը, թէ այս տիպը կը տեսնուի նաեւ կոմմոդոսի շքադրամի մը վրայ։

12 - Gnecchi 30.

Ա. կողմը՝ նոյնը, բայց Վերոսը կանակէն դիտուած։

Բ. կողմը՝ նոյնը՝ թիւ 11ի պէս։

13 - Gnecchi 37, Cohen 350.

Ա. կողմը՝ L. AVREL. VERVS AVG. ARMENIACVS IMP. II. TR. P. V. COS. II.

Գ. Վերոսի գլուխը ձախ եւ դափնեպսակ։

Բ. կողմը՝ Առանց գրութեան։ Պատկերը թիւ 4ի պէս։

14 - Gnecchi 39. (*Տես թիւ 5*)։

Ա. կողմը՝ L. AVREL. VERVS AVG. ARMENIACVS IMP. II. TR. P. V. COS. II.

Գ. Վերոսի կիսանդրին ձախ, զրահապատ եւ կանակէն դիտուած։

Բ. կողմը՝ Առանց գրութեան. Պատկեր թիւ 5ի պէս։

15 բ. - Tocci 18.

Ա. կողմը՝ L. AVREL. VERVS AVG. ARMENIACVS IMP. II. TR. P. V. COS. II.

Գ. Վերոսի կիսանդրին ձախ, զրահապատ եւ կանակէն դիտուած։

Բ. կողմը՝ Առանց գրութեան։

Գ. Վերոս մերկ գլուխով ձիաւոր քառամրակ կը յառաջանայ ձախ եւ կը նիզակահարէ ինկած թշնամիները։ Աջ կողմը կը տեսնուին երեք զինուորներ։ Ձախ կողմինը բռնած է Վերոսի սաղաւարտը, իսկ միւս երկուքը՝ զինուորական զինանշաններ։

16 բ. - Toynbee XX-. 3.

Ա. կողմը՝ L. AVREL VERVS ARMENIACVS IMP. II. TR. P. V. COS. II.

Լ. Վերոսի գլուխը ձախ եւ դրահապատ։

Բ. կողմը՝ *Առանց դրուժեան։*

Լ. Վերոս ձիու վրայ ձախ կ՚ընթանայ ու կը նիզակահարէ գետին ինկած թշնամիները։ Աջ կողմը կանգնած են երկու զինուորականներ, որոնք բռնած են պատերազմական նշաններ։

ՕԳՈՍՏՈՍ 165 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165

16 - 1 Gnecchi 11.

Ա. կողմը՝ L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Լ. Վերոսի կիսանդրին ձախ դարձած, տաւեւոր եւ դրահապատ։

Բ. կողմը՝ TR. P. V. IMP. III. COS. II.

Լ. Վերոս եւ Մ. Աւրելիոս, պահակազօրքի զօրավարին հետ կանգնած ամպիոնի վրայ, կը խօսին հինգ զինուորի։

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165 — ԱՄԱՌ 166

17 բ. - Gnecchi 12, Cohen 280.

Ա. կողմը՝ L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Լ. Վերոսի կիսանդրին ձախ, դամբնեպատ եւ դրահապատ։

Բ. կողմը՝ TR. P. VI. IMP. III. COS. II.

Յաղթանակը աջ դարձած դափնի մը կը ներկայացնէ Լ. Վերոսի, որ ձախ կանգնած է զինուորական համազգեստով եւ ձախ ձեռքով նիզակ մը բռնած։

18 բ. - Gnecchi 13, Cohen 281.

Ա. կողմը՝ L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Լ. Վերոսի կիսանդրին աջ, դամբնեպատ, տաւեւոր եւ դրահապատ։

Բ. կողմը՝ TR. P. VI. IMP. III. COS. II.

Թիւ 5ի պէս։

ԱՄԱՌ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166

19 բ· - Gnecchi 14, Cohen 288.

Ա· կողմը՝ L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Դ· Վերոսի կիսանդրին դափնեպսակ, տաուեւոր եւ զրահապատ:

Բ· կողմը՝ TR. P. VI. IMP. IIII. COS. II.

Դ· Վերոս ձախ կանգնած, ամպիոնի վրայ, ետեւը կեցած է պահակազօրքի պետը եւ զինուոր մը, որ վահանը բռնած է: Վերոսի առջեւ չորս զինուոր կայսեր կը ներկայացնեն Պարթեւաստանի կամ Մարաց թագաւորը: Երկու զինուոր վահանակիր են, եւ ունին նիզակ: Երրորդը բռնած է զինուորական զինանշան մը, իսկ չորրորդը՝ լէգէոնական արծիւ մը եւ վահան:

Կայ նաեւ այս չքադրամին շրջանակովը, որ կը կշռէ 81 կրամ: (Ֆիրենցէի Թանգարան:)

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167

20 բ· - Gnecchi 15, Cohen 291.

Ա· կողմը՝ L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Դ· Վերոսի կիսանդրին ձախ, տաուեւոր եւ զրահապատ:

Բ· կողմը՝ TR. P. VII. IMP. IIII. COS. III.

Արամազդ, կիսամերկ, բռնած շանթը, նստած է ձախին ժայռի մը վրայ: Վերոս զինուորական համազգեստով եւ սաղաւարտով կանգնած Արամազդի առջեւ, ձախ ձեռքով բռնած է կարճ թուրը, իսկ աջով Յաղթութիւնը կը ներկայացնէ Արամազդին: Վերոսի ետեւը կանգնած է Հռոմ կամ Պալլաս, սաղաւարտով, սրունքները խաչաձեւ յենած նիզակին:

21 - Gnecchi 16.

Ա· կողմը՝ L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Գ. Վերուսի կիսանդրին ձախ, տասնեւոր եւ զրահապատ։

Բ. կողմը՝ TR. P. VII. IMP. IIII. COS. III.

Թիւ 19ի պէս, բայց պատկերը հակառակ դարձած։

22 բ. - Gnecchi 17, Cohen 301.

Ա. կողմը՝ L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Գ. Վերուսի կիսանդրին, դափնեպսակ եւ զրահապատ։

Բ. կողմը՝ TR. P. VII. IMP. IIII. COS. III.

Ստորարաժնին մէջ։

Գ. Վերոս եւ Մ. Աւրելիոս՝ խուրաքանչիւրը բռնած սարդենիի ճիւղ մը, կանգնած յաղթանակի քառաձի կառքին մէջ, կը յառաջանան ձախ։ Կառքը կ՚առաջնորդուի հաւմէյացի զինուորի մը կողմէ, որ կը կրէ վահան մը եւ զինանշաններ։ Զինուորին առջեւէն կը քալէ գերի ինկած Թագաւոր մը, որ կը կրէ հայկական խոյրը։ Կառքը զարդարուած է քանդակներով։ Ետեւը կը տեսնուին պատերազմական նշաններ, վեր բռնուած չորս զինուորներէ։ Նշաններու ներքեւ կը տեսնուին երկու գերիներ նստած՝ կռնակ կռնակի եւ յետակապ ձեռքերով։

23 բ. - Gnecchi 18, Cohen 303.

Ա. կողմը՝ L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Գ. Վերոսի կիսանդրին ձախ, դափնեպսակ, տասնեւոր եւ զրահապատ։ Կիսանդրին կռնակէն դիտուած եւ ուսապահ զրահով։

Բ. կողմը՝ TR. P. VII. IMP. IIII. COS. III.

(Ստորարաժնին մէջ։)

Թիւ 22ի պէս։

24 - Gnecchi 19.

Թիւ 23ի նման, բայց կիսանդրին ոչ-տասնեւոր։

25 բ· - Gnecchi 6, Cohen 16.

Ա· կողմը՝ L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Ղ· Վերոսի կիսանդրին աջ, դափնեպսակ, տաուեւոր եւ զրահապատ:

Բ· կողմը՝ TR. P. VIII. IMP. IIII. COS. III. *եւ Սարարաժնին մէջ՝* ARMENIA

Թիւ 9ի նման:

26 բ· - Gnecchi 20.

Ա· կողմը՝ L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Ղ· Վերոսի կիսանդրին ձախ, տաուեւոր եւ զրահապատ:

Բ· կողմը՝ TR. P. VIII. IMP. IIII. Cos. III.

Ղ· Վերոս եւ Մ· Աւրելիոս քառամրակ աջ կ'արշաւեն՝ հորիզոնական ուղղութեամբ նիզակ բռնած: Անոնց առջեւէն կը քալէ զինանշանակիր զինուոր մը:

27 բ· - Gnecchi 21, Cohen 308.

Ա· կողմը՝ L. VERVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Ղ· Վերոսի կիսանդրին ձախ եւ զրահապատ:

Բ· կողմը՝ TR. P. VIII. IMP. IIII. COS. III.

Արամազդի հսկայական արձանը կանգնած դէպի ձախ, աջ ձեռքով բռնած է շանթը եւ ձախով մականը: Իր ծածկոյթը կը տարածէ Ղ· Վերոսի եւ Մ· Աւրելիոսի վրայ: Երկու կայսրերը կանգնած Արամազդի աջ ու ձախ կողմը՝ իրարու կը նային, խուրաքանչիւրը բռնած է գալարուն մագաղաթ մը:

28 - Gnecchi 22, Cohen 309.

Թիւ 27ի պէս, բայց կիսանդրին աջ դարձած, դափնեպսակ, տաուեւոր եւ զրահապատ:

29 բ· - Gnecchi 23, Cohen 328.

Ա· կողմը՝ L. VERVS. AVG. ARM· PARTH. MAX.

Ղ. Վերոսի կիսանդրին ձախ, դափնեպսակ եւ տուեւոր :

Բ. կողմը՝ TR. P. VIII. IMP. IIII. COS. III.

Թիւ 27ի պէս. Ղ. Վերոս եւ Մ. Աւրելիոս կանգնած :

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168

30 բ. - Gnecchi 24.

Ա. կողմը՝ L. VERVS. AVG. ARM. PARTH. MAX.

Ղ. Վերոսի կիսանդրին ձախ, դափնեպսակ եւ զրահապատ :

Բ. կողմը՝ TR. P. VIII. IMP. V. COS. III.

Թիւ 2ի պէս, Ղ. Վերոս եւ Մ. Աւրելիոս կանգնած :

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168 — ՅՈՒՆՈՒԱՐ 169

31 բ. - Gnecchi 8, Cohen 66.

Ա. կողմը՝ L. VERVS. AVG. ARM. PARTH. MAX.

Ղ. Վերոսի կիսանդրին աջ, դափնեպսակ, տուեւոր եւ զրահապատ :

Բ. կողմը՝ TR. P. VIIII. IMP. V. COS. III.

Հռոմ սաղաւարտով եւ կարճ վտաւակով, որ աջ կուրծքը բաց ձգած է, նստած ձախ՝ զրահի վրայ, ձիթենի ճիւղ մը կը ներկայացնէ կայսեր, որ աջ կանգնած է իր առջեւ : Կայսրը սաղաւարտով, տուեւոր եւ զրահապատ, բռնած է նիզակ մը ձախ ձեռքով : Հռոմ կը պսակուի Յաղթանակի կողմէ, որ կրկնակ վտաւակ հագած է եւ կանգնած է Հռոմի ետեւ, ձախ ձեռքին արմաւենիի ճիւղ մը :

32 - Gnecchi 9.

Թիւ 31ի պէս, բայց Վերոսի կիսանդրին կռնակէն դիտուած :

Այս չքադրամին շրջանակովը, որ 78 կրամ կը կշռէ, կը գտնուի Պարիսի Թանգարանին մէջ :

ԱՌԱՆՑ ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՇՔԱՆՇԱՆՆԵՐ

33 բ. - Gnecchi 25.

Ա. կողմը՝ L. VERVS. AVG. ARM. PARTH. MAX.

Դ. Վերուսի կիսանդրին ձախ, դափնեպսակ, զրահապատ եւ ուսապահ զրահով:

Բ. կողմը՝ *Առանց գրութեան:*

Դ. Վերոս կանգնած ձախ՝ զինուորական զգեստով. ձախ ձեռքով բռնած է նիզակը եւ աջով խունկ կը դնէ խորանին վրայ: Աջին Յաղթանակը կանգնած է ձախ եւ արմաւենիի ճիւղով մը Վերոսը կը պսակէ:

34 բ. - Gnecchi 40.

Ա. կողմը՝ L. VERVS. AVG. ARM. PARTH. MAX.

Դ. Վերուսի կիսանդրին աջ, դափնեպսակ, տաուեւոր եւ զրահապատ:

Բ. կողմը՝ *Առանց գրութեան:*

Թիւ 19ի պէս, բայց պահակազօրքի պետին ետեւ վահանակիր զինուոր չկայ:

35 բ. - Toynbee XX- 7.

Ա. կողմը՝ L. VERVS. ARM. PARTH. MAX.

Դ. Վերուսի կիսանդրին ձախ, դափնեպսակ եւ զրահապատ:

Բ. կողմը՝ *Առանց գրութեան:*

Դ. Վերոս ձիաւոր քառասմբակ աջ կը յառաջանայ եւ կը նիզակահարէ վարազը, որ աջ կը վազէ:

ԱՆԸՆԹԵՌՆԵԼԻ ԳՐՈՒԹԵԱՄԲ ՇՔԱՆՇԱՆՆԵՐ

36 բ. - *Պարիսի Թանգարանին մէջ:*

Ա. կողմը՝ L. AVREL. VERVS. AVG. ARMENIACVS IMP. . . .

Դ. Վերուսի կիսանդրին ձախ եւ դափնեպսակ:

Բ. կողմը՝ *Առանց գրութեան, Թիւ 2ի պէս:*

37 բ· - Toynbee XXV- 7.

Ա· կողմը՝ *Անընթեռնելի ։*

Դ· *Վերոսի կիսանդրին ձախ ։*

Բ· կողմը՝ *Առանց գրութեան ։*

Հռովմ նստած դէպի աջ. անոր ձախակողմը՝ պատերազմական զինանշաններ, իսկ ձախին՝ Յաղթանակը ։

38 բ· - *Պարիսի Թանգարանին մէջ ։*

Ա· կողմը՝ L. AVREL. VERVS ARMENIACVS. IMP. II. TR. P. V. COS. III?

Դ· *Վերոսի կիսանդրին ձախ, դափնեպսակ եւ զրահապատ ։*

Բ· կողմը՝ *Թիւ 33ի պէս ։*

ՄԱՐԿՈՍ ԱԻՐԵԳԻՈՍԻ ՇՔԱԴՐԱՄՆԵՐԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 163 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164

Այս ժամանակաշրջանէն չքադրամ ծանօթ չէ ։

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 164 — ՕԳՈՍՏՈՍ 165

39 բ· - Gnecchi 78, Cohen 1048.

Ա· կողմը՝ M. AVREL. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS P. M. IMP. II. TR. P. XIX. COS. III.

Մ· Աւրելիոսի կիսանդրին աջ դարձած, դափնեպսակ եւ զրահապատ ։

Բ· կողմը՝ *Առանց գրութեան ։*

Առատութիւնը ձախ կանգնած՝ մէկ ոտքը երկրագունդին վրայ, անօթի մը մէջ կը պարպէ ամաթեղջիւրի պարունակութիւնը ։ Ամաթեղջիւրը կը հանգչի իր ծունկին վրայ ։ Ետեւը կը տեսնուի աման մը ։

40 - Gnecchi 83.

Ա· կողմը՝ M. AVREL. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS P. M. IMP. II. TR. P. XIX.

Աւրեղիոսի կիսանդրին աջ, դափնեպսակ եւ զրահապատ։

Բ․ կողմը՝ *Աստանց դրութեան։*

Բարեգէպութիւնը կանգնած հանդիպահայեաց, աջով բռնած աման մը եւ ձախով ծառի ճիւղ մը։

41 - Gnecchi 80, Cohen 1049.

Ա․ կողմը՝ M. AVREL. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS P. M. IMP. II. TR. P. XIX. COS. III.

Աւրեղիոսի կիսանդրին աջ դարձած, դափնեպսակ, սուսեւոր եւ զրահապատ։

Բ․ կողմը՝ *Աստանց դրութեան։*

Կին մը, տերեւի քղանցքով եւ աջ կուրծքը մերկ, աջ կանգնած՝ դափնիի ծառին առկ։ Ձախ սրունքը խաչաձեւած է աջին առջեւ, իսկ աջ ձեռքը կը հանգչի սեղանին վրայ։ Սեղանին վրայ թաղար մը, դափնեպսակ մը եւ Առողջութեան արձանը, որու չուրջ գալարուած է օձ մը, որ կը կերակրուի կնոջ ձախ ձեռքէն։ Վարը, սեղանի հորիզոնական փայտին վրայ կը տեսնուի ձախ կանգնած ագռաւ մը։

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 165 — ՄԱՐՏ 166

42 բ․ - Gnecchi 49, Cohen 872.

Ա․ կողմը՝ M. AVREL. ANTONINVS AVG. ARMENIACVS P. M.

Մ․ Աւրեղիոսի կիսանդրին ձախ դարձած, դափնեպսակ եւ զրահապատ։

Բ․ կողմը՝ TR. P. XX. IMP. III. COS. III.

Միներվա սաղաւարտով եւ երկար թեւաւոր վատակով, ձախ կանգնած։ Ձախ ձեռքը յենած է գլխուն եւ աջ ձեռքով կը կերակրէ օձ մը, որ գալարուած է զարդարուն խորանի մը չուրջը։ Իր ետեւ կը տեսնուի վահան մը եւ ձիթենի մը, որ վեր կը բարձրանայ։ Խորանի ձախ կողմը կանգնած է Յաղթանակը, որ աջ կանգնած է եւ հագած է վտաւակ մը։ Բռնած է թաղար մը եւ անօթ մը։

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 166 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167

43 բ· - Gnecchi 50, Cohen 885.

(Տես Ղ. Վերոսի թիւ 22 չքադրամը։)

Ա· կողմը՝ M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Մ. Աւրելիոսի կիսանդրին աջ դարձած, դափնեպսակ, տաւեւոր եւ զրահապատ։

Բ· կողմը՝ *Ստորաբաժնին մէջ՝* TR. P. XXI. IMP. IIII. COS. III.

Մ. Աւրելիոս եւ Ղ. Վերոս իւրաքանչիւրը բռնած սարդենիի ճիւղ մը եւ կանգնած քառաձի Յաղթանակի կառքին մէջ՝ աջ կը յառաջանան։ Կառքը կ՚առաջնորդուի Հռոմէացի զինուորի մը կողմէ, որ կը կրէ վահան մը եւ զինանշաններ, եւ երկու ուրիշ անձեր։ Դաշտին մէջ, վերը, կը տեսնուին յաղթութեան նշաններ, որոնց ներքեւ կան գերի մը որ կ՚ողբայ եւ ուրիշ մը, որուն ձեռքերը կապուած են ետեւը։ Նոյնպէս դաշտին մէջ կը տեսնուին թագաւոր մը խոյրով եւ ուրիշ երկու անձեր։

44 բ· - Gnecchi 50.

Ա· կողմը՝ *Թիւ 40ի պէս։*

Բ· կողմը՝ *Ստորաբաժնին մէջ՝* TR. P. XXI. IMP. IIII. COS. III.

Մ. Աւրելիոս ձախ կանգնած՝ խունկ կը մատուցանէ եռոտանի հրակալի վրայ։ Իր դէմ կեցած է պատանի մը, որուն ձախ կողմը կանգնած է ցուլը սպաննող անձը։ Դաշտին մէջ կը տեսնուին երկու պատանիներ աջ դարձած, որոնք սրինգ կը նուագեն եւ ուրիշ մէկը ձախ դարձած։ Ետեւը, վերը, կը տեսնուի մեհեան մը վեց սիւներով՝

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 167 — ՓԵՏՐՈՒԱՐ 168

45 բ· - Gnecchi 52, Cohen 886.

Ա· կողմը՝ M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Մ. Աւրելիոսի կիսանդրին աջ դարձած, դափ-նեպսակ, տաւեւոր եւ զրահապատ:

Բ. կողմը՝ TR. P. XXII. IMP. IIII. COS. III.

Արամազդի հսկայական արձանը կանգնած դէպի ձախ, աջ ձեռքով բռնած շանթը եւ ձախով մականը, իր ծածկոյթը Մ. Աւրելիոսի եւ Լ. Վերոսի վրայ կը տարածէ: Երկու կայսրերը կանգնած Արամազդի եր-կու կողմը՝ իրարու կը նային եւ իւրաքանչիւրը բռնած է գալարուն մագաղաթ մը:

46 բ. - Gnecchi 53, Cohen 887.

Թիւ 45ի պէս. բայց Մ. Աւրելիոսի կիսանդրին ձախ դարձած:

47 - Gnecchi 54, Cohen 893.

Ա. կողմը՝ M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Մ. Աւրելիոսի կիսանդրին ձախ, դափնեպսակ եւ զրահապատ:

Բ. կողմը՝ TR. P. XXII. IMP. IIII. COS. III. *եւ վահանի վրայ՝* S. P. Q. R. — VIC — PARTHI — CVS.

Երկու Յաղթութիւններ կանգնած դէմ դիմաց եւ բռնած վահան մը, որուն վրայ գրուած է չորս գծի վրայ S. P. Q. R. — VIC — PARTHI — CVS. *անոնց մէջտեղը ձախ նստած է Պարթեւ մը գդակով եւ տխուր կերպարանքով:*

48 - Gnecchi 55.

Gnecchi *կը յիշէ թիւ 47 շքադրամին շրջանա-կով օրինակ մը:*

49 բ. - Gnecchi 61, Cohen 1029.

(Տես թիւ 44):

Ա. կողմը՝ M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Բ. կողմը՝ TR. POT. XXII. IMP. IIII. COS. III. *եւ Սաորարաժնին մէջ՝* VOTA PVBLICA

Մ. Աւրեղիոս խունկ կը մատուցանէ թխ. 44ի պէս:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 168 — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 169

50 բ. - Gnecchi 56, Cohen 909.

Ա. կողմը՝ M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Մ. Աւրեղիոսի կիսանդրին աջ, դամբնեպսակ, տուաեւոր եւ զրահապատ:

Բ. կողմը՝ TR. P. XXIII. IMP. V. COS. III.

փաւստինոս ձախ նստած եւ ձախ ձեռքով բռնած մական մը: Աջ ձեռքը կ'երկարէ երկու ողիներու, որոնք իրեն կը բերեն լեցուն ամաթեղջիւր մը:

51 բ. - Gnecchi III — 27, Cohen 137.

Ա. կողմը՝ M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. TR. P. XXIII.

Մ. Աւրեղիոսի կիսանդրին ձախ. դամբնեպսակ, տուաեւոր եւ զրահապատ:

Բ. կողմը՝ COS. III.

Յաղթանակը հանդիպահայեաց եւ գլուխը դէպի աջ. ձախ ձեռքով բռնած է արմաւենիի ճիւղ մը, իսկ աջով դափնիի ճիւղ մը:

Gnecchi *կը յիշէ այս չքաղրամին շրջանակով օրինակ մը:*

ԱՌԱՆՑ ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՇՔԱԴՐԱՄՆԵՐ

52 բ. - *Բրիտանական Թանգարանին մէջ:*

Ա. կողմը՝ M. AVREL ANTONINVS AVG. ARMENIACVS P. M.

Մ. *Աւրեղիոսի կիսանդրին ձախ, դափնեպսակ եւ զրահապատ:*

Բ. կողմը՝ *Առանց գրութեան:*

Կայսրը կանգնած ձախ, ձախ ձեռքով բռնած է նիզակ մը եւ աջով կ՚ընդունի Պալլասի արձանը, որ իրեն կը ներկայացուի Ցաղթանակի կողմէ, որ կանգնած է աջ՝ կայսեր դիմաց:

53 - Gnecchi 93.

Ա. կողմը՝ M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX.

Մ. *Աւրեղիոսի գլուխը աջ, դափնեպսակ, տաւաւոր եւ զրահապատ:*

Բ. կողմը՝ *Առանց քանդակի եւ առանց գրութեան:*

ՏԱԽՏԱԿ 1

ՏԱԽՏԱԿ 2

ՏԱԽՏԱԿ 3

ՏԱԽՏԱԿ 4

ՏԱԽՏԱԿ 5

31

32

34

ՏԱԽՏԱԿ 6

ՏԱԽՏԱԿ 7

ՏԱԽՏԱԿ 8

ՏԱԽՏԱԿ 9

ՏԱԽՏԱԿ 10

166

173a

176

177

ՏԱԽՏԱԿ 11

180 191

182

184

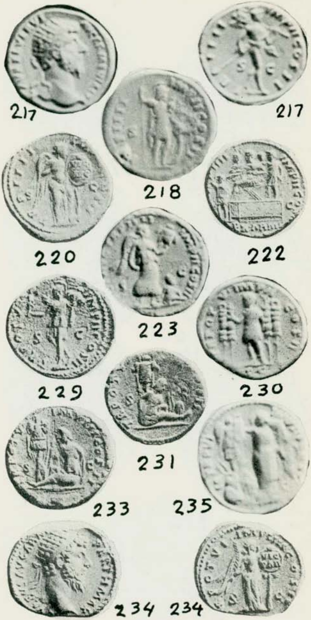

190

ՏԱԽՏԱԿ 13

ՏԱԽՏԱԿ 14

ՏԱԽՏԱԿ 15

ՏԱԽՏԱԿ 16

310

312

313

314

315

ՏԱԽՏԱԿ 17

325 333 335

341 344 345

348 350 353

355

ՏԱԽՏԱԿ 19

ՏԱԽՏԱԿ 20

ՏԱԽՏԱԿ 21

515

519

522

524

528

529

ՏԱԽՏԱԿ 22

531

535

540

542

544

547

ՏԱԽՏԱԿ 23

ՏԱԽՏԱԿ 24

ՏԱԽՏԱԿ 25

ՏԱԽՏԱԿ 26

ՏԱԽՏԱԿ 27

ՏԱԽՏԱԿ 28

ՏԱԽՏԱԿ 29

Römisch-armenische Münzen 16

ՏԱԽՏԱԿ 30

ՏԱԽՏԱԿ 31

ՏԱԽՏԱԿ 32

ՏԱԽՏԱԿ 33

ՏԱԽՏԱԿ 34

ՏԱԽՏԱԿ 35

ՏԱԽՏԱԿ 36

47

49

50

51

52

ՏԱԽՏԱԿ 38